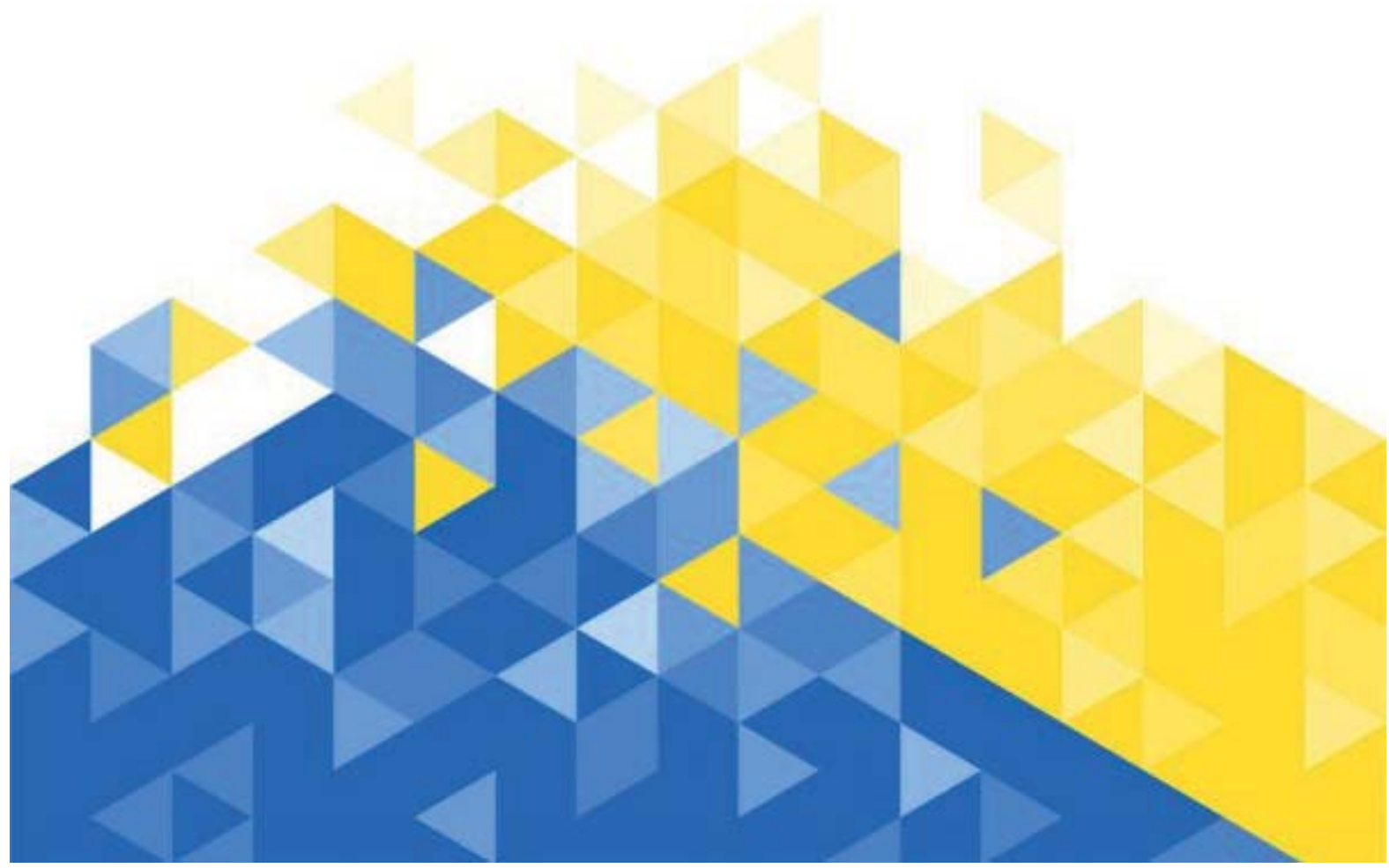

УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКА

У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ:

історія, сучасність, майбутнє

**УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКА
У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ:
історія, сучасність, майбутнє**

**Збірник наукових праць
за матеріалами**

II Міжнародного наукового форуму

до 30-річчя відновлення Всеукраїнської громадської
організації Союз українок

160-річчя від дня народження Уляни Кравченко

155-річчя від дня народження
Митрополита Андрея Шептицького

150-річчя від дня народження Лесі Українки

100-річчя від дня пам'яті Наталії Кобринської

80-річчя заснування Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

**Дрогобич
2020**

УДК 316.346.32-053.6+159.992.8(082)
ББК С550.325.1я42+Ю951.ю51я43
У-754

Українська жінка у національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє : збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародного наукового форуму (6 листопада 2020 р.) / Ред. С. Щудло, О. Зелена. – Дрогобич : «Трек ЛТД», 2020. – 164 с.

Пропонований збірник сформований на основі матеріалів виступів учасників II Міжнародного наукового форуму **«Українська жінка у національному і глобальному просторі : історія, сучасність, майбутнє»**, присвяченого проблемі українського жіноцтва. До нього увійшли наукові праці, присвячені теоретичним і практичним питанням трансформації ролі жінки в історії, сучасних реаліях у національному та глобальному вимірах. Увага авторів зосереджується на розвитку українського жіночого руху, громадсько-політичних та культурно-освітніх ролях жінок.

Збірник адресований управлінцям, науковцям, молоді, усім, хто цікавиться жіночою проблематикою.

ISBN 978-618-7263-99-8

Рецензенти:

Людмила Сокурянська, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,

Алла Швець, доктор філологічних наук, заступник директора з наукової роботи, Інститут Івана Франка НАН України.

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №15 від 15 жовтня 2020 року)

Адреса редакційної колегії:

82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра правознавства, соціології та політології.

E-mail: kpspddpu@gmail.com

© ДДПУ імені Івана Франка, 2020
© ВГО Союз українок, 2020
© Автори публікацій, 2020

ОРГАНІЗАЦІЙНА РАДА ФОРУМУ:

Співголови організаційної ради:

Надія Скотна – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, ректор, доктор філософських наук, професор;

Оресе́ла Хо́мик – ВГО Союз українок, голова;

Анна Кісі́ль – Світова Федерація Українських Жіночих Організацій, голова;

о. Богдан Прах – Український католицький університет, ректор, доктор гуманітарних наук;

Євген Нахлік – Інститут Івана Франка Національної академії наук України, директор, член кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор.

Члени організаційної ради:

Світлана Щудло – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доктор соціологічних наук, професор;

Леся Процик – ВГО Союз українок, заступник голови;

Оксана Матчишин – ВГО Союз українок, директор Дрогобицького міського центру ССДСМ;

Оксана Зелена – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат політичних наук, доцент;

Ірина Мірчук – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кандидат філософських наук, доцент;

Алла Швець – Інститут Івана Франка Національної академії наук України, заступник директора з наукової роботи, доктор філологічних наук;

Галина Теслюк – Український католицький університет, керівник Центру СУА з жіночих студій, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Ористлава Сидорчук – Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доктор економічних наук.

ЗМІСТ

Вітання учасникам Форуму

Вітання голови Світової Федерації Українських Жіночих Організацій **Анни Кісіль** 8

Вітання голови Всеукраїнської громадської організації Союз українок **Ореслави Хомик** 9

Вітання ректора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка **Надії Скотної** 11

Вітання голови міськрайонного осередку ВГО "Союз українок" м Дрогобиччини **Лесі Процик** 12

Світлана Щудло, Оксана Заболотна, Тетяна Медіна, Людмила Загоруйко. Статус дослідниць у точних науках: запитання, що потребують відповіді 13

Олена Бистрова. Погляд з минулого: жінка і майбутнє України у єдиному європейському домі (за матеріалами Гельсинської Асамблеї 1993 р., Анкара, Туреччина) 18

Галина Волощук. Лідерський дискурс лірики Уляни Кравченко 23

Тетяна Довженко, Тетяна Купрій. Порівняльний аналіз українського та зарубіжного виборчого гендерного квотування 30

Роксоляна Загайська. Катерина Захарія – одна з славетних дочок Дрогобиччини 38

Оксана Зелена. Українські жінки в сучасній політиці 48

Ярослав Комарницький. Мілена Рудницька й український жіночий рух у Галичині міжвоєнного періоду 58

Ірина Мірчук, Наталія Рожик. Щоденні практики 15-літніх школярок України та Польщі (порівняльний аналіз на основі міжнародного соціологічного проекту)	69
Уляна Молчко. Суспільно-громадська діяльність Ольги Заяць	79
Наталія Мочернюк. Мої мрії і твій залізний молот: творча полеміка Галі Мазуренко та Оксани Лятуринської	85
Ірина Накашидзе. Типологія жіночих образів у сучасній жіночій прозі	93
Олег Огірко. Праведний Митрополит Андрей Шептицький – славетний український педагог та опікун шкільництва	102
Дарія Ониськів. Громадський архів жіночого руху в Калуші	113
Юлія Павленко. Життєві університети Лесі Українки	129
Олександра Проць. Принцип рівності у праві та його гендерна складова	140
Зеновія Ханас. Перше жіноче віче у Стрию – форум прогресивних ідей	149
Лілія Шологон. Українське жіноцтво другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: проблема гендерної (не)рівності на сторінках літературних праць	155

CONTENTS

Greetings to the Forum participants

Greetings from the President of the World Federation of Ukrainian Women's Organizations Anna Kisil	8
Greetings from the Head of the Ukrainian Women's Union Oreslava Khomyk	9
Greetings from the Rector of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Nadiya Skotna	11
Greetings from the Head of Drohobych regional branch of the Ukrainian Women's Union Lesia Protsyk	12
Svitlana Shchudlo, Oksana Zabolotna, Tetiana Medina, Liudmyla Zagoruiko. Female researchers' status in exact sciences: questions to be answered	13
Olena Bystrova. A view from the past: woman and the future of Ukraine in the common European house (on materials of the Helsinki Assembly 1993, Ankara, Turkey)	18
Halyna Voloshchuk. Leadership discourse of Ulyana Kravchenko's lyrics	23
Tetiana Dovzhenko, Tetiana Kuprii. Comparative analysis of Ukrainian and foreign electoral gender quotas	30
Roksoliana Zahaiska. Kateryna Zakhariya – one of the most outstanding daughters of Drohobychchyna	38
Oksana Zelena. Ukrainian women in modern politics	48
Yaroslav Komarnytskyi. Milena Rudnytska and the Ukrainian women's movement in Galicia in the interwar period	58
Iryna Mirchuk, Nataliia Rozhyk. Daily practices of 15-year-old schoolgirls of Ukraine and Poland (comparative analysis based on international sociological project)	69
Ulyana Molchko. Social and public activity of Olga Zayats	79
Nataliia Mocherniuk. My dreams and your iron hammer: creative polemics of Halia Mazurenko and Oksana Liaturynska	85
Iryna Nakashydz. Typology of women's images in modern women's prose	93

Oleh Ohirko. The Right Metropolitan Andrey Sheptytsky – the glory Ukrainian educator and school guardian	102
Dariia Onyskiv. Public archive of women's movement in Kalush	113
Yuliia Pavlenko. Life Universities by Lesia Ukrainka	129
Oleksandra Prots. The principle of equality in law and its gender element	140
Zenovia Khanas. First women's chamber in Stryy – forum of progressive ideas	149
Liliia Sholohon. Ukrainian women of the second half of the XIX – early XX centuries: the problem of gender (in)equality in the pages of literary works	155

Щиро вітаю всіх учасників та організаторів Другого Міжнародного наукового форуму «Українська жінка у національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє», який присвячений 30-річчю відновлення Всеукраїнської громадської організації Союз Українок, 160-річчю Уляни Кравченко, 155-річчю Митрополита Андрея Шептицького та 100-річчю відходу у вічність Наталії Кобринської.

Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій та Союз Українок пов'язують довгі роки співпраці та багато спільних цілей. Ми разом продовжуємо справу засновниць українського жіночого руху – боремося за жіночі права в Україні та в діаспорі, підтримуємо дітей-сиріт, вдів, допомагаємо потребуючим, навчаємо дітей шанувати своє коріння та пишатися своїм українським походженням, незалежно від місця проживання, цінуємо наші традиції та оберігаємо культурну спадщину.

Історично українська жінка завжди була берегинею свого роду та українського народу. Ми продовжуємо показувати світу нашу організованість, наполегливість, мудрість, особисту посвяту та жертвовність.

Я завжди захоплююся жіночою невичерпною шаленою енергією та творчим підходом до вирішення складних завдань, і в той же час, ми залишаємося чуйними, добрими та відкритими.

Від імені світового українського жіноцтва щиро бажаю всім учасникам цього річного форуму міцного здоров'я, нових успіхів та звершень, натхненної та творчої праці для блага українських жінок. Де щаслива жінка – там щаслива родина, а де щаслива родина – там щаслива країна. Будьте щасливі!

З повагою,

Анна Кісіль
Голова

Високодостойне наукове товариство, шляхетне жіноцтво, вельмишановні організатори, учасники, гості II Міжнародного наукового форуму «Українська жінка в національному та глобальному просторі: історія, сучасність, майбутнє»!

Досвід проведення цього знаменного форуму на теренах славетної Дрогобиччини уже вдруге доводить актуальну потребу жіночої єдності, співпраці, формування спільних позицій і важливу роль при цьому наукового діалогу. Усвідомляю головну ідею цього заходу – об'єднати зусилля активного жіноцтва в культуротворчому, соціальному, науково-просвітньому чині та продовжувати формувати ідентичність жінки як активної громадянки, здатної служити національним інтересам. Адже сучасна жінка мусить стояти в авангарді різних сфер суспільного буття й брати на себе місію творчині сім'ї, родини, нації.

Невипадково цьогорічний форум приурочений до важливих ювілейних і пам'ятних дат знакових постатей України, славетного грона нашої духовної і культурної еліти – Митрополита Андрія Шептицького, Лесі Українки, Наталі Кобринської, Уляни Кравченко. Кожен з них по-своєму сприяв і щиро вболівав за утвердження наших питомих національних цінностей, збереження української ідентичності, популяризацію українства у світі, кожен з них залишив помітний слід в історичному бутті України і нині є нашою національною гордістю. Це особистості, що за життя сповідували фундаментальне кредо патріота, кажучи словами нашої Лесі Українки – «Рідний край у тебе в серці!». Сьогодні, в час історичних викликів і загрози політичного реваншу руйнівних антиукраїнських сил цей вислів особливо знаковий, бо промовляє до плекання щирого патріотизму, коли доля власної держави має стати осердям будь-якої політики.

У наш час жінка обіймає важливе місце в суспільно-політичному житті, у сфері освіти, науки, медицини, культури, і це є здобутком тих переломних процесів у суспільній свідомості, провісниками і активними учасниками яких стала діяльність названих лідерів нації і ще багатьох-багатьох визначних прогресивних діячів та діячок української історії.

Тож сподіваюся, що високий організаційний рівень наукового форуму дасть змогу розгорнути цікаві інтелектуальні дискусії, обговорити важливі теми про роль української жінки, її культурно-історичну місію в минулому, її особистісний потенціал в сучасному

просторі, і безумовно її майбутнє позиціонування в різних суспільних контекстах.

Вітаю усіх учасників і щиро зичу натхнення, гарних ідей, розмов і ефективних здобутків задля утвердження України і процвітання українського жіноцтва!

Голова ВГО Союз Українок

Ореслава Хомик

**Шановні пані та панове,
учасники II Міжнародного форуму
«Українська жінка у національному та глобальному просторі:
історія, сучасність, майбутнє»!**

Маю велику честь вітати Вас сьогодні в нашому університеті, що цьогоріч відзначає поважний ювілей – 80-річчя від дня заснування. 80 років тому вперше в історії Дрогобиччини був утворений вищий навчальний заклад педагогічного спрямування, місією якого стала підготовка вчительських кадрів для української школи. «Вчителем школа стоїть» – наш університет став такою вищою школою. Якими б буремними не були часи, викладання велося рідною українською мовою, на засадах української культурної традиції. Відчуваючи ідеологічний пресинг, викладачі університету залишалися об'єктивними дослідниками нашої історії, і коли не можна було висвітлювати її відкрито, говорили між рядків.

Університет завжди був національним за своїм духом, загальною атмосферою, виховними засадами. Постаті Івана Франка, Василя Стефаника, Лесі Українки, Леся Мартовича, Уляни Кравченко, Наталії Кобринської завжди були пошановані та стали предметом наукових розвідок наших фахівців в галузі української літератури, мови, історії тощо.

Сьогодні головний корпус прикрашає барельєф Андрея Шептицького – ми пишаємося цим, уважно вивчаємо епістолярний спадок Великого митрополита, його життєві принципи та подвиг служіння своєму народові. Інститут капеланства в ДДПУ ім. І.Франка був запроваджений вперше у виховній практиці вищої школи України в пострадянський період і став потужним засобом духовного гарту молодого покоління української інтелігенції.

Проведення форуму також стає доброю традицією. Від імені спільноти нашого університету бажаю всім його учасникам доброго здоров'я, незламності на шляху втілення української національної ідеї, Франкового духу рішучості до національного поступу!

Ректор
проф. Надія Скотна

**Вельмишановні учасники II Міжнародного форуму
«Українська жінка в національному та глобальному просторі:
історія, сучасність, майбутнє»!**

«Жіноцтво українське! Вас жде нова доба» – рядки з гімну Союзу українок, чи ненайкраще характеризує діяльність найчисельнішої громадської жіночої організації. У 1990 році після розвалу «радянського союзу», жіноцтво Дрогобиччини активно включилося у процес відновлення традицій нашого народу, які за роки «радянщини» були заборонені або знищені. У Дрогобичі й навколишніх селах: Доброгостові, Уличному, Добрівлянах, Бистриці, Волощі, м. Стебнику, а згодом у Нагуєвичах і Михайлевичах відновлювали свою роботу осередки Союзу українок. Жінка в українському соціумі в усі часи відігравала значну роль. Свідомі українки активно включилися у державотворчий процес. Громадські організації у 2000-х роках мали право висувати кандидатів до різних рівнів рад. Нам довіряють і низка членкинь стали депутатами обласної, районної, селищних рад.

Наше жіноцтво причетне до історичних процесів на теренах сучасної України. Союзнянки стали активними волонтерками. Ми, культурно-просвітницька організація, сьогодні радіємо, що вже вдруге у Франковому краї відбувається наш Форум. Цей науковий захід – чудова нагода ще раз згадати славетних жінок України, обговорити стан жіночої історії в Україні, оглянути здобутки та виявити проблемні сторони українського жіноцтва, разом поміркувати над перспективами.

Дякуємо Дрогобицькому педагогічному університету імені Івана Франка за плідну співпрацю із Союзом українок.

Бажаю учасникам Форуму приємної втоми від насиченого сьогоднішнього дня.

Всім нам здоров'я, миру та наснаги, творчих звершень у благодатній праці на благо нашої України!

Майбутнє нашої держави в руках жінок!

З повагою,
голова міськрайонного осередку Союзу українок Дрогобиччини
Леся Процик

УДК 316:305:001.891

Світлана Щудло,

доктор соціологічних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Оксана Заболотна,

доктор педагогічних наук, професор,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Тетяна Медіна,

кандидат соціологічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Людмила Загоруйко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

СТАТУС ДОСЛІДНИЦЬ У ТОЧНИХ НАУКАХ: ЗАПИТАННЯ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ВІДПОВІДІ

Стаття містить інформацію про існування гендерного дисбалансу в науковій сфері, який притаманний більшості країн світу, і найбільш яскраво виражений в галузі STEM (природничі науки-технологія-інженерія-математика). Розкрито основні напрями та методологічні засади реалізації українсько-польського проекту «Коли наука-жінка», орієнтованого на крос-культурні порівняння причин кар'єрних перешкод та передумов успішної кар'єри жінок та чоловіків в галузі науки. Його практична складова дасть можливість привернути увагу університетської спільноти до актуальних проблем функціонування науки в Україні.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерний дисбаланс, передумови успішної кар'єри жінки.

Загальновідомою є увага, яку приділяють сьогодні гендерній рівності і визначають її серед пріоритетів, окресливши у п'ятій статті Стратегії «Цілі для сталого розвитку» (Гендерна рівність), яка полягає у тому, що «припинення всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчаток є не лише базовим правом людини, воно також має вирішальне значення для прискорення сталого розвитку» (UNDP, p.d). Більш того, жінки в науці володіють дієвими механізмами для

упровадження «позитивних змін і покращення систем», що визначено Глобальною радою дослідників у «Заяві про принципи і дії на підтримку гендерної рівності і статусу жінок в науці» (Global Research Council, 2016).

Незважаючи на значну увагу до цієї проблеми, гендерний дисбаланс у сферах, пов'язаних із науково-дослідною діяльністю, є досить помітним на глобальному рівні. Сьогодні існує нагальна потреба у статистичних даних і глибинних дослідженнях щодо представленості жінок у науці не лише на глобальному, а й на регіональному і національному рівнях. Незважаючи на це, інформація, яка може лягти в основу крос-культурних порівнянь і братися до уваги при формулюванні гендерного аспекту розвитку науки, досить обмежена. Досить часто дані представлені з різних ракурсів і, як наслідок, не є порівнюваними.

Так, у одному з нещодавніх досліджень, проведених Інститутом статистики ЮНЕСКО, подано відсоток жінок-дослідниць у різних регіонах і країнах, проте представлено дані з різних джерел і за різні роки. У матеріалі продемонстровано, що відсоток жінок у науково-дослідній сфері у європейських країнах варіюється від 25 % (Нідерланди) до 52,3 % (Північна Македонія), при чому Україна, за цими даними, перебуває серед країн, що тяжіють до гендерного балансу (44,7 %) (UNESCO, 2019).

Маємо зазначити, що, за даними Elsevier (Elsevier Gender Report, 2017), Сполучені Штати і Європейський Союз друкують по третині всіх публікацій на гендерну тематику в світі, проте останнім часом все більше зростає активність дослідників із країн ЄС. Зацікавленість Elsevier гендерною тематикою пов'язана з тим, що, на думку її виконавчого директора Р. Мобед, вона бере на себе відповідальність за підтримку жінок в науці, а особливо за «гендерний баланс у STEM (Science – природничі науки, Technology – технологія, Engineering – інженерія, Mathematics – математика) і вироблення розуміння впливу гендерного аспекту, статі і різноманітності на наукові дослідження» (Elsevier Gender Report, 2017). В Україні, незважаючи на значну кількість публікацій, спостерігається недостатня кількість емпіричних досліджень кола гендерних проблем, загалом, і в науковій сфері, зокрема.

Зазначена в назві проблема ґрунтовно розкрита в статті Н. Ісакової (2018), яка на основі аналізу багатого статистичного матеріалу зробила висновок щодо фемінізації науки в Україні, а також про наявність яскраво вираженої гендерної сегрегації, за якою жінки нерівномірно представлені в різних галузях науки.

Авторка зауважує, що вивчення причин гендерної сегрегації має бути темою окремого дослідження.

Привертає увагу і стаття І. Булкина (2017), який також використав статистичний метод для оцінювання вікової структури працівників наукових організацій. Автор робить висновок про позитивну роль дослідниць-жінок в зменшенні перекосу в бік старших вікових груп в природничих, технічних та соціальних наук, який виник внаслідок багаторічної консервації чоловічого кадрового потенціалу.

Практична реалізація стратегії формування гендерного паритету в українських університетах міститься в посібнику «Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів» (Гендерний аудит, 2016), у якому наведено практичний досвід та механізм позитивних зрушень у впровадженні гендерної складової в системі вищої освіти України.

Вертикальна професійна сегрегація яскраво виражена в системі вищої освіти України. Її причинами є перевантаженість науковиць домашньою роботою, яка не дає можливості успішно конкурувати з чоловіками, а також ефект «скляної стелі», який в закладах вищої освіти проявляється досить гостро. Вертикальна сегрегація доповнюється горизонтальною, яка відбиває нерівномірний розподіл представленості чоловіків і жінок за галузями наукового знання. Попри те, що це явище є загальновідомим, притаманним для більшості країн світу, в Україні воно має деякі особливості. Для їх вивчення групою дослідниць із Української асоціації дослідників освіти (далі – УАДО) було проведено кількісне дослідження на прикладі одного з університетів – Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЧНУ). Воно є частиною проекту «Коли наука – жінка», що реалізується УАДО (Україна) та Університетом імені Адама Міцкевича в Познані (УАМ) (Польща) за підтримки Паризького університету Дофіна (Франція). Однією з цілей проекту є проведення порівняльного аналізу гендерного складу колективів фізичного, математичного факультетів та факультету комп'ютерних наук у Польщі (на прикладі УАМ) та Україні (на прикладі ЧНУ). В основу обґрунтування проекту лягло дослідження кількісного складу кафедр за 10 років, проведене українською стороною в Інституті фізико-технічних та комп'ютерних наук, а також на факультеті математики та інформатики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, та польською стороною – на аналогічних факультетах в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані.

Проект «Коли наука – жінка» розрахований на один рік. Для його реалізації будуть використані соціологічні методи, зокрема аналіз документів (аналіз статистичної інформації), анкетування та метод глибинного інтерв'ю. Так, анкетування проводитиметься з усіма представниками зазначених вище факультетів в обох університетах. Розділи анкети будуть орієнтовані на вивчення особливостей наукової кар'єри жінок у STEM. За результатами анкетування чоловіків і жінок, які працюють на факультетах STEM, відбудеться формування додаткових гіпотез, які ляжуть в основу дослідження методом глибинного інтерв'ю. Метою другого етапу є визначення кар'єрних перешкод та передумов успішної кар'єри жінок та чоловіків в галузі науки. Ці інтерв'ю дадуть можливість визначити можливі гендерні особливості наукової кар'єри чоловіків і жінок.

У проєкті значну увагу приділено презентації результатів досліджень для академічної спільноти. Так, заплановано створення Лабораторій для жінок в обох університетах. Досвід показує, що проєкти, які закінчуються рекомендаціями для керівництва університету (ректора, деканів, керівників підрозділів), мають більшу ефективність і можливості для реалізації, ніж ті, які виконують тільки наукову складову. Ми сподіваємося, що ці рекомендації та висновки також зможуть зробити свій внесок у сприяння кар'єрному зростанню жінок в університетах. Це особливо актуально для України, де феміністська діяльність малорозвинена.

Отже, питання гендерної рівності є актуальним і сьогодні. Вважаємо, що висвітлення та спроба вирішення цих питань через реалізацію наукових проєктів сприятиме збільшенню доступу жінок і чоловіків, як всередині, так і за межами науково-дослідної установи, до результатів досліджень із гендерного аналізу та інновацій. Поширення прикладів закордонного досвіду із впровадження інновацій з урахуванням гендерних факторів, а також висвітлення негативних наслідків вертикальної гендерної сегрегації, особливо в галузі STEM, допоможе у просуванні жінок в кар'єрі та науці в українських університетах. Важливим також вважаємо створення осередків гендерної освіти на базі закладів освіти у різних регіонах України. Вони стануть прикладом позитивних гендерних інновацій не лише для академічної спільноти, але й студентів, їхніх батьків та органів управління університетами.

Список використаних джерел

1. Булкин И. А. (2017). Изменения в структуре исследователей НАН Украины: гендерный аспект. *Наука та наукознавство*, 3, 46–64.
2. *Гендерний аудит діяльності вищих навчальних закладів: практичний посібник* (2016). Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта
3. Исакова Н. Б. (2018). Гендерный паритет у науці: тенденції в світі та в Україні. *Наука та наукознавство*, 2, 68–90.
4. Elsevier (2017). Gender in the Global Research Landscape. <https://www.elsevier.com/research-intelligence/campaigns/gender-17>
5. The Global Research Council (2016). Statement of Principles and Actions Promoting the Equality and Status of Women in Research. https://www.globalresearchcouncil.org/fileadmin/documents/GRC_Publications/Statement_of_Principles_and_Actions_Promoting_the_Equality_and_Status_of_Women_in_Research.pdf
6. UNDP. Україна (n.d). Цілі сталого розвитку. Ціль 5: Гендерна рівність. <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals/goal-5-gender-equality.html>
7. UNESCO (2019). Women in Science. Fact Sheet No. 55 June 2019 FS/2019/SCI/55

**Svitlana Shchudlo, Oksana Zabolotna,
Tetiana Medina, Liudmyla Zagoruiko**

FEMALE RESEARCHERS' STATUS IN EXACT SCIENCES: QUESTIONS TO BE ANSWERED

The article analyses the existence of a gender imbalance in the scientific field. It is inherent in most countries of the world and followed in the field of STEM (natural sciences-technology-engineering-mathematics). The main directions and methodological fundamentals of the implementation of the Ukrainian-Polish project «When science is a woman» have been revealed. The project focuses on cross-cultural comparison of the causes of career obstacles and prerequisites for a successful career of women and men in the field of science. Its practical component will make it possible to draw the attention of the university community to the current problems of science functioning in Ukraine.

Key words: gender equality, gender imbalance, prerequisites for a successful career of women.

УДК 327-055.2(477:4)

Олена Бистрова,
доктор філологічних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

**ПОГЛЯД З МИНУЛОГО: ЖІНКА І МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ У
ЄДИНОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОМІ
(НА МАТЕРІАЛАХ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ 1993 Р., АНКАРА,
ТУРЕЧЧИНА)**

Представлена стаття є ретроспективним аналізом авторського виступу «My thoughts about building the «European Common House»», виголошеним на Гельсінській Асамблеї у Анкарі в травні 1993 року. У виступі був представлений погляд студентки-другокурсниці на майбутнє України в складі Європи, окреслюється роль жінки у творенні незалежної молододі держави.

Ключові слова: незалежність, демократія, жінка, Гельсінська Асамблея.

Багато років тому назад, в далекому 1993 році відбувся мій науковий дебют: я відвідала свою першу міжнародну закордонну конференцію. Але це була не просто наукова конференція, це була Асамблея Гельсінської спілки, що відбувалась в Анкарі. Ця всесвітня зустріч борців за права людини справила на мене незабутнє враження і, фактично, визначила мій шлях в майбутньому.

Гельсінська громадянська Асамблея (Helsinki Citizens' Assembly hCa) – це організація, діяльність якої направлена на встановлення миру та демократії, а також на захист прав людини в Європі. Helsinki Citizens' Assembly існують незалежно від політичних партій, уряду та держав та декларують пріоритет захисту основних прав та свободи, що визначаються міжнародними угодами. Члени Асамблеї своєю діяльністю сприяють мирним процесам, закликають вирішувати проблеми шляхом діалогу, підтримують ініціативи громадянського суспільства, які направлені на забезпечення верховенства закону. Тематика регулярних зустрічей членів Асамблеї демонструє посилену увагу до проблем добробуту людського життя та навколишнього середовища. Політична ситуація після розпаду Берлінської стіни сприяли новому рухові за мир, який отримав назву «Гельсінська громадянська асамблея». В період з 19 по 22 жовтня 1990 р. відбулися збори

миротворців, що представляли різні частини Європи. Вони домовились про проведення регулярних форумів, на яких можна було б обмінюватися досвідом у сфері боротьби за права людини, вирішувати загальноєвропейські проблеми та формулювати подальші вектори спільної діяльності. У структуру Гельсінської асамблеї входить і Україна, в якій активно діє Українська Гельсінська спілка з прав людини.

Гельсінська асамблея 1993 року відбувалась в Анкарі і мала назву «Where does Europe end?». На обговорення був висунутий ряд проблемних питань, які, фактично були поєднанням традиційних позицій з актуальними історичними проблемами. Так, в загальному обговорювались такі ключові поняття, як Демократія, Співдружність, Економіка, Екологія і Жінка. Крім того, велику увагу було приділено проблемі Криму: «Prevention or cure in Crimea».

Я змогла брати участь у тій Асамблеї в Анкарі як переможниця всеукраїнського конкурсу серед молоді на тему «Як я бачу майбутнє України». Тоді я була студенткою філологічного факультету Дрогобицького державного інституту імені Івана Франка. Наша група якраз прослухала надзвичайно цікавий курс з українознавства, де був представлений аналіз історичного розвитку України. Під впливом цієї інформації сформувала свої, дещо ідеалізовані, уявлення про подальший розвиток України в складі Європи. Не зважаючи на ідеалістичність і деяку наївність тодішніх поглядів, бачу, що майже все не втратило своєї актуальності донині. Пропоную свій виступ мовою, якою його було оголошено.

My thoughts about the «European Common House»

Responding to the recent initiative of the Coordinating Committee of Helsinki Citizens' Assembly, I'd like to share with youth of different countries some of my ideas as to the European integration «from below», and a role of my country and my people in this important process.

I think that Ukraine as a newly born independent state makes only her first steps to the understanding that in society, there are different positions, interests, aims of separate persons and their groups, and that these differences should be accepted and mutually respected. So, we need to seek new ways, new approaches for living together in a world which is much more expanded than a closed space of former USSR, confronting the rest of Europe.

This task is very difficult, and I dare to propose only some steps which seem necessary. I think that we must:

- To raise our nation, beginning from the level of the individuals, for accepting the idea of common humanitarian morality. How to do this? What are the features of such a person? First of all – people should be tolerant towards others people, thoughts, each person ought to learn how to be always polite with opponents, listen to each other patiently and without too much emotions expressed. We must be friendly and benevolent, treat people with a smile on our faces, because it's very difficult even to start a conversation with a person who looks displeased and stern. Indeed, the time is too hard now. But it's not for ever, isn't it? And just now we have to be ready to meet brighter future, to prepare, to create it ourselves by feeling more united with other peoples, at least because all of us are the children of the Earth.

- We should be less selfish, less concentrated on the desire to gain more and more money, goods, property, because this, to my mind, destroys our spirits. I have nothing against free enterprising, we are going to free market economy, but enterprising must be human, without unemployment. The job must be joyful, it must bring people a sense of being gratified, and not only money and profit. It seems also important that people should become rich by honest ways, without deceiving others, then they themselves will feel much happier, not subjected to fears and bad conscience.

- Everyone has to live like dignified personality, with a self-respect. Money gives basis for this – it's a possibility to buy books, to attend the theatres and cinemas, to communicate with each other. All this must be accessible to everybody, not only to the rich. And that's why I say^

- The work! Only work is able to give one a feeling of pride, sense of honour and self-respect. We are citizens of the young country, and therefore we must work hard, with real diligence. We have also to understand that today our state is unable to pay properly for such a work, and by patient, trustful to each other, and perseverant. Nobody can help us but ourselves. We must learn how to work not only for today but also for the future.

- I suppose also that our country should have great concerns about upbringing and educating its own intellectual elite, like every civilized country so doing. The Nature herself doesn't like the equality. It's impossible to find two identical finger imprints. Even within one family children are different, with different talents and features. I am deeply convinced that in general, there is nothing identical in the world even the two eyes on a human face are dissimilar. Therefore, there is no sense in continuing to have the same school programmes, the same demands to everybody. It's necessary to open the schools for the gifted,

talented youth. The school programmes should take into account different features and inclinations of young boys and girls. We are in a great need of bright personalities, beautiful, full of spirituality. Unfortunately, there aren't many of them, so each should be spotted as early as possible, and be supported to develop his/her talents. But our spiritual development shouldn't be separated from the pleasures provided by strong, healthy body. For this, we should be fond of sport. It's a pity that now we have no possibility to use swimming pools, jams, tracks. It's the task for the government to provide people, especially young ones, with necessary sport equipment, and to give the possibility to all (not only to the professionals) to go for sport.

- We have to get rid of the provincialism, narrowmindedness, mediocrity. First of all we need to execute commandment: not to condemn people near us, not to spread gossips or rumours. The envy is a great evil, and we should fight against it constantly. As Professor O. Chicherin from the Lviv University said "we should permanently build new bridges between the people instead of destroying the existing".

- The religion, religiousness... There are different and dissimilar religions, various confessions. It's very important to respect all of them, to respect people who believe in God, to respect faith in general. Many conflicts and wars start because of the differences between the religions. Maybe in the future people, especially Europeans, will be able to create a new religion based on a common moral, acceptable to the whole humankind?

- We must be kind, respect ourselves and all the people on the Earth without waiting for gratitude. Because who knows what the future has prepared for us?

- And the last, about woman: eventually, our society must give them equal rights with men! Look at different meetings, sittings, other important events: your eyes are aching from the uniformity of white shirts and dark ties! But a woman is generally more kind than a man. Also, women are more responsible, charitable, and industrious (you know that our women work at their paid jobs and after that, they work hard in their houses). And I'm dreaming about the gentlemen who are gallant with women, and women who reject caddishness and familiarity. Our young boys should be aware that the prestige of the nation will be higher if men have a profound respect for woman as for weak, delicate creatures who need help. So, our society should relieve our women from their burden, at least partially! Men have not only stay near the microphones and sleep during the meetings, they must

also work very hard. Only in this case the word “honour” will be revived.

Meanwhile, we see that the world is gradually changing. The first woman-military pilot has appeared in the USA. American president tries (though not always successfully) to engage more women into the governmental affairs. And I’m sure that if more women become political leaders, there will be less military conflicts and blood-shed on the Earth. Women wouldn’t want to trade on weapons because they don’t want their sons to be killed. Just imagine that the fate of a country is in women’s hands: would it be possible then that such tragic events as going on in former Yugoslavia, Caucasis, Nagorni Karabakh, have ever happened?

And that’s why I claim: only Matriarchy can save the world!

May 24 – June 12, 1993, Ankara, Turkey

Отже, розглядаючи ті позиції, які виносились як домінантні для гармонійного розвитку молоді незалежної держави залишаються актуальними і донині. Вони й надалі повинні залишатись векторами для розвитку не тільки України, а й всіх демократичних держав.

Olena Bystrova

**A VIEW FROM THE PAST: WOMAN AND THE FUTURE OF UKRAINE
IN THE COMMON EUROPEAN HOUSE (ON MATERIALS OF THE
HELSINKI ASSEMBLY 1993, ANKARA, TURKEY)**

The presented article is a retrospective analysis of the author's speech «My thoughts about building the European Common House», delivered at the Helsinki Assembly in Ankara in May 1993. The speech presented the view of a second-year student on the future of Ukraine as part of Europe, outlines the role of women in creating an independent young state.

Key words: *independence, democracy, woman, Helsinki Assembly.*

УДК 821.161.2-141'42]316.46 У. Кравченко

Галина Волощук,
кандидат філологічних наук, доцент,
Коломийський навчально-науковий інститут,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЛІДЕРСЬКИЙ ДИСКУРС ЛІРИКИ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

У статті «Лідерський дискурс Уляни Кравченко» охарактеризовано світогляд письменниці крізь призму її поезій. Зокрема акцентовано на образі ліричного героя в поезії Уляни Кравченко, який настільки активний, що об'єднує навколо себе як ідейно-естетичного центра інші ліричні суб'єкти, спонукаючи читача співвідносити їх із яскравим «образом» самої авторки-лідера і жінки-лідера.

Ключові слова: *власне автор, ліричний герой, лідерський дискурс, ліричний розповідач.*

Ліричний герой Уляни Кравченко – це яскравий індивідуальний образ людини (самої авторки), якій притаманні пристрасні інтимні переживання, активність громадянської позиції (і жіночої – передовсім), усвідомлення педагогічної відповідальності, значний обсяг ідейних запитів. Водночас це образ узагальнений, наділений характерними рисами сучасника – жінки з освіченої, інтелігентної родини, з передового за суспільно-політичними переконаннями середовища, яка не може змиритися з існуючими порядками, традиціями громадського й сімейного життя, а відтак прагне до духовної самореалізації через активну діяльність. З поезій Уляни Кравченко вимальовується саме такий цілісний ліричний характер.

Вона належить, напевно, до тих поетів, біографія яких є своєрідним ключем для адекватного розуміння їх поезії, бо вона широко відбита у творах, хоч далеко не в усіх основних моментах. Життєпис авторки навіть при цілком точному художньому відтворенні міг би правити за типову біографію освіченої жінки кінця XIX – початку XX ст., людини громадського чину, готової і словом, і педагогічною працею служити своєму народові. Поетеса художньо осмислює своє свідоме життя як частку історії своєї нації.

Ліричний герой у поезії Уляни Кравченко настільки активний, що об'єднує навколо себе як ідейно-естетичного центра інші ліричні суб'єкти, спонукаючи читача співвідносити їх із яскравим «образом»

самої авторки. В ньому домінує внутрішня духовно-почуттєва сфера ліричного «я», його переживання, викликані зовнішніми чинниками.

Яскравим прикладом співіснування різних розповідних інстанцій поруч із ліричним героєм як основним суб'єктом викладу може бути збірка «На новий шлях». У ній знаходимо цілу добірку поезій, присвячених розкриттю суспільних суперечностей, де Уляна Кравченко починає використовувати ліричного «власне автора». Як бачимо, Уляна Кравченко вже в другій своїй збірці «На новий шлях» змогла досягти поетичної майстерності настільки, що справді, як радив їй І. Франко, почала самотужки обмежувати крила власної фантазії, вільно «видобувати поезію з дійсності», дивитися «поетично на речі близькі [5, 121, 156]».

Яскравий тип ліричного героя – індивідуального образу жінки з притаманними їй пристрасними інтимними переживаннями й свідомою громадянською позицією – знайшов своє втілення й у ритміко-метричному ладі лірики Уляни Кравченко. На нашу думку, головним ритмотворчим чинником її поезії став глибоко засвоєний із народних пісень принцип ритмічної групи (коліна), характерний, як відомо, і для коломийки – власне галицького варіанту силабічного 14-складовика, що його авторка полюбила, напевно, ще з колиски. Для аргументації сказаного ми підібрали з різних збірок авторки приклади кількох творів із нарративним типом ліричного героя, стилізованих під народні пісні. Найпоширенішим виявився, звичайно ж, коломийковий розмір, тобто триколінний 14-складовик (4+4+6):

Сп'ївай, ненько, / тихесенько, /
Якъ давно сп'ївала, //
Коли мене, / моя нене, /
До сну колисала. // [7, 22].
Ой, розсиплю / слізоньками / власний біль і горе, //
хай падають / білим цвітом / в темні прізви-
звори... //
[86, с. 93].
Україно, / Україно, /
Нене моя, Нене, – //
Як забуду / Тебе, рідна, /
Забудь й Ти про мене // [2, 24].

Серед інших випадків народних розмірів більш-менш частотним був і двоколінний 12-складовик (6+6):

Любишь чи не любишь, /

То мені байдуже! //
Въ вѣкъ ти вѣрна буду, /
Мой сердечный друже // [7, 26–27].

Тяжіння до філософського осмислення життя, екзистенційних роздумів, афористичності – ці та схожі особливості Уляни Кравченко спричинилися до яскравого домінування в її поезії зрілого періоду розповідної інстанції ліричного «власне автора». З-поміж двох його різновидів популярнішим став т.зв. безособовий тип. Перехід саме до цього суб'єкта викладу відбиває природний процес розвитку світорозуміння поетеси. В ранніх збірках узагальнюючі роздуми були своєрідними фрагментами в структурі цілісного нарративу, приурочувалися розкриттю окремих граней суспільної несправедливості, а з часом конкретні стимули до роздумів дедалі частіше залишалися «поза кадром», з'являлися широко філософські, суспільно-політичні узагальнення-медитації, які вже не служили своєрідним ліричним коментарем до подій, а втілювали весь розвиток думки-переживання в цілісному й завершеному ліричному творі.

Виклад від імені ліричного «власне автора» в поезії Уляни Кравченко зазвичай неозначено-особовий. Мовлячи в такий спосіб, авторка немовби подає загальний роздум, спрямований до всіх, а не до когось конкретно, звертаючи увагу читача на те, що є своєрідним надбанням поколінь. Найістотніші тематико-проблемні комплекси, довкола яких обертається в такому разі її думка, стосуються діалектики людських взаємин: щастя і горя («І людське горе – лиш шлях до добра!..»), бідності чи багатства («Ширий люд наш – без провини – визискали кармазини...»), молодості й старості («Сила, молодість, краса довго не триває...»), чесності та брехні («Брехня й омана в світі все горою, а правди не доглянеш між людьми...»), зради й вірності («Вже підлота і зрада чеснотою, чернь сунеться на осліп серед тьми...»), батьківства («При батеньку і при неньці весело дитині...») чи сирітства («Нема неньки – і дрібненька квітонька зів'яла, і в хатині сиротині недоля настала»), потреби просвітницької діяльності («Наука – це міць, що двигне нас з недолі...»), обов'язку перед Батьківщиною («Жде праці Україна, від кожного жде сина...») і под. Не оминула Уляна Кравченко увагою й такі поняття і категорії, як самотність («Ніхто не скаже... сліз не прийде втерти в життя страждальні дні... ні в хвилі смерті...»), свобода («Хто ж квітці дасть в неволі птичий спів, хто сонце, легіт, зелень зможе дати?»), життєва марнота («Люд – нині скептик, світ цілий – базар...»), інтуїція («Щаслив, хто голос серця розуміє, за

голосом його іде...»), сумнів («Серць дужих сумнів не втручає в хлань...»), щастя («Хто другим дав щастя зазнати хоч хвилину, той виконав гарно ту земну задачу...») і т.ін.

Жанрово-тематично інстанція ліричного «власне автора» репрезентована в поезії авторки такими поетичними формами, як медитація («Ведеться боротьба в людському роді...», «Пекуча тишина»), повчання («Щаслив, хто рідну матір має...», «Серденько чуттям огрій...»), поезія-роздум (О, жаль тих цвітів...», «Осіння любов»), поезія-алегорія («На виставі», «Кіточка»), поетичний пейзаж («Рож не оживиш зів'ялих...», «Повінь Прута», «Схід сонця»), вірш-заклик («О віщих дум, співці, не розгубіте всує!», «Жде праці Україна»), а також – деякими канонізованими строфами, як-от сонет, октава чи секстина.

Незриму, але постійну присутність духу українського народу в максимально узагальнених поетичних роздумах Уляни Кравченко, репрезентованих розповідною інстанцією «власне автора», засвідчують і ті зразки її лірики, які стилізовані під народнопісенний ритм. Наведемо, зосібна, такі яскраві приклади народного вірша в її доробку:

- триколінний 11-складовик (4+4+3) –
Тихо гнеться / над водою / верболіз, //
долітає / із долини / бренькіт кіс... // [3, 190];
- двоколінний 12-складовик (6+6) –
Вітер завіває, / гуляє по полю, //
ой, не всі тут маєм / однакову долю... // [6, 51];
- триколінний 14-складовик, тобто 4+4+6 (коломийка) –
Як палають / в темнім борі / ягідки калини, //
Так любов / палає в серці / Нені України. // [6, 58].
Жила ненька – / і дрібненька /
квітка аж горіла, //
і ся хатка, / мов палатка, /
блисками зоріла. // [3, 233].
- майже вільний щодо ритму вірш, властивий історичним

пісням –

Згомонила Україна, розбудилися могили,
І воскресла слава, люду в мить прокинулися сили [2,

34].

Розповідна інстанція ліричного персонажа зустрічається в поезії Уляни Кравченко досить рідко, оскільки її авторському мисленню не надто властиво передавати своє слово іншій особі, яка б втілювала в ньому «чужу» свідомість. Напевно, можна виділити

дві основні ідейно-тематичні групи лірики поетеси, де використано саме цього суб'єкта викладу. Вони, за нашим спостереженням, стосуються, по-перше, тих конкретних осіб просвітителів, на кого орієнтується авторка як на певний громадянський зразок – І. Франка, М. Павлика й ін. Наприклад, усі сонети циклу «Титани», крім першого, написані з використанням нарративної форми ліричного персонажа:

Ми йдем до тих, що смерть несуть на шлях,
що в наймах, в сумніві дні коротають,
мети й надії ясної не мають.

Ми йдем, щоб жар роздути в їх серцях [4, 24].

Друга тематична група творів Уляни Кравченко з аналізованою розповідною інстанцією вміщує зразки, написані неначебто від імені дитини, очевидно, для декламації під час родинних свят. З огляду на сказане, можемо констатувати особливу педагогічну доречність такої «рольової лірики», часто стилізованої під звичні для української дитини народні ритмічні форми:

- двоколінний 12-складовик (6+6) –
Мамусю солодка! /
Глянь, віршик приношу, //
Річ така коротка; /
вибач мене, прошу. // [3, 232].
- двоколінний 8-складовик (4+4) –
Троха труду, / троха муки /
І скінчився / рік науки. //
Много-много / я вже знаю, /
Ясно в світ сей / споглядаю...// [6, 39].

Ліричний характер обдарування Уляни Кравченко повною мірою виявився в її поетичних збірках «Prima vera», «На новий шлях», «Проліски», «В дорогу», «Лебедина пісня», «В житті є щось», «Для Неї все!», «Шелести нам, барвіночку», «Caritas». Їх образно-мотивна система засвідчила домінування в ліричному нарративі авторки т.зв. лідерського неоромантичного дискурсу, характерними рисами якого є типологічні паралелі з романтичними поезіями М. Устияновича й Т. Шевченка, лірикою І. Франка; розробка образу передової молоді людини, яка бореться з суспільними, буттєвими, особистими суперечностями, а також ідеї письменника-борця, котрий саме на Слово покладає основну місію пробудження нації; наявність т.зв. «жіночої» поезії, де звучить тема жінок-інтелігенток, які усвідомили ганебність свого становища в суспільстві (як безправної жінки мужа-пана, покликаної оберігати діток, дітей і

«звичаї темні») і прагнуть вийти на шлях служіння своєму знедоленому і безправному народові. Визначальні топоси, довкола яких структурується при цьому думка авторки, – образи каменяра, титана, велетня духа, жінки-лідера, які розпочинають благородну справу пробудження свідомості свого народу. Типовими стилістичними прийомами є фігури паралелізму, антитези, кумуляції, риторичного оклику, апострофи, еротема, які підсилюють емоційність і патетичність поетичного мовлення. Тип репрезентованого авторкою сильного й активного лідера нації цілком вписується в канони неоромантичного художнього мислення.

Із лідерським неоромантичним дискурсом незримо кореспондує у ліриці Уляни Кравченко символістсько-реалістична поетика пейзажних, особистісних і суспільних контрастів, на які неодмінно мусить бути скерована увага поета-лідера. Головним засобом розгортання художньо-естетичної цілісності в такій громадянській ліриці виступає прийом контрасту. Деталізація опису вад суспільного життя, які змушують людину втрачати особистісне начало, дозволяють відносити ці твори поетеси до зразків реалістичного стилю.

Дотичним до означених вище двох дискурсів є мотив служіння своєму народові у справі виховання високого громадянського почуття дітей за допомогою художнього слова, репрезентований збірками для молоді. Більшість таких творів побудовані за допомогою прийому риторичного звертання до юного серця. При цьому авторка зазвичай «промовляє» до узагальненого образу молодого покоління, що переконує в універсальності її порад. Іноді адресатом виступає більш конкретизована особа – «син» чи «доня», а це сприяє особливій інтимізації дидактичного наративу. Створює повчальний ефект у її поезії для дітей і певна алегорична форма вислову, головним засобом параболи в якій виступає флористична образність або птахи, тваринки, явища природи і под. Просвітницько-реалістичний дидактизм дитячої лірики поетеси не виглядає сухим моралізаторством, а є органічним складником поетичної структури її текстів, скерованих на художнє моделювання особистої «філософії чину» (за Д. Донцовим) [1].

Нерозривна єдність лідерського, суспільно-політичного, особистісного й педагогічного дискурсів, яка зумовлює полістильність поезії Уляни Кравченко, увиразнює справедливість думки Н. Шумило про український кордоцентризм як джерело домінантного в нашій культурі кінця XIX – початку XX століття

неоромантизму, що постійно вбирав у себе ті риси інших стильових різновидів раннього модернізму (символізму, неокласицизму, імпресіонізму, неореалізму й т.ін.), які більшою чи меншою мірою слугували художньому втіленню проблеми формування душі й духа українського провідника [7]. Отже, полістильове творче мислення Уляни Кравченко є цілком репрезентабельним для досягнення специфіки власне національного типу модерністської естетики.

Список використаних джерел

1. Донцов Д. Дві літератури нашої доби / Дмитро Донцов : [репринтне видання 1958 р. (вид-во «Гомін України», Торонто). – Львів, 1991. – 296 с.
2. Кравченко У. В дорогу : [збірка поезій для молоді] / Уляна Кравченко. – Перемишль : Накладом Народного Базару, 1921. – 48 с.
3. Кравченко У. Вибрані твори : [вступна стаття, упорядкув. текстів і примітки А. А. Каспрука] / Уляна Кравченко. – К. : Державне вид-во художньої літератури, 1958. – 498 с.
4. Кравченко У. На новий шлях : [поезії] / Уляна Кравченко. – Коломия : Накладом «Загальної Книгозбірні», 1928. – 144 с.
5. Кравченко У. Пам'яті друга : Вірші в прозі, статті, спогади, листи / Уляна Кравченко ; [упоряд. і автор вступ. ст. та приміток Г. І. Огриза]. – Київ : Каменяр, 1996. – 247 с.; 4 арк. іл., 1 арк. порт.
6. Кравченко У. Проліски : [жмуток поезій для дітвори] / Уляна Кравченко. – Перемишль : Накладом Народного Базару, 1921. – 64 с.
7. Кравченко У. Prima vera : [збірник поезій Юлії Шнайдеръ] / Уляна Кравченко. – Львів : Накладомъ Евгенія Олесницького, 1885. – 40 с.
8. Шумило Н. М. Під знаком національної самобутності : [українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.] / Наталя Шумило. – Київ : «Задруга», 2003. – 354 с.

Halyna Voloshchuk

LEADERSHIP DISCOURSE OF ULYANA KRAVCHENKO'S LYRICS

The article «Leadership Discourse of Ulyana Kravchenko» describes the worldview of the writer through the prism of her poetry. In particular, the emphasis is on the image of the lyrical hero in the poetry of Ulyana Kravchenko, who is so active that unites around him as an ideological and aesthetic center other lyrical subjects, encouraging the reader to relate them to the bright «image» of the author-leader and woman-leader.

Key words: *author, lyrical hero, leadership discourse, lyrical narrator.*

УДК: 316.3

Тетяна Довженко,
студентка III курсу спеціальності «Політологія»,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Тетяна Купрій,
кандидат історичних наук, доцент,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ВИБОРЧОГО ГЕНДЕРНОГО КВОТУВАННЯ

Стаття висвітлює питання рівної участі жінок у процесі прийняття рішень, що є необхідною умовою для достатнього рівня представництва інтересів обох статей у сучасному українському суспільстві. Аналізується процес розвитку та утвердження принципів гендерного квотування, спрямованого на реалізацію жінками своїх пасивних виборчих прав.

Ключові слова: жінки, гендерні квоти, політика

Гендерне виборче квотування представлене продовженням державної гендерної політики, що має на меті збільшення кількості жінок у владних структурах для достатнього рівня їх представництва. Цей інструмент одночасно є дієвим засобом подолання історичної несправедливості, що полягала в ізоляції жінок від участі у політичному житті та сприяє справедливому розподілу ресурсів між статями (незалежно від загального рівня цих ресурсів) не тільки у сфері владних відносин, а й в суспільстві загалом.

Станом на 2020 рік у глобальному рейтингу гендерної рівності Україна опинилася на 59-му місці із 153 держав [1, 9]. З чотирьох досліджуваних сфер у світі – ринок праці, освіта, здоров'я та виживання, політичне представництво та можливості, – гендерна нерівність у політиці є найактуальнішою. Шкода, що українські жінки, володіючи високим рівнем освіченості та матеріальною базою, не представлені на політичній площині. Тому питання гендерного квотування наразі стоїть особливо гостро.

Загалом, друга половина XX ст. у світовій політичній практиці ознаменувалась більш свідомим підходом формування парламентів, адже все більше уваги приділялося паритетності складу владних органів. Каталізатором цього була і друга хвиля фемінізму в 1970 –

1980-их років, яка активно розповсюджувалась у країнах Заходу. Обговорення проблеми повноправної участі жінок в керівництві державою та в усіх структурах суспільства набирало обертів. Представники влади почали розуміти, що половина їх електорату – жінки й ігнорувати питання «жінка і влада» вже не можна. У виступах лідерів партій, партійних документах і маніфестах почали з'являтися заклики ліквідувати статево нерівність. Поруч із «позитивною дискримінацією», тобто квотуванням, починають створюватись спеціальні курси, семінари та конференції, які мають на меті спонукати жінок заявляти про себе як кандидаток та претендувати на керівні посади.

Першість у запровадженні гендерних виборчих квот належить скандинавським країнам, зокрема Швеції, де вперше обговорення питання про гендерну квотування в політичних процесах поставили соціал-демократи в кінці 1960-х років [2]. Були прийняті добровільні виборчі квоти і їх порушення не супроводжувалось будь-якими санкціями. Уже до кінця 1980-х частка жінок в керівних органах регіонального і національного рівнів підійнялась з 14 – 15% (початок 1970-х) до 40%. У парламенті вона досягла 38%, – в уряді біля 30%. Міністерські позиції в 1985 році займали вже 25% жінок, а в 2018 році – вже 52%. У 1972 році вперше Ліберальна народна партія Швеції запровадила політику мінімум (40 %) будь-якої статі у внутрішніх департаментах і комітетах. Хоча гендерні квоти не були конституційно чи законодавчо закріплені, згодом цю тенденцію підтримали майже всі партії, незважаючи на те, що спочатку їх прихильно сприйняли радше ліві й центристські партії. Надалі дана практика стала популярною серед представників різної ідеологічної спрямованості [3, 186]. У Скандинавії не тільки були прийняті державні закони про рівноправність статей, а й створені спеціальні комітети, комісії, міністерства зі спостереження з ефективним втіленням у життя принципу рівних можливостей у всіх громадських сферах, включаючи політику.

До кінця 1980-х рр. інші нордичні країни, такі як Норвегія, Данія та Фінляндія долучилися до законодавчих гендерних процесів у політичній сфері. Вперше в історії жінки ввійшли до парламенту Фінляндії в 1907 році в кількості 19 депутатів, тобто 9,5% від усієї кількості парламентаріїв. Закон норвезького парламенту про рівний статус (1978 рік) мав унікальний характер, так як, на відміну від подібного законодавства в інших країнах, не був гендернонейтральним. У ньому йшлося, що для ліквідації нерівності між статями необхідне прийняття особливих заходів, які давали б

переваги жінкам перед чисельно переважаючими їх на керівних посадах чоловіками, тобто визнавалася законність так званої позитивної дискримінації, яка практикується й досі.

Слід зазначити, що активна участь жінок у політичному житті скандинавських країн обумовлена не тільки квотуванням [2]. Адже ще до запровадження добровільних партійних квот жінки вже мали 20 – 30% місць у парламенті, що також було рекордною кількістю у світі. Це обумовлено особливостями активізації феміністського руху в регіоні та специфікою скандинавської зрівняльної політики, яка намагалася вирішити жіноче питання комплексно: статус в соціумі, родині, на робочому місці та у виробництві.

Зазвичай гендерне квотування представляло собою збірку рекомендацій, яких партіям варто було б дотримуватися. У вигляді законодавчого оформлення вони існували тільки у декількох країнах. Наприклад, на відміну від скандинавських країн, гендерних квот, прийнятих в 1970-і роки соціалістичною партією Франції, ніколи не дотримувалися ні на місцевому, ні на національному рівнях, за винятком виборів до Європейського парламенту. Як результат, кількість обраних жінок в органи парламенту майже ніяк не відрізнялися від показників в правих партіях, де квоти не були запроваджені [3, 188].

На відміну від вищезазначеного негативного досвіду Франції, у Німеччині в 1980-і роки майже всі політичні партії схвалили політичні стратегії на збільшення участі жінок в законодавчих органах, а соціал-демократична партія прийняла тимчасові квоти на 40%, підкресливши, що після набуття жінками політичного досвіду квотування повинно бути скасоване. В результаті цілеспрямованих зусиль частка жінок в парламенті зросла з 10% (1983 р.) до 20% (1990 р.) [3, 188].

Загалом ступінь і якість дотримання позитивної дискримінації у політичній культурі країни залежала від державного устрою, масштабу та ступеню впливу жіночого руху, настроїв та традиційних стереотипів суспільства. Наприклад, у США ініціаторами гендерного квотування виступили соціал-демократичні, соціалістичні і зелені партії, які за своєю ідеологією більш схильні до гендерної політики. В той час, як партії консервативного та християнсько-демократичного спрямування часто виступали противниками позитивної дискримінації, розглядаючи її як замах на право робити вільний вибір на стадії висування кандидатів, а також як загрозу зниження високого професійного рівня парламентаріїв.

До речі, серед партій, які вирішили піти шляхом гендерного квотування, вважається, що пропорційні виборчі системи, при яких вибори здійснюються за партійними списками кандидатів, більш сприятливі для просування жінок в члени парламенту, ніж системи мажоритарні, коли в кожному окрузі від кожної партії пропонується лише один кандидат. В останньому випадку місцеві комітети часто коливаються, висуваючи жіночу кандидатуру, побоюючись, що це пов'язане з ризиком втрати місця.

Що ж стосовно України? Як відомо, радянські дослідники та ідеологи наполягали на досягнутій рівності між статями і досконалій завершеності вирішення жіночого питання, приводячи приклади показників «активної» участі радянських жінок у законодавчих органах, адже частка жінок у Верховній Раді України була досить великою, а у місцевих радах жінок було ще більше: 41% (1970р) і 49,2% (1987р). То в чому ж тоді проблема?

У статті «Емансипація жінок по-радянськи: особливості та наслідки» Наталія Олійник наводить причини, чому, попри велику частку жінок в органах влади, вважати їх діяльність самостійною та свідомою не можна:

1. Отримання депутат(ками) певної посади відбувалося фактично шляхом призначення їх відповідними органами влади. Очевидно, що воля кандидат(ки) та бажання виборців великої ролі не грали.

2. Враховуючи факти, що серед безпартійних депутатів 72% були жінки; серед усіх виступів на сесіях ВР СРСР між 1966 – 1973 роками виступи жінок складала тільки 10,5% (з питань освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення відсоток виступів жінок в три рази вищий – 31%, а з питань державного планування, міжнародних відносин і федеральних фінансів жінки ніколи не виступали) та депутатки рідко переобиралися на другий або третій термін при ротації, що можна зробити висновок про представництво жінок в органах влади. Воно носило виключно номінальний характер і не мало нічого спільного з реальним доступом до влади.

3. Також слід брати до уваги особливості політичного середовища радянської системи, а саме те, що законодавчі органи влади в СРСР були відсторонені від прийняття політичних рішень, бо носили швидше декоративний характер, а всі рішення приймалися партійними органами, які були підкреслено патріархальними.

Отже, як зазначила авторка наукової розвідки, хоча в СРСР і було проголошено, що «жіноче питання» вирішене, але рівність жінок і чоловіків була швидше ілюзорна, розрахована на демонстрацію «здобутків соціалізму» й досягалася за допомогою різноманітних квот, які стосувалися участі в органах псевдодемократії, тому, як результат формального характеру виборів, не було сформовано традицій активної участі жінок у політиці [4, 148].

Політичне середовище вже незалежної України на кінці ХХ – початку ХХІ століття, на нашу думку, мало чим відрізняється від «чоловічого клубу» СРСР. Навіть зараз український парламент ще далекий від гендерної збалансованості, але тенденція у певній мірі позитивна:

- В першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів)

- У другому скликанні – 4,1% жінок (18 з 436 депутатів)

- В третьому – 8% (38 з 477)

- В четвертому – 5,5% (28 з 509)

- В п'ятому – 8,7% (42 з 483)

- В шостому – 7,8% (42 з 541)

- В сьомому – 9,6% (46 з 478)

- У восьмому – 12% (56 з 468)

- В нинішньому скликанні – 20,6% (87 з 423 нардепів) [5].

У червні 2004 року, відбулися парламентські слухання щодо становища жінок в Україні, результатом якого було формулювання певної кількості рекомендацій для різних органів влади, де, зокрема, пропонувалося запровадити квоту в 30 % у партійних виборчих списках. Однак, парламент не взяв до уваги цю рекомендацію [6].

2005 рік ознаменувався ухваленням закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». В контексті нормативного акту розкривалися заходи щодо введення специфічних умов, спрямованих на усунення нерівності між реалізацією прав жінок і чоловіків згідно Конституції і законів України. Але справа в тому, що там лише передбачена однакова квота представництва жінок і чоловіків, проте не зазначено інструменти досягнення цієї мети, тому цей закон мав здебільшого декларативний характер.

У 2013 році до Закону про «Політичні партії України» були внесені зміни, де передбачалися 30-ти відсоткові квоти. Проте знову не були прописані у під законодавчих актах жодні санкції за

недотримання такого квотування. Як результат, абсолютна більшість партій під час парламентських виборів 2014 року не дотрималися цих вимог, а ті партії, які відповідали квотному принципу формування виборчих списків, відводили жінкам непрохідну частину. Проте Україна ледве змогла перевищити мінімальний показник, перейнявши практику виборчого квотування та зробивши її частиною свого політичного спрямування. Таким чином, все одно частка жінок в парламенті, керівництві партій, в органах місцевого самоврядування, зросла до рекордного на той час показника [6].

У 2015 році гендерна квота в 30% поширилась і на місцеві вибори. Зміни, внесені до закону «Про місцеві вибори», вимагали від партії надати інформацію щодо мінімального рівня представництва обох статей серед кандидатів у депутати. Були сподівання, що до місцевих виборів 2015 року проблему відсутності санкцій за недотримання партійних квот буде вирішено. Адже недотримання 30-ти відсоткової квоти, згідно з законом, вважалось порушенням встановленого порядку висування кандидатів і було підставою для відмови в реєстрації. Проте запроваджені положення відрізнялися суттєвим браком механізму їх виконання [7].

Під час місцевих виборів 2015 року норми закону знову залишились на папері. Голова Комітету ВРУ з питань правової політики та правосуддя Р. Князевич у листі до ЦВК вказав на необов'язковість дотримання гендерних квот, пояснивши це тим, що закон, який містив у собі гендерні положення, лише задекларував намір дотримуватися цих положень у майбутньому, але не зараз. Згодом ЦВК видав постанову, яка скасовувала обов'язковість запровадження гендерних квот, та визначала недотримання квот недостатньою підставою для відмови в реєстрації кандидата. Незважаючи на те, що партії у своїх публічних висловлюваннях оцінювали запроваджену гендерну квоту позитивно, фактично жодна з них не надала ані чітких даних про гендерний склад партій на різних рівнях, ані виконала обіцянок щодо виконання гендерної квоти на місцевому рівні.

Виборчий кодекс, введений Верховною Радою минулого року мав введення гендерних квот в Україні на рівні 40%. Згідно з Кодексом, в кожній п'ятірці партійного виборчого списку повинні бути як жінки, так чоловіки (не менше двох кандидатів кожної статті). Важливою частиною Кодексу є стаття 347, у якій йдеться, що у разі недотримання гендерних квот, тобто формування списків

за квотним принципом, ЦВК повинно відмовити у реєстрації кандидат(ів).

Слід зазначити, що на липневих парламентських виборах 2019 року в Україні керувалися діючим на той час законодавством, адже новий Виборчий кодекс вступить в силу з 1 грудня 2023 року. Проте, на виборах політичні сили, все ж таки брали до уваги принцип рівності у формуванні виборчих списків:

- «Слуга народу» мала у партійному списку 65 жінок, що складало трохи більше ніж 32% від загальної кількості кандидатів у списку.

- «Європейська солідарність» мала намір провести в парламент 29 жінок (28% списку).

- Партія «Голос» серед 176 кандидатів мала 49 жінок. Це майже 28% списку.

- У списку «Батьківщини» з 206 осіб – 61 жінка, це майже 30%.

- У списку «Опозиційної платформи – За життя» – 60 жінок з 184 кандидатів, що становить майже 33% [8].

До Верховної Ради 9-го скликання обрались 87 жінок, тоді як у попередньому складі парламенту їхня кількість складала 54 народні депутатки.

Так як дію та ефективність нового виборчого кодексу ми зможемо оцінити лише 2023 року, залишається лише сподіватися, що до того часу політична культура України вийде на новий рівень та представники владних структур нарешті зрозуміють, що лише офіційне виваження гендерних квот при реєстрації списків кандидатів не достатньо для досягнення реальної політичної рівності статей, а для утвердження гендерного балансу у суспільстві не обійтись лише введенням квот. Адже квоти – це не панацея, а інструмент, який працює лише в комплексі з іншими комплексними заходами та цілим рядом умов, необхідних для ефективного просування жінок нагору і їх реальної, а не формальної участі у владі. Наразі можна помітити, що п'ята частина жінок у Верховній Раді – це не показник не тільки для досягнення гендерної рівності, а й для прийняття конструктивного бачення у всіх сферах суспільно-політичного життя.

Список використаних джерел

1. World Economic Forum. Global Gender Gap Report / World Economic Forum. – 2020. – URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf.

2. Марценюк Т. Гендерні квоти: міжнародний досвід запровадження та українські реалії [Електронний ресурс] / Тамара Марценюк. – 2019. – URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html>.
3. Степанова Н. М. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы / Н. М. Степанова // ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И СОВРЕМЕННОСТЬ / Н. М. Степанова, 1999. – (№4). – С. 185–192.
4. Олійник Н. Ю. Емансипація жінок по-радянськи: особливості та наслідки [Електронний ресурс] / Наталія Юріївна Олійник // №6(122). – 2015. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_6_29
5. Аналітичний портал «Слово і діло». Як змінювався гендерний склад Ради останні 30 років [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Слово і діло». – 2020. – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/06/infografika/polityka/yak-zminyuvavsya-hendernyj-sklad-rady-ostanni-30-rokiv>.
6. Троян І. Гендерні квоти проти статусу-кво: доступ жінок до політики [Електронний ресурс] / Ірина Троян. – 2015. – URL: <https://commons.com.ua/ru/genderni-kvoti-proti-statusu-kvo-dostup-zhinok-do-politiki/>
7. Голуб О. Український досвід запровадження виборчих квот: від теорії до практики. [Електронний ресурс] / Олександра Голуб. – 2017. – URL: <https://blog.liga.net/user/avedeneva/article/28715>
8. Чорноус Г. Жінки в політиці. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент? [Електронний ресурс] / Ганна Чорноус. – 2019. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>

Tetiana Dovzhenko, Tetiana Kuprii

COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND FOREIGN ELECTORAL GENDER QUOTAS

The article covers the issue of equal participation of women in the decision-making process, which is a necessary condition for a sufficient level of representation of the interests of both sexes in modern Ukrainian society. The process of development and approval of the principles of gender quota arrangement, aimed at the realization of women's passive suffrage, is analyzed.

Key words: *women, gender quotas, politics.*

УДК 908(477.83):61-051

Роксоляна Загайська,
викладач-методист, завідувач бібліотекою,
Львівський коледж декоративного та ужиткового м. І.Труша,
член Національної спілки краєзнавців України,
член Національної спілки народних майстрів України

**КАТЕРИНА ЗАХАРІЯ – ОДНА З СЛАВЕТНИХ ДОЧОК
ДРОГОВИЧЧИНИ**

*«Працювати і в праці відчувати
задоволення та необхідність»*

Катерина Захарія

*Висвітлення життєвого та наукового шляху професора,
засновниці кафедри клінічної лабораторної діагностики Львівського
Національного медичного інституту ім. Данила Галицького
Катерини Андріївни Захарії.*

Ключові слова: *традиції, наукова праця, лікар,
відповідальність, перспектива, родина, селяни, праця, керівник,
лабораторія, професор, інститут.*

23 вересня 2016 р. у конференц-залі готелю «Дністер» відбулася меморіальна науково-практична конференція «Клінічна лабораторна діагностика: здобутки і перспективи», присвячена 90-річчю від дня народження засновниці кафедри клінічної лабораторної діагностики Львівського Національного медичного університету ім. Данила Галицького МОЗ України професора Катерини Андріївни Захарії (1926 – 2012). Організували захід колектив кафедри клінічної лабораторної діагностики ЛНУ ім. Данила Галицького та Львівська обласна організація Всеукраїнської Асоціації клінічної хімії та лабораторної медицини [1, 96].

Про Катерину Захарія є відомості в енциклопедіях та наукових статтях, на її праці посилаються молоді вчені. Зате лише рідні знають багато цікавого з її особистого життя, зокрема брат Йосиф Захарія (мій батько) пам'ятає, які риси характеру були в ще юної Катрусі, в яких умовах зростала і які цінності були в родині. На формування особистості впливають традиції, що сповідуються в сім'ї, а це велика повага до батька-матері, віра, праця над собою та допомога рідним, любов до України та відчуття відповідальності. А

ще є неймовірна наполегливість та працьовитість при досягненні поставленого завдання.

Катерина Захарія народилась 27 серпня 1926 р. у селянській родині середнього достатку Марії та Андрія Захаріїв. У сім'ї був ще старший син Йосиф (1923 р. н.), в майбутньому вчений, радіотехнік, професор Львівської політехніки. Родина проживала в селі Добрівляни біля м. Дрогобич на Львівщині.

В Галичині тоді було дуже неспокійно: 14 березня 1923 р. Рада амбасадорів за дорученням Антанті, дала право Польщі зайняти територію на якій велися визвольні змагання і тисячі життів віддали українці за незалежність України [3, 53]. Події, які на той час відбувалися у великому селі Добрівляни мій батько Йосиф Захарія цікаво описав в книзі «Добрівляни на Дрогобиччині. Короткий екскурс у недавнє минуле села» (2010). Село піддалося зараженню комуністичним вірусом, навіть в близькій родині були прихильники більшовицьких ідей та члени КПЗУ. Інакше мислив сільський господар Андрій Захарія, учасник Першої світової війни, солдат-сапер австрійської армії, оборонець Перемишля. Там під час військових дій він обморозив ноги і зі шпиталю його забрали в полон російські війська. Полон відбував у Харкові, де працюючи стельмахом спостерігав як зароджується комуністичний рух, як нахабно діють комсомольчики – б'ють і навіть вбивають людей, вибивають вікна, тим хто виступав за Україну. Він бачив як ідуть зачистки поляками колишніх вояків ЗУНР, (прикладів таких в книзі батька описано чимало). Старався не бути ні в якій партії, знав хто такі більшовики і партія Леніна, попереджав родичів. Але намарно, бо брат дружини інженер, Дмитро Яцюшко член КПЗУ таки загинув на Біломорканалі, коли партію розпустили в 1928 р. і Сталін наказав всім членам КПЗУ переїхати на територію Радянського Союзу [3, 58]. Там їх відразу арештували і відправили в табори, не зважаючи на жодні заслуги перед партією. А допомагали вони партії щиро, правда за гроші, баламутили людей і переконували повірити в більшовицьку ідеологію [3, 59].

Одружившись у 1920 р. дід Андрій зайнявся господаркою. Перше питання, яке стояло перед молодим господарем, а був чудовим столяром, вмів все змайструвати своїми руками, це побудова нової хати та навчання дітей. Працювали з дружиною Марією важко, щоб дати освіту, хоча б синові, але здібності до навчання проявила ще в сільській школі мала Катруся і за наполяганням матері її теж як і Осипа відправили на навчання до Дрогобицької української гімназії ім. І. Франка. У гімназії діти

вчилися дуже добре, але Катруся вчилася на відмінно і в школі і в гімназії, тому за неї плату не брали. За сина, хоча і здібного доводилося за навчання платити 10 золотих в місяць, а це, як любить казати мій тато, «дві чвертки пшениці», на той час велика сума для малоземельного селянина. (Спогад батька)

Та прийшов «золотий вересень» 1939 р. і всіх селян радянська влада погнала до колгоспу, забрали весь реманент, землю, коней – годувальників родини. Селянин став пролетарем, бідним, безземельним, ще й наймитом в колгоспі і тоді Андрій Захарія зрозумів, що добре зробив віддавши дітей на навчання до Дрогобицької гімназії. (Спогад батька)

У домашньому архіві збереглися знімки, які свідчать про активне гімназійне життя Катерини та Йосифа. Катруся була учасницею «Дівочої громади», що діяла під керівництвом Марії Калужняцької, брала участь в діяльності хору, який часто супроводжував недільну Службу Божу в церкві Св. Трійці [1,10]. Виховували молодь при польській окупаційній владі справжніми громадянами української держави. Викладачі, а переважна більшість мала добру європейську освіту, дали гімназістам фундаментальні знання з програмних предметів, згодом багатьом з випускників ці знання знадобилися у науковій та творчій роботі.

А яка плеяда професорів (так гімназисти називали своїх викладачів) навчала українську молодь! Серед визначних постатей директор, колишній сотник УГА, викладач української мови, професор Михайло Бараник; письменник, поет і дипломат Петро Карманський; засновник Пласту та Українських січових стрільців Іван Чмола; сотник УГА, професор латини і грецької мови Микола Байрак. Багатох більшовицька влада стратила дуже швидко після приходу на наші землі, а інших ламала і страшила роками не відважуючись знищити відразу. Однокласниками Катрусі Захарії були відомі сьогодні особистості – художник-гобеленість Михайло Білас, кандидат філологічних наук Марія Вальо, полковник американської армії Мирон Дахнівський та ін. Випускники гімназії вливалися в рух опору системі, вступали до ОУН, гинули в лавах УПА [1, 11]. Брат Йосиф пригадує деякі деталі з тих буремних років – він закінчив 4 класи гімназії нового типу, 1,5 років – ліцею до кінця осені 1939 р. та півроку радянської десятирічки. Сестра Катерина здала матуру (іспити) старої 8-ми класної гімназії за німців в березні 1944 р. Справа в тому, що коли прийшли більшовики, то з гімназії зробили середню школу, а коли цю владу

змінила німецька, то знову повернули гімназію. Зараз це середня школа в Дрогобичі.

Після закінчення гімназії батьки віддають Катрусю вчитися на кравчиню до Дрогобича, але тут її побачив німецький лікар, який попросив дівчину асистувати собі при роботі, замішувати гіпс, пломби. Деякий час там працювала. Згодом посприяла щоб батькам виготовили добротні зубні протези. Робота подобалася, але підходив фронт і лікар змушений був від'їздити, пропонував їхати на захід, але Катруся відмовилася, хотіла жити на рідній землі, але вже знала ким хоче стати і де навчатися.

Так як була кругла відмінниця могла поступати куди бажала. Брат Йосиф, який вже навчався на той час у Львівській політехніці та відновився на навчанні у 1944 р., здав документи сестри до медичного інституту і вона стала студенткою лікувального факультету. Перші повоєнні роки були важкими, студентів організовували на заготівлю дров для опалювання гуртожитків. Батьки допомагали харчами. Катруся на першому курсі працює секретарем в деканаті, бере участь в роботі наукового гуртка акушерства-гінекології. Кожен день це була боротьба, яка мобілізувала сили до праці і усвідомлення необхідності отримання найкращих знань, щоб бути кваліфікованим лікарем. На досягнутому Катерина зупинитися не хотіла. На відмінно закінчила інститут у 1949 р., отримала диплом лікаря подала документи в аспірантуру, здала іспити і поїхала на роботу за розподілом, на той час, в районний центр Стрілки Старосамбірського району на Львівщині. Там завідувала поліклінікою та працювала лікарем-гінекологом. Доводилося також лікувати українських підпільників, вояків УПА, до яких підводою вночі везли лікаря у віддалені куточки району. Дуже важка робота лягла на плечі молодій жінки. Досить детально про місяці практичної діяльності описує син Андрій в бібліографічному покажчику (2016) [1, 12] Згадує про те як важко було вирватися для навчання в аспірантурі, довелося вирішувати питання через суд, лікарів в селах не вистарчало.

В аспірантурі навчалася на кафедрі патологічної фізіології у професора Івана Гнатовича Федорова, представник ленінградської школи. У науковій роботі допомагав Віктор Петрович Безуглов, представник харківської школи патофізіологів. Навчання, дослідження, вивчення методики роботи з лабораторними тваринами – все є важливим для молодій вченої. Саме тоді Катерина Андріївна знайомиться з однолітком, перспективним вченим-фронтником, аспірантом кафедри фармакології Віталієм Гнатовичем

Западнюком, чия ерудиція, спільне зацікавлення наукою не могли не підкорити серце жінки. Вони одружуються у 1951 р. Народження сина Богдана 1952 р. дещо сповільнило працю над дисертацією, але така завзята людина як Катерина Захарія не могла довго чекати на результат і у 1953 р. вона блискуче захищає кандидатську дисертацію на тему: «Вплив сильного збудження та надграничного гальмування на виникнення та перебіг запалення». Далі, до 1964 р. продовжує працювати асистентом на кафедрі патологічної фізіології з дипломом кандидата медичних наук [1, 12].

Узагалі Катерина Захарія пов'язала своє життя з унікальною родиною науковців – її свекор Гнат Павлович Западнюк (1895 – 1979), людина дивовижної долі, який кандидатську дисертацію захистив у 1939 р. в Єревані, що допомогло ліквідувати небезпечну хворобу коней в радгоспах Північного Кавказу, а ще порятувати людей, яких розстрілювали і засуджували буцімто за шкідництво [2, 104]. У 1950-х рр. працював завідувачем кафедрою тваринництва у Львівському сільськогосподарському інституті в Дублянах. У 1952 р. він захистив докторську дисертацію в Москві [9]. Причому вченому довелося написати другу працю, бо першу дисертацію в нього, банально, вкрали... Великий потенціал та прагнення до наукових відкриттів мав і його син Віталій, який у 1954 р. захищає кандидатську дисертацію значення якої для радянської науки важко переоцінити – «Вплив внутрішньовенних введень судомних і несудомних доз на вищу нервову діяльність собак». Саме завдяки новим препаратам в космос змогли полетіти не тільки тварини, а й люди. У 1962 р. був виданий посібник для науковців, над яким працювали разом з дружиною та батьком. Книга витримала три перевидання (1962, 1974, 1983) і була допущена Міністерством вищої і середньої освіти як навчальний посібник для студентів біологічних спеціальних вищих навчальних закладів [5]. До 1963 р. В. Западнюк працює асистентом кафедри фармакології Львівського державного медичного інституту [2, 105]. Не припиняючи досліджувати тематику протисудомних препаратів. Далі у 1964 р. переїздить з родиною до Києва де завідує лабораторією фармакології Інституту геронтології АМН СРСР [1, 12].

Як справжня дружина, мати, дочка і безперечно науковець Катерина Андріївна змушена була переїхати разом з родиною у 1964 р. до Києва, де можливостей для праці було значно більше, та й підтримка чоловіка була необхідна. У той час серйозно захворіла мати Марія, почала ускладнюватися хвороба хребта, внаслідок важкої праці та перенесеного переохолодження. Вона практично

перестала ходити, хворів і батько Андрій, після перенесеної у 1962 р. операції покращення не спостерігалось. Це були дуже важкі часи для молоді родини. Вони тільки встигли облаштуватися в Києві з малою дитиною. Катерина Андріївна перейшовши складнощі «ходіння» по кабінетах, була прийнята на посаду асистента на кафедрі клінічної діагностики Інституту удосконалення лікарів до професора І.Г.Федорова. Стреси позначилися на здоров'ї, довелося декілька місяців лікуватися. Курсанти були з цілого Союзу, лекції довелося викладати російською, а мови цієї практично не знала, у Львові викладала українською. У 1965 р. до неї переїздить мати з надією вилікувати важку хворобу. Зусилля лікарів виявилися безрезультатними – проти за давньої хвороби медицина була безсила. Жінка поступово перестала ходити. На початок 1966 р. до Києва, до доньки попросився батько, який теж мав надію на порятунок, хоча діти знали, що рак і покращення не буде. Так Катерина Андріївна працюючи, готуючись до лекцій, виховуючи сина Богдана терпеливо доглядала батьків. Як пригадують рідні тримаючи конспект на плиті перед собою готувала обід. Батько Андрій помер 21 травня 1966 р. в Києві, похований в Добрівлянах. Мати Марія пережила чоловіка на двадцять років, при доброму догляді доньки, маючи важку хворобу і будучи цілком нерухомою, померла 10 травня 1986 р. у Львові. Пам'ятала багато приказок та знала стародавні пісні. Згодом внук Андрій надрукував все занотоване в часописі.

Катерина Андріївна читає курс лекцій з патологічної фізіології і клінічної біохімії для лікарів, працює над докторською дисертацією. Завжди дивувалася її працездатності. Тітка Катерина, як і її чоловік Віталій вставали ні світ ні зоря і працювали – писали статті, готувалися до лекцій і конференцій, їй як жінці доводилося ще дбати, щоб родина була нагодована, чиста, доглянута. Після великої перерви у родині народився у 1968 р. син Андрій, якому за згодою подружжя дали прізвище матері – Захарія. Обов'язків і клопотів додалося. Все ж Катерина Захарія у 1974 р. захистила докторську дисертацію «Матеріали про механізми судомної готовності», з 1982 р. – професор. Як пише син Андрій – у 1977 – 1983 рр. «була членом спеціалізованої вченої ради Київського інституту удосконалення лікарів по захисту докторських та кандидатських дисертацій за спеціальністю «Неврологія» [1, 13].

Вважаю дуже сміливим кроком Катерини Андріївни її рішення у 1982 р. прийняти пропозицію від МОЗ України щодо організації кафедри клінічної лабораторної діагностики у Львівському

державному медичному інституті на факультеті удосконалення лікарів та провізорів. Відбулося розділення родини заради науки. Чотирнадцятирічний син Андрій залишався з батьком у Києві, а вона знову переїздить з паралізованою матір'ю до Львова. Син Богдан Западнюк, випускник Київського медичного інституту (1975), працював лікарем, згодом стає доктором медичних наук (1994), професор (2004) [6].

Знову треба було починати все спочатку, облаштовуватися в новій квартирі, організувати науковий процес, займатися господарськими справами та матеріальним забезпеченням новоствореної кафедри, ще й домашні обов'язки ніхто не відміняв. І ніколи не жалілася, не нарікала, завжди усміхнена, навіть коли було важко, зосереджена, конкретна і постійно в роботі. Як вона то все витримувала, просто подивляю працездатності та самоорганізації.

Саме тому хочу більш детально зупинитися на діяльності Катерини Захарії у Львові. Варто підкреслити, що сам ректор Львівського медичного інституту Михайло Павловський тепло зустрів, а далі сприяв облаштуванню нового робочого місця для Катерини Захарії. Для кафедри виділили приміщення у Львівській обласній лікарні швидкої допомоги на вул. Топольній, де треба було з нуля починати налагоджувати матеріальну базу, організувати наукову та педагогічну роботу. Професор особисто змушена була клопотатися, щоб привезли столи та стільці для курсантів, навчання яких розпочалися вже у січні 1983 р. Спочатку всі лекції читала професор Захарія К.А., також вона систематично проводила показові лабораторні заняття для викладачів кафедри. Були створено 400 таблиць і схем, виготовлено 500 слайдів, створено музей мікроскопічних препаратів з гематології, онкології, гельмінтології, малярії, запальних процесів. Професор Захарія К.А. брала участь у складанні уніфікованої програми навчання лікарів-лаборантів. Було підготовлено перелік практичних навичок, якими мають володіти лікарі-лаборанти. Основною вимогою іспиту було вміння розшифровувати гематологічні та цитологічні препарати. Як пише син, кандидат медичних наук (1997) Андрій Захарія, що «контроль за веденням навчального процесу здійснювався керівником кафедри і включав відвідування лабораторних занять і їх обговорення на засіданні кафедри» [1, 16], [8]. Робота велася дуже серйозно, адже мова йшла про здоров'я пацієнта, про правильний вибір шляху лікування, а тому помилок в діагностуванні необхідно уникати.

За 10 років роботи кафедри під її керівництвом (1982 – 1993; 1993 – 1999 – професор кафедри) тут працювали науковці Львова І. Темник, Я. Романишин, В. Гринчишин, Я. Карбач, асистентами були М. Курган, І. Шейман, А. Чернець, О. Андрушевська, М. Кінах, С. Ішмуратова, А. Порохнавець, А. Лаповець та інші, які згодом захистили кандидатську, а дехто і докторську дисертацію [1, 14]. Спеціалізацію та вдосконалення пройшли 1300 курсантів, що свідчить про добре поставлену роботу на кафедрі, яка стає однією з кращих навчальних баз для лікарів-лаборантів України [1, 17]. Ті хто слухав її лекції відзначають, що була чудовим лектором, до кожної вона ретельно готувалася, доступно пояснювала складний матеріал клінічної лабораторної діагностики. У радянський час читала лекції російською через всесоюзність курсів. Професор К. Захарія читала курс лекцій у Львівському медичному коледжі, вона автор програми для бакалаврів, затверджена МОЗ України з клінічної лабораторної діагностики.

Необхідно наголосити про важливість розвитку наукового напрямку кафедри, адже були опрацьовані і вивчені нові методи діагностики захворювань органів травлення, шлунку, підшлункової залози, жовчних шляхів. Науковці кафедри надавали консультативну допомогу у вирішенні складних питань цілій низці львівським лікарням та лікувальним закладам областей Західної України. За короткий час, при титанічних зусиллях і невтомній праці Катерини Андріївни та працівників кафедри вдалося створити у Львові школу спеціалістів з клінічної лабораторної діагностики. Звичайно затверджувати кожну спеціальність треба було в Москві і Катерина Захарія вже з 1982 р. добивалася у ВАКу СРСР, але намарне затвердження спеціальності «клінічної лабораторної діагностики». Напевне тому, що ніколи не була ні в комсомолі, ні в партії комуністів – для себе вважала це неприйнятним, пам'ятала долю свого розстріляного вуйка Дмитра Яцюшка. У незалежній Україні лише з 2012 р. здійснилася мрія Катерини Андріївни і було затверджено спеціальність у ВАКу України на здобуття кандидата і доктора медичних наук за №14.01.39 «клінічна лабораторна діагностика». Для біологічних наук затвердили у 2015 р.

29 липня 1998 р. внаслідок ускладнень після операції помирає чоловік доктор медичних наук (1967), професор (1972) Віталій Западнюк, автор таких відомих в країні вітамінів як Декамевіт, Квадевіт, Ринавіт [2, 107]. Він відмовився подавати документи на звання члена-кореспондента Академії медичних наук, вийшов на

пенсію і працював науковим консультантом в Інституті геронтології АМН України і активно продовжив працювати на культурологічній ниві, відкриваючи для суспільства забуті імена. Поховали його в Тростянчику на Вінниччині, біля батька Гната [2, 110].

У 1999 р. К. Захарія повертається до Києва, проживає з родиною сина Андрія і працює в клініко-діагностичну лабораторії Київської міської клінічної лікарні №8 де її величезний професійний досвід і енциклопедичні знання допомагали колективу клінічної лабораторії, разом видають посібник «Шляхи підвищення якості лабораторних досліджень» (2005) [7]. Тут працює до кінця життя, до останнього дня 31 липня 2012, маючи 67 років трудового стажу. Померла 1 серпня 2012 р. у віці 86 років і знайшла свій спочинок біля родичів в с. Добрівляни біля Дрогобича на Львівщині [1, 20].

Катерина Захарія опублікувала більше 300 наукових праць, автор і співавтор восьми монографій, підручників, навчальних посібників, видала двотомну книгу «Руководство по клинической лабораторной диагностике», (1982, 1991), брала участь у написанні «Орфографічного словника українських медичних термінів» (1993) та «Українсько-латинсько-англійського медичного тлумачного словника» (1995). Має 7 авторських свідоцтв на винаходи, 1 патент, 25 методичних рекомендацій, медаль «Раціоналізатор України», підготувала 6 кандидатів і 1 доктора медичних наук [1, 19].

Пам'ять про родину українських науковців в галузі медицини має зберегтися в спогадах нащадків, знайомих, колег та письмових джерелах. За висловом Михайла Грушевського: «Пам'ять – сила. Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна – державою» [4, 353].

Список використаних джерел

1. Захарія Катерина Андріївна – засновниця кафедри клінічної лабораторної діагностики Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. До 90-ліття з дня народження / Укладачі Захарія А.В., Корнілова Л.Є. Київ-2016, 100 с.
2. Василь Шендеровський «Нехай не гасне світ науки». Т.2 Творець геріатричних препаратів. (про В.Г.Западнюка). С. 102 – 110. Київ, «РАДА», 2006, 328 с.
3. Захарія Й.А. Добрівляни на Дрогобиччині. Короткий екскурс у недавнє минуле села. Історико-краєзнавчий нарис-путівник. Львів. 2010. – 228 с.
4. Антологія афоризмів / Упоряд.Л.П.Олексієнко. – Д.: «Видавництво Сталкер», 2004. – 704 с.

5. https://uk.wikipedia.org/wiki/Западнюк_Віталій_Гнатович
6. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=14906 (про Богдана Віталійовича Западнюка)
7. https://uk.wikipedia.org/wiki/Захарія_Катерина_Андріївна
8. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/36790.html> (Андрій Віталійович Захарія)
9. https://uk.wikipedia.org/wiki/Западнюк_Гнат_Павлович

Roksoliana Zahaiska

**KATERYNA ZAKHARIYA – ONE OF THE MOST OUTSTANDING
DAUGHTERS OF DROHOBYCHCHYNA**

Coverage of the life and scientific path of the professor Kateryna Zakhariya, founder of the Department of Clinical Laboratory Diagnostics of the Lviv National Medical Institute named king Danylo Halytsky.

Key words: traditions, scientific work, doctor, responsibility, perspective, family, peasants, work, head, laboratory, professor, institute.

Оксана Зелена,
кандидат політичних наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ

У статті проаналізовано місце і роль жінки в українській політиці. З одного боку, показано позитивне сприйняття у суспільстві залученості жінок у політичне життя. З іншого боку, проілюстровано гендерні стереотипи українців щодо несприйняття жінок на ключових посадах. Зосереджено увагу на питанні практичного застосування гендерних квот у виборчому процесі, гендерної нерівності в органах державної влади та ставленні українського суспільства до зростання ролі жінки у політиці.

Ключові слова: залученість жінок у політику, гендерні квоти, гендерні стереотипи.

Створення умов суспільного життя, за яких як жінка, так і чоловік мали б можливість реалізувати себе повноцінно не лише в особистому, але й професійному та громадському житті є вимогою для кожної сучасної демократичної держави. Попри певні зрушення у гендерній політиці України, в суспільстві залишаються достатньо патріархальні та консервативні уявлення щодо ролі жінки. Традиційно в українській художній літературі возвеличувалась жінка-мати, вірна дружина, муза для чоловіка. І хоча наша історія має приклади сильних та впливових жінок, жінка-політик радше виняток. Для більшості українок політика була і залишається сферою табу, а суспільна думка відтворює домінуючу роль чоловіків.

Метою даної статті є визначення ролі українських жінок у сучасному політичному житті. За результатами соціологічного опитування ставимо перед собою ряд дослідницьких завдань, серед яких проаналізувати гендерні квоти представництва жінок у списках ключових політичних партій, вивчити чи достатньо представлені жінки в політиці та вищих ешелонах влади, як відноситься українського суспільство до жінок, які йдуть у політику.

Гендерна тематика стає все більш популярною. Дослідницькі питання, як правило, носять міждисциплінарний характер і вивчаються істориками, соціологами, політологами, психологами та ін. Історичні аспекти та особливості емансипації українського жіноцтва досліджувала О. Кісь, І. Тишко. Окремо звертаємо увагу на розвідки, присвячені питанню залученості жінок у політику в Україні та країн ЄС соціологині Т. Марценюк та ін.

У статті використано результати гендерного моніторингу позачергових виборів народних депутатів України у 2019 р., який здійснили Український жіночий фонд у партнерстві з Національним демократичним інститутом міжнародних відносин (НДІ) та за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), період імплементації з 1 червня 2019 по 31 березня 2020 роки [10] та всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р. Соціологічною групою «Рейтинг». Дослідження проведене методом формалізованого інтерв'ю (face-to-face). Репрезентативність вибірки включала вік, стать, регіон і тип поселення (похибка 2,2%). Вибіркова сукупність складала 2000 осіб від 18 років і старші [7]. Ми зосередили нашу увагу лише на питаннях, які стосувались причетності українських жінок до політичної сфери. Аналіз соціологічних даних здійснюємо у розрізі віку та статі респондентів.

У загальносвітовому вимірі одним з основних критеріїв, який визначає статус сучасної жінки в суспільстві, є її активність у громадсько-політичному житті. Згідно досліджень Т. Марценюк, саме «через показник політичної залученості жінок», Україна посідає низькі місця у міжнародних звітах щодо забезпечення гендерної рівності [6]. Зокрема соціологиня послуговується щорічним Звітом про глобальний гендерний розрив 2018 року (Global Gender Gap Report 2019), підготовлений Світовим економічним форумом. та рейтингом «Жінки в національних парламентах світу» від Міжпарламентської спілки [6]. Дослідниця показує, що «у 2018 році Україна посідала 97 місце зі 149 досліджуваних країн, через найгіршу ситуацію з політичним складником (участю жінок у процесі ухвалення рішень)». Дані другого рейтингу показують ще нижче місце. «Зокрема, Україна посідає аж 146 місце серед 187 країн світу, маючи лише 12 % жінок у Верховній Раді», – зазначає Т. Марценюк [6].

Процес залучення українського жіноцтва у політичне життя є складним і неоднозначним. Першу можливість для українок бути обраними та обиратись дослідниця І. Тишко пов'язує з

проголошенням Української Народної Республіки, яка на рівні Конституції зафіксувала це право. Далі науковець стверджує, що «столітня боротьба за незалежність України – це й столітня еволюція жіночої емансипації, участі жінок у державотворчих процесах» [9].

У сучасних умовах Україна найбільше наблизилась у забезпеченні гендерної рівності. Принаймні на законодавчому рівні закріпили пріоритети державної гендерної політики. В першу чергу, йдеться про Закон про політичні партії в Україні, прийнятий у 2013 р. [4]. Згідно нього діє добровільна 30-відсоткова гендерна квота, за дотримання якої держава пообіцяла додаткові 10% від обсягу державного фінансування кожного року [11]. А ухвалений Верховною Радою 11 липня 2019 р. Виборчий кодекс, який об'єднав положення п'яти законів: про вибори президента, вибори народних депутатів, місцеві вибори, Центрвиборчком і державний реєстр виборців, передбачає запровадження гендерних квот в Україні на рівні 40% [1]. У кожній п'ятірці партійного виборчого списку повинні бути і жінки, і чоловіки. У документі зазначено, що формувати загальнодержавний та регіональний виборчий список своїх кандидатів партії мають з дотриманням визначених квот (як найменше двоє кандидатів кожної статі) [11].

Однозначно, ухвалення таких законодавчих ініціатив є досить важливим, однак ефективність залежатиме від їхнього впровадження на практиці. Під час дострокових виборів до Верховної Ради 21 липня 2019 року, гендерні квоти вже мала активно застосовуватись. Згідно результатів гендерного моніторингу позачергових виборів народних депутатів України, ми з'ясували, що не всі політичні партії готові дотримуватись таких правил (див. Рис. 1).

Результати дослідження показують, що лише шість партій забезпечили присутність жінок у списках на рівні 30% або вище. Найбільша кількість кандидаток у виборчих списках партій «Опозиційний блок» (38%) та «Радикальна партія Олега Ляшка» (41%). Також гендерна квота була витримана у списках таких політичних партій як: «Самопоміч» (35%), «Батьківщина» (30%), «Слуга народу» та «Опозиційна платформа – За життя» (по 33%) [10, 33]. Не витримали квотний показник «Європейська солідарність» (29%) та «Голос» (28%). Найменшу кількість жінок у свої виборчі списки включили партії «Громадянська позиція» та «Сила і честь» – по 24% [10, 33].

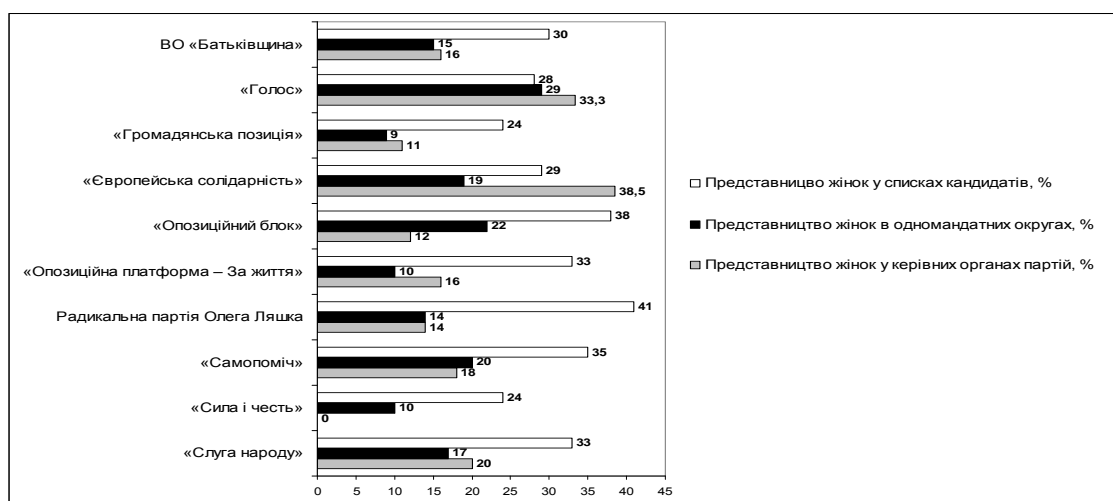

Рис. 1 Представництво жінок у виборчих списках політичних партій

Джерело: укладено автором на основі результатів дослідження «Гендерний моніторинг позачергових виборів народних депутатів України 2019 р.»

file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD/Downloads/Final_gender_monitoring_report_.pdf

У Звіті моніторингу зазначено, що «середній рівень представництва жінок у виборчих списках кандидатів десяти партій досяг 32%. Водночас жінки були переважно представлені в другій половині виборчих списків, де вони мали менші шанси на обрання. Середній рівень представництва жінок у першій половині виборчих списків – 23%, тоді як у другій половині – 40%» [10, 33].

Аналіз даних по одномандатних виборчих округах показує майже у двічі нижчий показник представництва жінок серед кандидатів від названих партій і становить 17% [10, 37].

Лідером, серед партій, яка висунула дещо більший відсоток жінок-кандидаток у одномандатних виборчих округах стала партія «Голос» – 29% [10, 34]. Далі по нисхідній розміщені показники партій «Опозиційний блок» (22%) та «Самопоміч» (20%). Найнижче представництво жінок в одномандатних округах продемонструвала «Громадянська позиція», яке становить 9% [10, 37].

У керівних органах політичних партій кількість жінок теж є неоднозначною. Результати моніторингу показують, що «на рівні рядових членів партії та її місцевих осередків кількість жінок становить приблизно 40%, а іноді сягає й 60% від загальної кількості партійців, то із кожним вищим рівнем ієрархії до районних, міських, обласних тощо, картина змінюється на користь чоловіків, які переважають саме на керівних посадах» [10, 37].

Принцип гендерної рівності найбільше витриманий у складі керівних органів політичної партії «Європейська солідарність». Зокрема, із загальної кількості 26 осіб – 16 чоловіків та 10 жінок, що становить відповідно 61,5% та 38,5%. Керівні органи «Голосу» представляють 6 чоловіків та 3 жінки, що у відсотках становить 66,7 та 33,3 [10].

У решти політичних партій представництво жінок у складі центральних керівних органів складає від 11 до 20%. Найгірший показник продемонструвала політична партія «Сила і честь», у складі керівних органів якої жінки відсутні взагалі [10].

Запровадження гендерних квот у Виборчому кодексі поступово отримують своє втілення у практичному політичному житті, однак дозволимо собі припустити, що не всі суб'єкти політичного процесу готові подолати гендерні стереотипи та сприяти збільшенню політичної залученості жінок у політику.

Серед аргументів, які пояснюють малу чисельність або й відсутність жінок в українській політиці, є традиційні суспільні уявлення. За допомогою емпіричних даних спробуємо дослідити готовність українського суспільства до зростання ролі жінки у політиці.

Найперше нас цікавили відповіді респондентів щодо достатньої чи недостатньої кількості жінок представлено зокрема у політичній сфері. Відповіді респондентів розподілились наступним чином (див. Табл. 1).

Таблиця 1. Як Ви вважаєте, забагато, достатньо чи замало жінок представлено у таких сферах в Україні? (у розрізі віку та статі, %)

	Політика			
	Скоріше забагато	Достатньо	Скоріше замало	Важко відповісти
Разом	12	41	38	8
понад 60	8	38	45	9
50-59	14	40	39	7
40-49	13	45	34	8
30-39	12	45	36	7
18-29	15	39	38	8
Чоловіки	15	43	34	9
Жінки	9	40	43	7

Джерело: укладено автором на основі результатів всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р.

http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Відповідь «достатньо» жінок представлені у політиці обрали 41% респондентів, тоді коли «скоріше замало» вважають 38% опитаних. Показники різняться між респондентами різних вікових груп. Якщо 45% опитаних віком 40 – 49 та 30 – 39 років, висловились щодо достатньої кількості жінок, то 45% респондентів віком понад 60, навпаки, переконані у недостатній кількості жінок у політиці. Слід підкреслити, що, власне, жінки більшою мірою висловлювались про недостатнє жіноче представництво у політиці, порівняно з чоловіками.

Таблиця 2. Ставлення респондентів до представлення жінок у політиці (%)

Ступінь згоди з твердженнями	Цілком погоджуюсь	Швидше погоджуюсь	Важко відповісти	Швидше не погоджуюсь	Зовсім не погоджуюсь
Сьогодні в Україні бракує партії, яка представляє інтереси жінок	29	25	17	16	12
Сьогодні жінки недостатньо представлені в Уряді	24	25	13	23	15
Сьогодні жінки недостатньо представлені у Верховній раді	23	25	13	23	16
Сьогодні жінки недостатньо представлені у місцевій владі	23	25	16	22	15

Джерело: укладено автором на основі результатів всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р.
http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Якщо аналізувати таблицю 2, то крайню позитивну відповідь «цілком погоджуюсь», що Україні бракує партії, яка б представляла інтереси жінок поділяє 29%, а 25% – «швидше погоджуюсь». Щодо решти варіантів, відповіді розподілились майже однаково (від 23 – 24 відсотків).

Крайні позитивні відповіді частіше поділяли представники старшого покоління (59%), а у розрізі статі – більша половина жінок усіх вікових категорій (див. Таб.3).

Таблиця 3. Ставлення респондентів до представлення жінок у політиці (у розрізі віку та статі, %)

	Вікові групи					Стать	
	18-29	30-39	40-49	50-59	Понад 60	Чоловіки	Жінки
Сьогодні в Україні бракує партії, яка представляє інтереси жінок	52	48	54	55	59	43	63
Сьогодні жінки недостатньо представлені в Уряді	46	44	44	51	55	41	55
Сьогодні жінки недостатньо представлені у Верховній раді	48	43	43	50	54	41	54
Сьогодні жінки недостатньо представлені у місцевій владі	46	45	44	51	51	41	54

Джерело: укладено автором на основі результатів всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р.
http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Позитивне ставлення українців до жінок, які йдуть у політику проілюстровано у Табл. 4.

Таблиця 4. Як Ви ставитеся до того, що жінки йдуть у політику? (у розрізі віку та статі, %)

	Однозначно підтримую	Скоріше підтримую	Скоріше не підтримую	Зовсім не підтримую	Важко відповісти
Разом	49	33	7	5	6
Понад 60	51	30	5	9	5
50-59	48	30	6	9	7
40-49	50	33	5	8	5
30-39	48	36	6	6	3
18-29	46	39	6	6	3
Жінки	53	32	5	7	3
Чоловіки	44	35	7	8	6

Джерело: укладено автором на основі результатів всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р.
http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Відповідь «Однозначно підтримую» поділяють 49% респондентів, а 33 % – «Скоріше підтримую». Високу підтримку

жінок, які йдуть у політику висловили респонденти всіх вікових груп. Проте серед жінок крайня позитивна відповідь становила 53%, а серед чоловіків – трохи нижче 44%.

Попри високу підтримку жінок у бажанні йти в політику, відповіді у питаннях щодо лідерства та ефективності на низці державних посад у відповідях очевидна перевага на боці чоловіків (див. Табл.5).

Таблиця 5. Як Ви вважаєте, хто чоловік, чи жінка міг би бути ефективнішим на зазначених посадах? (%) Якщо 1 – це однозначно чоловік, а 5 – однозначно жінка?

Посади	1 Однозначно чоловік	2	3	4	5 Однозначно жінка
Міністр оборони	69	2	18	2	3
Уповноважений з питань встановлення миру на Донбасі	35	10	37	7	12
Президент України	27	9	44	6	14
Міністр Уряду	21	9	57	5	8
Голова обласної державної адміністрації	22	8	58	4	8
Прем'єр-міністр України	21	8	49	8	14
Міський/сільський голова	20	7	59	4	10
Народний депутат	12	4	72	5	7
Місцевий депутат	12	4	71	5	8

Джерело: укладено автором на основі результатів всеукраїнського опитування «Роль жінок українському суспільстві», проведеного 21 – 25 лютого 2020 р.
http://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Так, посада Міністра оборони однозначно закріплена за чоловіками і є прерогативою для 69% респондентів. Припускаємо, що така ситуація пов'язана з війною на сході України. Найбільші відсотки однозначної підтримки жінки – це 14% на посаді Президента та Прем'єр-міністр України.

Висновки. Одним із ключових показників досягнення гендерної рівності в суспільстві є ступінь залучення жінок до політичної активності. Законодавчі ініціативи, запроваджені на рівні держави з метою досягнення реальної рівності чоловіків і жінок у суспільстві, зокрема у політичній сфері, є серйозним кроком вперед. Однак дуже важливе їхнє практичне застосування. Дотримання гендерних квот у виборчих партійних списках є лише

одним із прикладів. Водночас не менш важливою є соціально-психологічна готовність суспільства поставити жінку-політика на один рівень з чоловіком. Результати соціологічного дослідження показують, що при позитивному ставленні до участі жінок у політиці, суспільство не сприймає її на високих державних посадах. Відтак перспектива швидкого зростання участі українського жіноцтва у владі виглядає поки що примарною.

Список використаних джерел

1. Виборчий кодекс України від 19.12.2019.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
2. Ганжа Л. Конкуренція за жінок як тренд: висновки виборчого моніторингу. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/konkurenciya-za-zhinok-yak-trend-vysnovky-vyborchogo-monitoryngu/>
3. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / під редакцією Л. Гентош, О. Кісь. – Львів: ВНТЛ Класика, 2003. – 250 с.
URL: <http://uamoderna.com/images/biblioteka/gender-approach-anthology.pdf>
4. Закон України «Про політичні партії в Україні».
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
5. Кісь О. Кого оберігає берегиня, або матриархат як чоловічий винахід // Гендер в деталях.
URL: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/kogo-oberigae-bereginya-abo-matriarhat-yak-cholovichiy-vinahid-1341287.html>
6. Марценюк Т. Залученість жінок у політику в Україні: суспільні, партійні та індивідуальні чинники.
URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zaluchenist-zhinok-u-politiku-v-ukraini-suspilni-partiyni-ta-individualni-chinniki-134949.html>
7. Рада прийняла Виборчий кодекс.
URL: https://ukr.lb.ua/news/2019/07/11/431865_rada_priynjala_viborchi_y_kodeks.html
8. Роль жінок в українському суспільстві // Результати опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг». 21 – 25 лютого 2020 р.
URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/rol_zhenschin_v_ukrainskom_obschestve.html
9. Сурніна, О. Проблеми гендерної рівності в сфері політичного життя [Текст] / О. Сурніна // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Політологія. Соціологія. Філософія / редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, М. Блецкан та ін. – Ужгород : СМП «Вісник Карпат», 2005. – Вип. 2. – С. 117–123.

10. Тишко І. Жінки в політиці України: 100 років еволюції // Гендер в деталях. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/zhinki-v-polititsi-ukraini-100-rokiv-evolyutsii-134913.html>
11. Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на позачергових виборах народних депутатів України 2019 року / Український Жіночий Фонд. URL: <https://www.uwf.org.ua/news/11720>
12. Чорноус Г. Жінки в політиці. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент? BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941> 13 липня 2019

Oksana Zelena

UKRAINIAN WOMEN IN MODERN POLITICS

The place and role of women in Ukrainian politics are analysed in the article. On the one hand, a positive perception of women's involvement in political life in society is shown. On the other hand, the gender stereotypes of Ukrainians regarding the rejection of women in key positions are illustrated. The focus is on the practical application of gender quotas in the electoral process, gender inequality in public authorities and the attitude of Ukrainian society to the growing role of women in politics.

Key words: *women's involvement in politics, gender quotas, gender stereotypes.*

УДК 94(477.83/.86)-055.2"19"

Ярослав Комарницький,
кандидат історичних наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

МІЛЕНА РУДНИЦЬКА Й УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті досліджено внесок лідерки Союзу українок Мілени Рудницької на процес становлення українського жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду. Проаналізовано найважливіші положення творчої спадщини діячки, в якій вона розвинула теорію національно-ліберального фемінізму, відстоювала правомірність руху за емансипацію жінок, висвітлювала проблеми їхнього важкого становища, сприяла формуванню національно-державницького світогляду жінок через їхнє право на громадсько-політичну діяльність.

Ключові слова: Мілена Рудницька, міжвоєнний період, український жіночий рух, Союз українок, фемінізм.

Мілена Рудницька – українська громадсько-політична діячка, соціолог, педагог, журналіст, доктор філософії, одна з ідеологів українського жіночого руху Західної України та його провідних діячок. Будучи здібним організатором, вона очолювала низку жіночих рухів та об'єднань, зокрема: голова центральної управи Союзу українок (1928 – 1939) та Світового Союзу Українок, очільниця політичної жіночої організації «Дружина Княгині Ольги», редакторка двотижневика «Жінка» (1935 – 1939), учасниця і репрезентантка українського жіноцтва на міжнародних жіночих з'їздах. Упродовж двох каденцій (1928 – 1930, 1930 – 1935) обиралася послом до польського Сейму. Брат Іван Кедрин-Рудницький у спогадах охарактеризував Мілену Рудницьку як надзвичайно совісну й педантну в кожній своїй роботі, яка «ставила завжди високі вимоги супроти себе й інших, [...] людина праці в усіх своїх життєвих обставинах» [1, 192].

Серед науковців, які досліджували жіночий рух даного періоду можна виділити М. Богачевську-Хом'як [2], Л. Маланчук-Рибак [3], Л. Мархель [4], Б. Савчука [5], Ю. Юрківа [6] та ін. Важливе значення для вивчення українського жіночого руху в Галичині має монографія М. Дядюк [7] та її упорядкування збірника «Мілена

Рудницька: Статті. Листи. Документи» [8].

Метою статті є дослідження внеску Мілени Рудницької як в ідейно-політичний, так і практичний розвиток українського жіночого руху в Галичині у міжвоєнний період.

Як зазначає дослідниця Мирослава Дядюк, український жіночий рух на західноукраїнських землях у міжвоєнний період головним чином репрезентував Союз українок, який вже на першому консолідаційному заході – Всеукраїнському жіночому з'їзді у 1921 році задекларував національно-державну ідеологію [9, 10]. М. Рудницька у виступі на з'їзді зазначила, що *«українське жіноцтво вважає основним незмінним політичним ідеалом українського народу самостійну соборну українську державу із столицею у Києві»* [2, 200]. Вироблення та проведення програми жіночого руху, яка відповідала б цілям організації, вимагали освіченої, талановитої, дисциплінованої та цілеспрямованої людини, котра зуміла б пов'язати рутинну працю з високими ідеалами [4, 171]. Такою людиною була Мілена Рудницька, яку в 1928 році обрали головою Союзу українок. Вона прагнула, щоб Союз українок став національною жіночою організацією універсального типу, яка б репрезентувала та задовольняла інтереси жінок різного віку та соціального статусу.

Рудницька була не просто громадською активісткою, а й однією з перших ідейних натхненниць українського жіночого руху. Вона розвинула теорію національно-ліберального фемінізму, висвітлюючи проблему важкого становища жінки, особливо в освітній сфері, відстоюючи правомірність руху за емансипацію жінок, їхнє право на громадсько-політичну діяльність, що було характерним для тогочасних західноукраїнських земель.

З 1919 року Рудницька почала виступати зі сторінок у пресі на захист прав і свобод жінок, піднімаючи найбільш гострі питання новітнього жіночого руху: *«[...] як помирити нам обов'язки матері й хазяйки з одного боку – з обов'язками публичними, з обов'язками свого звання та з своїми особистими аспіраціями до знання, до повного розвою своїх духовних сил і талантів, до повної самостійності – з другого?»* [10, 2]. Полемізуючи з противниками жіночого руху, які заявляли, що цей конфлікт ніколи не вдасться розв'язати, вона підкреслювала, що жіночий рух охоплює щораз ширші ряди жіноцтва, а процес емансипації росте зі стихійною силою соціального явища [10, 3]. Серед важливих прав жінок Рудницька називає охорону жіночої праці, державну охорону

материнства, здобуття освіти, однакову з чоловіками оплату праці тощо [11, 2].

У 1924 році в статті «Новий тип жінки» М. Рудницька писала, що сьогодняшня жінка є інша, вона є витвором жіночого визвольного руху. А нове економічне та соціальне становище – змінило її психіку, звичаї та погляди щодо жіноцтва, створило нові взаємини між жінкою і суспільством. Найхарактернішою рисою модерної жінки, – на її думку, – це її самостійність, що в найширшому значенні цього слова одна з «головних точок програми жіночого руху» [12, 12]. Далі Рудницька вказує, що сучасна жінка свідомо творить своє власне життя, вона є більш відповідальна, має власне переконання, не піде проти власної совісті заради вигоди, сама вибирає сферу діяльності, власної долі, визначає життєву мету, стає активною. Нова жінка переконана, що лише тоді, коли сама є щасливою, зможе виконати як слід свої обов'язки дочки, жінки, матері [12, 12].

Велику увагу приділяла Рудницька жіночій молоді, про що свідчать її публікації. Зокрема, аналізуючи рішення Берлінського конгресу 1929 року (М. Рудницька була його учасником), про необхідність зв'язку жіночого руху з молоддю, вона пише: *«Кожний ідейний рух під загрозою смерти мусить дбати за зв'язок з молодим поколінням, з тими, які мають продовжувати далі розпочату працю. Берлінський конгрес був доказом, що фемінізм розуміє вагу тієї правди, та що йому вдалося перекинути міст до нової генерації»* [13, 2].

Про нові небезпеки для жіночого руху Рудницька вказує у статті «Жіночий рух і молодь». Молоде жіноцтво, – на її думку, – вважає, що існує принципіальна протилежність між жіночим рухом та інтересами нації, що феміністичні ідеї для нашої жіночої молоді чужі. Провідницю жіноцтва дивує йі болить легкодушність молоді, яка заперечує їхню працю і відвертається від їх ідей. Далі авторка статті пише: *«Іншим разом чуєте з уст жіночої молоді твердження, що з моменту, коли жіночий рух добув політичну рівноправність, то одночасно втратив рацію свого існування, бо досягнув свою остаточну мету»* [14, 10]. Рудницька нагадує молодому поколінню, що суттю жіночого руху не є тільки боротьба за рівні права, що це є лише необхідна передумова, аби жінка могла виконати своє покликання та свою роль у громадянстві. А сам жіночий рух, який заперечують наші дівчата, живе в них, і свідомо або несвідомо творить складову частину їхньої істоти [14, 10]. Хай наша жіноча молодь не соромиться бути феміністками, бо це означає бути собою,

бути вірною собі, бути у своєму світогляді і в щоденному житті, також ставленні до інших жінок і чоловіків – автономною особистістю. Праця для справи визволення своєї нації не перечить феміністичним ідеям, навпаки, коли фемінізм прямує до вияву всіх творчих можливостей жінки, то тим самим він скріплює життєздатність і міць нації [14, 10].

У міжвоєнний період в українському жіночому русі сформувалася широка розгалужена система, яка охопила різні верстви жінок і складалася з різних за характером та спрямованістю організацій, які інколи були і опозиційні одна одній. Жіночі організації видавали понад 20 часописів, визначаючи своїм головним пріоритетом піднесення національної свідомості українців і розвиток національної культури. Так, Рудницька дискутує з керівництвом промислового жіночого кооперативу «Українське народне мистецтво» і редакційною колегією часопису «Нова хата» (видавався у 1925 – 1939 рр.) з приводу питань: меж збереження аполітичності у культурних і господарських організаціях; партійної приналежності і громадської праці; співпраці «одиниць з ясно скристалізованим політичним світоглядом» з так званими «безхребетниками» та течій в українському громадянстві [16, 2–4]. Вона їх критикує за комунофільство та інтернаціональні впливи: *«Немає сумніву, що цього роду вияви «толерації» є доказом або повної політичної дезорієнтації, або магічним вислідом позитивного відношення до більшовиків. Бо ясна річ, що хто протиставиться теперішній владі на Вел.[икій] Україні, хто цю владу вважає насильством над українським народом та запереченням визвольних змагань української нації до власної держави, той не може дивитися байдуже на спроби комуністичних чинників заціпити їх ідеї серед галицького громадянства [17, 3].* Загальнокрайовий характер мали дискусії Союзу українок з «Союзом працюючих жінок», з товариством «Сільський господар», «Відродження», з партійним угрупованням Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). В основному полеміка велася за сфери впливу цих організацій, різне розуміння суспільної ролі жінки, а часто й через людські честолюбні амбіції. Рудницька зазначала, що потрібно відмежувати жіночі організації, програма яких підпорядкована розв'язанню жіночих питань, від жіночих організацій, що займалися доброчинністю, просвітою, економічними проблемами.

Український жіночий рух на початку 1930-х років продовжував успішно розвиватися, хоча політична ситуація

залишалася складною. Крім традиційних форм діяльності – Союз українок розгорнув кооперативний рух серед жінок, з метою покращити їхнє економічне становище. Під час підготовки до Українського жіночого конгресу у галицькій пресі почалася дискусія: громадськість ще не цілком розуміла суть, значення і можливості жіночого руху. Жіночу емансипацію поєднували з прагненням сексуальної свободи, до вільної любові, доводили, що місце жінки лише в сім'ї, щоб не занепало сімейне життя. Критика йшла від католицьких, націоналістичних і соціалістичних часописів. Католицька «Мета» не довіряла Конгресу через те, що його організовує Союз українок, який репрезентує «фемінізм ліберальний, протикатолицький, навіть протирелігійний»; націоналістичні «Вісті» були проти, бо його завданням є завести українське жіноцтво до цілей «ундівсько-католицько-радикальної верхівки»; соціалістичний «Громадський голос» звинувачував організаторів Конгресу у «буржуазній назадняцькій ідеології» [18, 3].

23 – 27 червня 1934 року в Станіславові відбувся Український жіночий конгрес (у 50-ліття заснування першого жіночого товариства), що став важливою подією для українського жіночого руху, на якому жіноцтво репрезентувало 545 делегаток із Галичини, а також 43 учасниці представляли еміграцію та інші українські землі, крім представниць з радянської України. Конгрес став успішним заходом, який підтвердив авторитет Мілени Рудницької особисто та Союзу українок. На ньому було остаточно сформульовано платформу українського жіночого руху, складовими якої були національна ідея та ідея рівноправності жінок в усіх сферах життя, засновано Всесвітній Союз Українок.

Промова М. Рудницької, виголошена на відкритті Конгресу, була видана окремою брошурою та широко цитувалася в українських засобах масової інформації. Рудницька охарактеризувала становище українців у радянській Україні одним словом: «жах». Як заступник голови Українського громадського комітету рятунку України вона добре знала про організований більшовиками масовий голод проти українців: *«Ось ми є свідками винищення нашого народу голодом, витвореним свідомо й організовано, як методою, що має на цілі приборкати, здушити всі проти радянські настрої, всі самостійницькі течії і національно-державницькі змагання народу»* [19, 4]. Далі Рудницька говорила про поглиблення національної свідомості, про перемогу української національної ідеї на всіх українських землях. Поразку у національно-визвольних змаганнях і розшматування українських

земель між чотирма державами вона сприймала як трагедію. *«Бездержавність, – наголосила Рудницька, – це підсвідоме почуття меншовартності в одних і почуття нестерпного пониження і сорому в інших»* [19, 4].

Рудницька наголошувала на особливості жіночого руху для українок, які є двічі поневоленими: і як жінки, і як громадянки бездержавної країни. Вона рішуче заперечила різноманітні звинувачення на адресу жіночого руху: *«Найбільше поширений у нашому громадянстві погляд, що жіночий рух – це тільки боротьба за рівноправність жінки. Приклонники цього погляду твердять, що ця рівноправність стала вже фактом і тому, на їх думку, роля жіночого руху буцімто вже скінчена»* [20, 4]. На переконання Рудницької, рівноправність ніколи не була ціллю жіночого руху, а тільки передумовою, яка дозволяла жінці приступити до розв'язання властивих їй завдань: *«Рівноправність була тільки засобом, який уможлиблював нам вступ у громадське життя в ролі співрішачого і співвідповідального чинника, який дозволяв нам зачати перетворювати і формувати світ, створений і сформований чоловіком»* [20, 4]. Рудницька була переконана, що за одне – два десятиліття розв'язати таку суспільно значиму проблему неможливо, – для цього потрібна якнайширша загальна громадська активність. На її переконання, жіночий рух змінить жінку, а також звичаї та погляди щодо її місця, створить нові взаємини між жінкою і суспільством, жінкою й чоловіком.

У суспільно-політичному середовищі Галичини пріоритетність національної ідеї не заперечувалась, натомість ідея визвольного жіночого руху сприймалася неоднозначно. Одні звинувачували жіночий рух в «анаціональних» тенденціях, інші – що жіночі організації займаються тільки національними справами, занедбуючи жіночі. Опонуючи їм Рудницька вказувала на безпідставність таких закидів, оскільки в українських жіночих організаціях була і є рівновага між обома ідеями: *«[...] нема другого жіночого руху, який би до такої міри черпав свої сили з національної ідеї, як український жіночий рух»* [20, 4]. Вона виступала за єдність українського жіночого руху, основою для цього мали бути позапартійні жіночі організації, які б об'єднували українок різних політичних поглядів, релігій та світоглядів. Можливо, деякі положення доповіді Рудницької були занадто оптимістичні, але вони виражали політичні ідеали жіночого руху. В ухвалених резолюціях українські жінки закликали усунути міжпартійні суперечки, підпорядкувати партійні інтереси інтересам нації.

Таким чином, Рудницька ще раз довела противникам жіночого руху, що Український жіночий конгрес пройшов під знаком єднання українства і викристалізував основні засади українського фемінізму.

За активну діяльність 5 травня 1938 року польська влада заборонила діяльність Союзу українок, але через протести українського жіноцтва і громадськості – у жовтні відновила діяльність. Провідні діячки жіночого руху зрозуміли, що потрібна не громадська організація, а політична. Тому, 12 липня 1938 року М. Рудницька, К. Малицька, О. Федак-Шепарович, С. Парфанович та інші утворили політичну організацію, яка отримала назву «Дружина княгині Ольги» [21, 1].

У міжвоєнний період галицькі жінки брали участь у діяльності різних політичних партій. Вступати до тогочасних політичних організацій, де жінки нарівні з чоловіками були б активним учасницями громадського життя закликала і Рудницька. *«Кожна з нас, – підкреслювала, – може і повинна бути членом існуючої загальної політичної партії, яка своєю програмою підходить під наші переконання»* [11, 3]. Принцип толерантності діяв у Союзі українок щодо усіх ідеологічних груп, що стояли на національній платформі. Сама Мілена Рудницька входила до Центрального комітету УНДО, від якого двічі обиралася до польського Сейму. У Сеймі вона звертала на себе увагу елегантністю, високою освітою, красномовністю, відважною критикою польського уряду та логічною аргументованістю питань, які добре знала [1, 194]. Члени Союзу українок були симпатиками й Організації українських націоналістів (ОУН). Хоча по різному складалися відносини Рудницької із націоналістичними політичними партіями. На початку 1930-х років вона підтримувала контакти з Євгеном Коновальцем та іншими членами Проводу українських націоналістів, координуючи з ними протестні акції на міжнародній арені проти польської пацифікації, а згодом проти радянського Голодомору [22, 413]. Прихильники ідеї інтегрального націоналізму з ОУН теж упереджено ставились до ідеї жіночого руху, а також до таких його тенденцій, як інтернаціоналізм і пацифізм. ОУН вважала фемінізм пережитком, анахронізмом, течією, яка суперечить українській національній ідеї. У стосунках між Созом українок і ОУН суттєву роль відіграв фактор поколінь (під впливом політичної ситуації розбіжності поглибилися): молодь, увійшовши до українського підпілля, відмежувалася від фемінізму і надала перевагу націоналістичній ідеї. Загалом, старша генерація жінок не

зуміла достатньо ясно сформуванати своє кредо і ним захопити молодь, що спричинило до ослаблення українського жіночого руху у другій половині 1930-х років.

Ще у 1929 році, після утворення ОУН, Рудницька у статті «Націоналізм і фемінізм» наголошувала на появі двох суспільних течій: націоналізм, який є активатором національного патріотизму, тобто віри в животворчу силу нації і її місію та фемінізм – віра в творчі можливості і покликання жінки. Спільними рисами між цими двома суспільними течіями, – на думку Рудницької, – є віра у власні сили та призначення. *«Як націоналізм вірить у націю, що сама в собі криє закони свого існування і свого розвою, так само фемінізм вірить у жінку, в її спромогу творити свій світ зі самої себе, згідно з власними потребами та мірлами»* [23, 1]. Далі авторка статті зазначала, що націоналізм і фемінізм однаково відзначаються здоровим оптимізмом і ентузіазмом, між ними повинен існувати тісний союз, бо тільки разом дві течії зможуть реалізувати національну ідею. Вказує вона і на розбіжності між фемінізмом і націоналізмом: фемінізм закидає націоналізму реакційність тобто ворожість до жіночого руху, натомість націоналізм звинувачує фемінізм в інтернаціоналістичних та пацифікаційних тенденціях, які ослаблюють відбірність нації, руйнуванні родини. З того, що фемінізм домагається належного становища в родині для жінки-матері, – вказує Рудницька, – цієї родительки і виховательки нових поколінь, цієї основи родинного життя – не виходить, що фемінізм «руйнує» країну як таку! *«З усіх питань фемінізму центральне місце займає в ньому питання материнства, а охорона матері і дитини зростає з цілим зорганізованим жіночим рухом та з працею жіночих організацій»* [23, 1]. На її думку, націоналізм мусить прийти до переконання, що коли фемінізм прямує до вияву всіх творчих можливостей жінки, то тим самим він скріплює життєздатність і енергію нації [6, 191]. Підтвердженням життєздатності теоретичних міркувань Рудницької й організаторів жіночого руху стало ініціювання Союзом українок запровадження в Західній Україні щорічного проведення Свята матері (друга неділя травня), яке формувало в жіноцтва національно-державницькі почуття, націлювало жінок-матерів на виховання дітей у дусі патріотизму, готовності до розбудови та захисту власної держави.

Рудницька засуджувала комуністичну та фашистську ідеологію, будь-які авторитарні режими. Вона не сприйняла посилення тоталітарних тенденцій в ОУН і Фронті національної єдності.

У статті «Консолідація, тоталізм, жіноцтво» (з'явилася у 1937 році в часописі «Жінка», без підпису) авторка писала про поділ Європи на два табори: табір демократії і табір правого й лівого тоталітаризму та диктатури [8, 300–301]. Вона висловила переконання, що фашистське розуміння ролі жінки в житті народу й змаганнях нації, суперечить історичній традиції українського народу і є неприйнятним для українського жіноцтва. Таким чином, жіночий рух у Галичині опонував західному фемінізмові, створюючи український варіант національного фемінізму. Так само гостро виступала Рудницька проти проявів авторитаризму в українській громаді. Після Другої світової війни висловила думку, що ті українські громадські чи політичні діячі, які навіть із оправданих міркувань оборони населення співпрацювали з німцями, не повинні обіймати будь-які чільні посади в діаспорних організаціях [24, 323].

Високо оцінюючи діяльність М. Рудницької окремі науковці, зокрема, Марта Богачевська-Хом'як порівнювала її з Наталією Кобринською. Дослідниця так оцінює діячку: *«Ось Мілена Рудницька – громадська діячка, дуже популярна в громаді, загально визнана поборниця українського жіночого руху. [...] Своєю переконаністю в тому, що запорукою здобуття рівноправності є віра в жіночу справу і цілеспрямована праця жіноцтва, вона нагадувала Кобринську»* [6, 190].

Висновки. У міжвоєнний період М. Рудницька була не тільки відомою громадсько-політичною діячкою, а й однією з ідеологинь українського жіночого руху. На цьому шляху їй доводилося долати багато стереотипів пов'язаних із традиціями галицького суспільства, опонуючи громадським та політичним течіям. Кульмінацією розвитку українського жіночого руху став Український жіночий конгрес, що увібрав в себе півстолітній розвиток суспільно-політичної думки українського жіночого руху – від суто феміністичних гасел, про рівність через їх поєднання з інтересами українців, до розуміння себе як активної учасниці суспільного життя українців. Жіночий актив руху разом з Міленою Рудницькою заклали ідеологічні та організаційні засади західноукраїнського жіночого руху, які були поєднані з визвольними змаганнями українців та їх суспільно-політичним життям.

Список використаних джерел

1. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі / І. Кедрин. – Нью-Йорк : Видавнича кооператива «Червона Калина», 1976. – 724 с.
2. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому : жінки в громадському житті України. 1884 – 1939 / М. Богачевська-Хом'як. – Київ : Либідь, 1995. – 424 с.
3. Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець XIX - 30-і роки XX століття) / О. Маланчук-Рибак // Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні / за заг. ред. Л. Смоляр. – Одеса : Астропринт 1999. – 440 с.
4. Мархель Л. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20 – 30 рр. XX ст.) / Л. Мархель // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 12. – С. 168–178.
5. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. –1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 280 с.
6. Юрків Ю. Мілена Рудницька в українському жіночому русі Східної Галичини (20-і – 80-і рр. XX ст.) / Ю. Юрків // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, серія: Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 2. – С. 189–194.
7. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю / М. Дядюк ; [наук. ред. : Л. Сніцарчук] ; НАН України ; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. – Львів : Астролябія, 2011. – 368 с.
8. Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи : збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької / Мілена Рудницька ; упоряд. М. Дядюк ; [відп. ред. М. Богачевська-Хом'як]. – Львів : Місіонер, 1998. – 844 с.
9. Дядюк М. Політизація українського жіночого руху в Галичині: 1921 – 1939 рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України / Дядюк Мирослава Степанівна. – Львів, 2001. – 21 с.
10. Рудницька М. Трагічний конфлікт / М. Рудницька // Наша мета. – 1919. – 31 серпня. – Ч. 10. – С. 1–3.
11. Рудницька М. Чи треба нам окремих жіночих організацій? / М. Рудницька // Наша мета. – 1919. – 7 вересня. – Ч. 11. – С. 1–3.
12. Рудницька М. Новий тип жінки / М. Рудницька // Діло. – 1924. – 27 квітня. – Ч. 93. – С. 12.
13. Рудницька М. Побідний похід фемінізму. З приводу Міжнародного жіночого конгресу / М. Рудницька // Діло. – 1929. – Ч. 159. – 20 липня. – С. 1–2.
14. Рудницька М. Жіночий рух і молодь / М. Рудницька // Діло. – 1930. – Ч. 87. – 20 квітня. – С. 10.

15. Олійник Н. Громадсько-політична активність українських жінок (1917 – 1939 рр.) / Н. Олійник // Грані. – 2013. – № 5(97). – травень. – С. 153–157.
16. Рудницька М. Громадське й особисте. Ще з приводу відносин в кооп. «Українське Народне Мистецтво» / М. Рудницька // Діло. – 1930. – Ч. 122. – 5 червня. – С. 2–4.
17. Рудницька М. Що є і що не є політикою? Рефлексії з приводу Загальних Зборів «Українського Народного Мистецтва» / М. Рудницька // Діло. – 1930. – Ч. 93. – 30 квітня. – С. 3.
18. Рудницька М. Шум довкола Жіночого Конгресу / М. Рудницька // Діло. – 1934. – Ч. 88. – 4 квітня. – С. 3–4.
19. Промова голови Союзу Українок пос. Мілени Рудницької при відкритті Українського Жіночого Конгресу в Станиславові дня 23. червня 1934 року. (Перша частина промови.) // Діло. – 1934. – Ч. 167. – 27 червня. – С. 4–5.
20. Промова голови Союзу Українок пос. Мілени Рудницької при відкритті Українського Жіночого Конгресу в Станиславові дня 23. червня 1934 року. (Друга частина промови.) Завдання й обов'язки українського зорганізованого жіноцтва // Діло. – 1934. – Ч. 168. – 28 червня. – С. 4–5.
21. Установчі збори Дружини княгині Ольги // Громадянка. – 1938. – Ч. 1. – С. 1.
22. Зайцев О. Український інтегральний націоналізм (1920 – 1930-ті роки) : нариси інтелектуальної історії / О. Зайцев ; [наук. ред. Я. Грицак]. – Київ : Критика, 2013. – 488 с.
23. Рудницька М. Націоналізм і фемінізм / М. Рудницька // Діло. – 1929. – Ч. 100. – 9 травня. – С. 1.
24. Комарницький Я. Українська політична думка 1920-х років у Галичині / Я. Комарницький // Історія політичної думки України: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [І. Вдовичин, І. Вільчинська, Є. Перегуда та ін.]. – Львів : «Новий світ – 2000», 2017. – С. 318–341.

Yaroslav Komarnytskyi

MILENA RUDNYTSKA AND THE UKRAINIAN WOMEN'S MOVEMENT IN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD

The article examines the contribution of the leader of the Union of Ukrainian Women Milena Rudnytska to the process of formation of the Ukrainian women's movement in Galicia in the interwar period. The most important provisions of the creative heritage of the figure are analyzed, in which she developed the theory of national-liberal feminism, defended the legitimacy of the movement for emancipation of women, highlighted the problems of their plight, contributed to the formation of national-state worldview of women through their right to political activity.

Key words: Milena Rudnytska, interwar period, Ukrainian women's movement, Union of Ukrainian Women, feminism.

УДК 316.62-057.874(477+438)

Ірина Мірчук,
кандидат філософських наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Наталія Рожик,
викладач-методист
Дрогобицький музичний фаховий коледж
імені В.Барвінського

ЩОДЕННІ ПРАКТИКИ 15-ЛІТНІХ ШКОЛЯРОК УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ПРОЕКТУ)

На матеріалах регіонального соціологічного проекту проведеного у 2016 р. серед учнівської молоді Львівщини (Україна) та мікрорайону Мокотов у Варшаві (Республіка Польща) зроблено порівняльний аналіз щоденних практик 15-літніх школярок України та Польщі. Розглянуто кількість пропусків школи без поважних причин ученицями українських та польських шкіл, проаналізовано організовані та незорганізовані види занять в позаурочний час; проведено порівняльний аналіз ризикованих видів занять, зокрема, неконтрольоване перебування в Інтернет-мережі, азартні та комп'ютерні ігри та психологічні наслідки, пов'язані з ними.

Ключові слова: ризикована поведінка, 15-літні школярки, серфінг в інтернеті, азартні ігри, комп'ютерні ігри, соціальне здоров'я, психічне здоров'я.

Значення психічного здоров'я людини важко переоцінити, саме його рівень є показником цивілізованої нації. В епоху глобалізації та викликів пов'язаних з цим процесом: зростання конкуренції на ринку праці, соціально-економічне розшарування у суспільстві, безробіття та зубожіння основної маси населення, проблема збереження психічного здоров'я нації набуває все більшої гостроти. Сьогодні, з появою нових комп'ютерних технологій, розширенням інтернет-мережі з'являються нові види занять дітей та молоді, надмірна заангажованість у які може призвести до проявів ризикованої поведінки та спричинити загрозу їхньому психічному й фізичному здоров'ю. Очевидним є те, що здоров'я дітей та молоді повинно стати пріоритетним завданням сучасної системи освіти,

адже фундамент психічного, соціального та фізичного здоров'я закладається саме у дитячому віці.

Про актуальність даної проблеми в Україні, свідчить «Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року», схвалена Кабінетом Міністрів України у 2017 р. [1]. Одними із завдань Концепції є «підвищення психологічної компетентності педагогів, батьків або осіб, що їх замінюють, з питань збереження психічного здоров'я дітей; здійснення психологами закладів освіти моніторингу ознак, тенденцій, ризиків суїцидальної поведінки та проведення корекційно-відновлювальної роботи з учнями щодо підтримки їх психоемоційного здоров'я» [1].

Дослідженню дозволя, ціннісних орієнтацій та проблем ризикованої поведінки молоді, її психічного здоров'я та ін. сьогодні присвячено ряд праць як вітчизняних, так і закордонних науковців. Варто відзначити наукові розвідки С. Щудло, в якій, на основі конкретного соціологічного дослідження проаналізовано ризиковану поведінку та стан психічного здоров'я учнівської молоді Львівщини [2], Л. Сокурянської, яка досліджує моральне здоров'я та ціннісні орієнтації сучасного студентства [3], І. Мірчук, наукова стаття якої, присвячена дозвілевим практикам учнівської молоді [4]. Серед закордонних досліджень з проблем діагностування ризикованої поведінки учнівської молоді, аналізу та проектуванню профілактичних програм її запобігання, слід відзначити праці польських науковців М. Дептули [5], К. Осташевського [6], В. Юнік [7], І. Ярчинської [8] та ін. Однак, виходячи із сучасних глобалізаційних процесів та їх впливу на моральне здоров'я молоді, ця проблема і надалі потребує дослідження науковців, особливо це стосується поведінки, дозволя та психічного здоров'я дівчат. На нашу думку, ця категорія молоді потребує особливої уваги дослідників, оскільки соціальне, фізичне та психічне здоров'я жінки є джерелом існування та розвитку здорової нації.

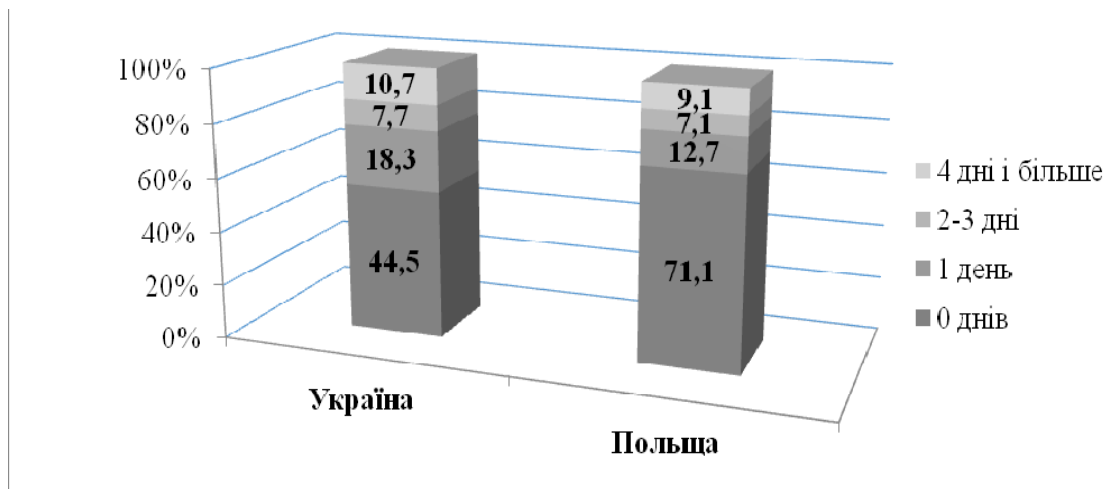
Метою нашої статті є здійснити порівняльний аналіз щоденних практик та окремих видів занять, які можуть призвести до ризикованої поведінки конкретної соціально-демографічної групи – 15-літніх дівчат України та Польщі на основі результатів соціологічного дослідження «Соціальне здоров'я та ризики стилю життя учнівської молоді Львівщини» та Мокотовського дослідження, проведеного у листопаді – грудні 2016 р. за участі авторки. Ініціатором дослідження та організаційну підтримку забезпечила Державна агенція розв'язання алкогольних проблем (PARPA,

Польща). З українського боку дослідження проведене групою соціологів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та Національного університету «Львівська політехніка» (координатор проекту з українського боку проф. С. Щудло). Опитування проводилося методом групового аудиторного анонімного анкетування учнів 9-х класів загальноосвітніх шкіл Львівщини (Україна). Вибірка формувалася як двошаблева випадкова, обсяг вибірки становив 1801 учень: 51,8% хлопців і 48,2% дівчат. Вибірка Мокотовського дослідження (Польща) становила 760 учнів: 52,6% хлопців і 47,4% дівчат. Серед проблем, які ми виділили у нашій розвідці – пропуски школи без поважних причин, неконтрольоване перебування в Інтернеті, азартні та комп'ютерні ігри, психічне здоров'я 15-літніх учениць.

У нашому дослідженні, за прикладом польських колег, весь вільний час молоді ми поділили на дві групи: зорганізований і незорганізований. До зорганізованого ми віднесли спортивні заняття у спортивних секціях, індивідуальну фізичну активність, заняття в різних навчальних і творчих гуртках. До незорганізованих або ризикованих – час, проведений у супермаркетах, поза домом, поза школою під час занять. Окремо ми виділили щоденні звичні заняття учнівської молоді та місце і вплив Інтернету на їхнє психічне здоров'я.

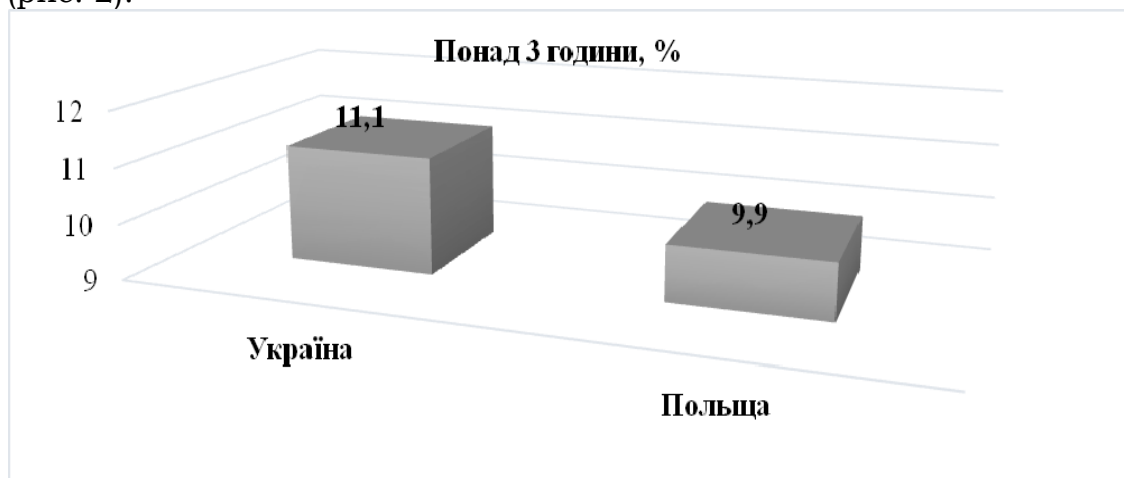
Одне з питань, яке ми виділили для аналізу – пропуски школи без поважних причин, оскільки, на нашу думку, воно допоможе з'ясувати кількість неконтрольованого вільного часу у дівчат-підлітків. З цією метою респондентам пропонувалося питання: «Скільки днів ти пропустив/ла в школі без поважної причини протягом останніх 4-ьох тижнів?». Для вимірювання часу, який дівчата проводять поза школою ми обрали таку шкалу: 0 днів, 1 день, 2-3 дні, 4 дні і більше (рис. 1)

Показники є дуже високими і прогули є характерними для учениць як України, так і Польщі. Зазначимо, що українські дівчата частіше пропускають школу (не було пропусків у 44,5%), ніж польські (не було пропусків у 71,1%). Відмінності є суттєво значимими. Відомо, що проблема пропусків школи учнями без поважних причин існувала завжди. Безумовно, це явище справляє негативний вплив на якість знань та виховання молоді і може стати серйозним викликом для суспільства. Адже, саме неконтрольований вільний час, відсутність дисципліни і відповідальності можуть призвести до ризикованої поведінки молоді і тут, нашим педагогам, вихователям і, в першу чергу, батькам, є над чим задуматися.

Джерело: укладено автором за [10, 371], Ostaszewski K. [9, 109]
Рис.1 Пропуски школи без поважної причини протягом місяця, %

Одним з неконтрольованих видів занять сучасної молоді вважається перебування у торгових центрах. Для аналізу цього питання ми використали шкалу від 0 до 8 годин і більше протягом тижня. Показник аналізу становив понад 3 години протягом тижня (рис. 2).

Джерело: укладено автором за [4, 53], Ostaszewski K. [9, 111]
Рис. 2. Порівняльний аналіз незорганізованого проведення вільного часу: відвідування торгових центрів, %.

Ще одне завдання, яке ми досліджували – це час, витрачений дівчатами на щоденні заняття після школи. Серед звичних

щоденних практик сучасних 15-літніх дівчат ми виділили: домашні завдання, читання книг для задоволення, проведення часу поза домівкою, використання Інтернету, а також комп'ютерні ігри. Останнє ми вибрали тому, що у сучасних підлітків це стало одним із популярних видів проведення вільного від навчання часу. Для вивчення цієї проблеми була вибрана шкала від 0 до 5 годин на день. Аналіз даних ми здійснювали за показником – понад 2 години на день (табл.1).

Таблиця 1. Щоденні заняття, які виконуються вдома у вільний час, %

	Україна	Польща
Домашні завдання	41,2	22,6
Читання книг для задоволення	13,2	11,1
Комп'ютерні ігри	7,8	2,9
Проведення часу поза домівкою / біля дому, на подвір'ї	32,9	27,3
Використання Інтернету	60,9	52,6

Джерело: укладено автором за [4, 46,47], Ostaszewski K. [9, 100–103, 109]

Аналіз даних засвідчив, що українські школярки по витраті часу на запропоновані нами заняття, випереджають польських, по всіх видах. Особливо це стосується витрат часу на виконання домашніх завдань: 41,2% українських і 22,6% польських; достатньо різняться показники щодо використання Інтернету: 60,9% українських і 52,6% польських школярок. Як українські, так і польські дівчата надають перевагу прогулянкам з друзями над читанням книг для задоволення. Варто зазначити, що 25,7% українок і 29,9% польок взагалі не читають книжок для задоволення протягом дня. Не є улюбленим заняттям у дівчат обох країн і комп'ютерні ігри. Понад 2 години щоденно на них витрачають 7,8% українських і тільки 2,9% польських учениць.

Серед зорганізованих або конструктивних занять у вільний час для нашого дослідження ми виділили заняття у спортивних секціях, індивідуальну фізичну активність (їзда на велосипеді, біг, фітнес, катання на роликівих ковзанах, заняття на тренажерах), заняття у різноманітних гуртках (вивчення іноземних мов, театральні, художні, музичні та інші тематичні). Аналіз даних ми здійснювали за шкалою від 0 до 8 годин і більше протягом тижня. Показник аналізу становив понад 3 години протягом тижня (табл. 2).

Таблиця 2. Порівняльний аналіз проведення зорганізованого вільного часу, %

	Україна	Польща
Участь у гуртках	14,3	21,0
Участь у спортивних секціях	12,9	16,9
Фізична активність	13,3	16,6

Джерело: укладено автором за [4, 52], Ostaszewski K. [9, 104–106]

Як бачимо з таблиці, польські школярки активніше, ніж українські проводять свій час у різноманітних гуртках: 14,3% українки і 21,0% польки. Щодо спорту і фізичної активності, то різниця також є, але не така суттєва. Слід зазначити, що кожна четверта українська і польська школярки досить прохолодно ставляться до спорту, а, можливо, вважають, що на нього взагалі не варто витратити свій вільний час. Відомо, що спорт відіграє важливу роль у гармонійному фізичному розвитку людини, зміцнює її здоров'я, соціальний та психічний стан, але заняття спортом можуть бути і превентивними заходами по запобіганню ризикованої поведінки молоді.

Окремою проблемою, яку ми намагалися дослідити – перебування 15-літніх дівчат в Інтернеті та його вплив на їхнє психічне здоров'я. На думку польських науковців залежність від Інтернету може розвинути у підлітків, коли вони проводять за серфінгом у мережі понад три години протягом дня. Таке використання Інтернету польська дослідниця Дарія Беховська називає дисфункційним [11, 118]. Аналізуючи вплив Інтернету на психічне і соціальне здоров'я підлітків, Беховська зазначає, що дисфункційним є і загроза, і прояви надмірного користування Інтернетом [Там само]. Варто зазначити, що 52,7% польських і 59,0% українських дівчат перебувають в Інтернет-мережі понад 3 години щоденно. Ми порівняли прояви дисфункційного та функціонального використання Інтернету українськими і польськими дівчатами (табл. 3).

Таблиця 3. Порівняльний аналіз користування Інтернетом, %

		Україна	Польща
Функціональне користування Інтернетом		80,5	75,0
Дисфункційне користування Інтернетом	Загрози надмірного користування Інтернетом	14,1	16,0
	Прояви надмірного користування Інтернетом	5,4	9,0

Джерело: укладено автором за [4, 49], Biechowska D. [11, 122]

Аналіз соціологічної інформації показав, що не дивлячись на те, що більше українських школярок, ніж польських перебувають в Інтернеті понад 3 години щоденно, показник впливу на їхнє психічне здоров'я є меншим. Про свої неприємні відчуття, пов'язані із серфунням в Інтернет-мережі вказали 9% польських і 5,4 % українських школярок.

Ще одна проблема, яка, на нашу думку, заслуговує на увагу – це місце азартних ігор у житті 15-літніх дівчат, а також проблеми, пов'язані з азартом. Нашим респонденткам ми запропонували різні форми азартних ігор в яких вони брали участь протягом року, а також питання «Чи за останні 12 місяців азартні ігри спричинили для Вас якісь неприємності, такі як нестача грошей, сварки вдома чи з однокласниками, проблеми в школі, проблеми з виконанням домашніх завдань тощо?» (табл. 4).

Аналіз соціологічної інформації показав, що проблеми, пов'язані з азартом частіше виникали в українських дівчат – 4,4%, ніж у польських – 2,3%, хоча українські школярки менше, ніж польські протягом року брали участь у якій-небудь формі азарту – 21,5% українок, 26,9% – польок. Порівнюючи популярність різних форм азарту, варто зазначити, що українки віддають перевагу грі на автоматах – 14,9% і 5,8% – польські учениці, а польки – участь у лотереях – 19,3% і 6,3% українки. Українські респондентки більше заангажовані в телевізійні конкурси, ніж польські – 5,2% і 1,7%.

Таблиця 4. Порівняльний аналіз азарту протягом останніх 12-ти місяців, %

	Протягом останніх 12-ти місяців (відсотки респондентів)							
	Які-небудь форми азарту	Гра на автоматах	ЛОТО або інші лотереї	Букмекерські контори	Гра на гроші в карти	Телевізійні конкурси оплачувані через телефон	Інші форми	Проблеми пов'язані з азартом
Україна	21,5	14,9	6,3	1,8	7,4	5,2	3,0	4,4
Польща	26,9	5,8	19,3	2,6	5,8	1,7	2,0	2,3

Джерело: укладено автором за [4, 51], Bobrowski K. [12, 70]

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що соціологічні дослідження проблем дозвілля молоді, щоденних практик, захоплень молоді у вільний час і надалі залишаються актуальними. Адже від якості проведення вільного часу молоддю залежить її саморозвиток, становлення її самосвідомості, соціалізація, формування нових цінностей. Прагнення України стати частиною Європи, прийняти європейські цінності, норми спонукає науковців до вивчення проблем, пов'язаних із стилем життя та дозвіллям дітей та молоді. Організація спільних соціологічних проектів дає можливість не тільки з'ясувати основні проблеми, пов'язані з вільним часом молоді у різних країнах, але й практично допомогти в розробці національних програм раціонального використання бюджету вільного часу та профілактичних програм ризикованої поведінки дітей та молоді.

Порівняльний аналіз українського і польського досліджень показав, що серфування в Інтернеті є найпопулярнішим видом занять 15-літніх школярів обидвох країн. Можливість заводити нових друзів, знаходити не тільки необхідну інформацію, а й нові розваги – все це робить Інтернет додатковим джерелом позитивних вражень. Однак неконтрольоване перебування дівчат в Інтернет-мережі тягне за собою низку проблем психологічного характеру, на

чому наголошували наші респондентки, що не може не хвилювати, у першу чергу, батьків.

Отже, дозвілля сучасних учениць можна охарактеризувати як пасивне. Більшість з них проводять свій вільний час незорганізовано: не займаються спортом, мало відвідують різноманітні гуртки, тематичні клуби тощо. Варто зазначити, що майже по всіх формах зорганізованого дозвілля українські школярки відстають від польських і, навпаки, по незорганізованих випереджають. А саме незорганізовані форми дозвілля сприяють проявам ризикованої поведінки дітей та молоді. Над цією проблемою варто замислитися і батькам, і педагогам. Досвід європейських науковців у діагностуванні ризикованої поведінки шкільної молоді та проектуванні профілактичних програм може стати серйозною підтримкою української системи освіти у сфері навчання та профілактики здорового способу життя, організації вільного часу та превенції ризикованої поведінки дітей та молоді.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>
2. Щудло С. Психічне здоров'я та ризикована поведінка 15-літньої молоді Львівщини / С. Щудло. / Молодь у Центральній та Східній Європі. №2 (8). 2017. – С. 7–26. URL: <http://www.youthjournal.eu/Youth20Journal208.pdf>.
3. Сокурянская Л. Г. «Модернизация» и «постмодернизация» ценностных ориентаций студенчества как фактор модернизации общества [Текст] / Л. Г. Сокурянская. – Х. : Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2012. – С. 421–427.
4. Мірчук І.Л. Дозвілєві практики учнівської молоді. / І.Л. Мірчук. / Молодь у Центральній та Східній Європі. №2 (8). 2017. – С. 44–58. URL: <http://www.youthjournal.eu/Youth20Journal208.pdf>.
5. Дептула М., Поторська А., Борших Ш. Рання профілактика проблем психосоціального розвитку і ризикованої поведінки дітей та молоді / Марія Дептула, Аліція Поторська, Шимон Борших. – Бидгощ : Видавництво Університету Казимира Великого в Бидгощі, 2019. – 158 с.
6. Ostaszewsky K. Podstawe teoretyczne profilaktyki zachowan problemowych mlodziezy // Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyka w szkole s srodowisku lokalnym / pod red. M. Deptuly. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2005. – s. 111–137.
7. Junik W. Wybrane problem diagnozy s pomocy dzieciom z rodzin z problemem alkoholowym w Polsce // Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyka w szkole s srodowisku lokalnym / pod red. M. Deptuly. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2004. – s.160–122.

8. Jarscyńska J. Kryzysy psychospołeczne oddziaływania rodzicielskie a osiaganie tożsamości w świetle teorii rozwoju psychospołecznego E. Eriksona // Diagnostyka pedagogiczna i profilaktyka w szkole z środowiska lokalnym / pod red. M. Deptuły. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, 2005. – s. 138–157.

9. Ostaszewski K. Sposoby spędzania czasu wolnego. // Monitorowanie zachowań ryzykownych, zachowań nałogowych i problemów zdrowia psychicznego 15-letniej młodzieży. Badania mokotowskie 2016 (red. nauk. Krzysztof Ostaszewski) – Warszawa, Instytut Psychiatrii i Neurologii, 2017. – s. 97–116.

10. Мірчук І. Проблема відвідування школи та прогулів (емпіричний зріз на матеріалах опитування учнів 9-х класів) // Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання. Матеріали III Конгресу Соціологічної асоціації України. 12 – 13 жовтня 2017 р. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. – с. 371–372.

11. Biechowska D. Wzory korzystania z Internetu. // Monitorowanie zachowań ryzykownych, zachowań nałogowych i problemów zdrowia psychicznego 15-letniej młodzieży. Badania mokotowskie 2016 (red. nauk. Krzysztof Ostaszewski) – Warszawa, Instytut Psychiatrii i Neurologii, 2017. – s. 117–127.

12. Bobrowski K. Symptomy zaburzeń zdrowia psychicznego. // Monitorowanie zachowań ryzykownych, zachowań nałogowych i problemów zdrowia psychicznego 15-letniej młodzieży. Badania mokotowskie 2016 (red. nauk. Krzysztof Ostaszewski) – Warszawa, Instytut Psychiatrii i Neurologii, 2017. – s. 55–70.

Iryna Mirchuk, Nataliia Rozhyk

**DAILY PRACTICES OF 15-YEAR-OLD SCHOOLGIRLS OF UKRAINE
AND POLAND (COMPARATIVE ANALYSIS BASED ON
INTERNATIONAL SOCIOLOGICAL PROJECT)**

Based on the materials of a regional sociological project conducted in 2016 among students of the Lviv region (Ukraine) and Mokot district in Warsaw (Republic of Poland), a comparative analysis of the daily practices of 15-year-old schoolgirls in Ukraine and Poland is made. The number of school absences without valid reasons is considered by the students of Ukrainian and Polish schools, the organized and unorganized types of classes in the after-hours are analyzed; a comparative analysis of risky occupations, including uncontrolled internet browsing, gambling, and computer games, as well as the psychological consequences associated with them.

Key words: risky behavior, 15-year-old schoolgirls, surfing the Internet, gambling, computer games, social health, mental health.

УДК 781.68: 786.2

Уляна Молчко,
доцент кафедри музикознавства та фортепіано,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

СУСПІЛЬНО-ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЬГИ ЗАЯЦЬ

Стаття висвітлює життєвий шлях членкині «Союзу українок» м. Стрия. Розглянуто культурно-освітню діяльність як директора Стрийської дитячої музичної школи, диригента, педагога-скрипаль. Здійснено аналіз суспільно-громадської діяльності в місцевих товариствах «Просвіта», «Меморіал», Кредитна спілка «Вигода». Наведено мистецькі напрацювання в галузі української вишивки. Доведено значний суспільно-політичний внесок у розвиток підгірського краю та утвердження українства.

Ключові слова: «Союз українок», «Просвіта», «Меморіал», м. Стрий, Ольга Заяць, українство.

Аналізуючи духовне життя Бойківського краю, пишаємося жертвовною працею жінок – громадських діячок, дивуємося їх подвижництву і працелюбству. До таких жінок належить Ольга Заяць – громадсько-політична та культурно-освітня діячка, педагог-скрипаль, диригент, просвітянка. Її діяльність відзначалася незгасним бажанням праці задля розвитку української нації. О. Заяць пам'ятають у карпатському краю як довголітнього директора Стрийської дитячої музичної школи, членкиню координаційної ради «Союзу українок» і ради міської організації товариства «Просвіта». Віддавши горіння серця Богові й українському народові, ця жінка зробила значний внесок у духовний розвиток Бойківщини.

Ольга Заяць народилася 30 жовтня 1914 року в Стрию. Її батьки були вихідцями з Тернопільщини. У 1933 році вона навчалася в Учительській семінарії (Українське педагогічне товариство «Рідна школа»), а також паралельно опановувала гру на скрипці в музичній школі. Молода Ольга вирішила далі продовжувати мистецькі студії у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка у Львові, який успішно закінчила в 1939 році. Тут вона вдосконалюється у професора Осипа Москвичова. У монографії Л. Мазепи та Т. Мазепи «Шлях до музичної академії» знаходимо інформацію про виступи талановитих студентів-випускників

Вищого музичного інституту тих часів. Автори відзначають: «Серед тих, що виступали в «пописах», знаходимо прізвища піаністів: М. Колтунюк, О. Криштальського, М. Пшенички (Загайкевич), Л. Зілінської, скрипалів: О. Деркач, О. Заяць, віолончеліста І. Барвінського, вокалістів М. Кушлика, М. Попеля» [8, 244]. З особливою цікавістю вона вивчала музично-теоретичні дисципліни у свого земляка відомого композитора, піаніста Нестора Нижанківського [3, 555].

З юнацьких років Ольга активно залучається до громадського життя. Її серце заповнила скаутська організація «Пласт». О. Заяць належить до Стрийського полку імені Княгині Ольги. Тут, у молодіжній організації, юна Ольга познайомилася зі Степаном Бандерою. Вона часто любила згадувати що це був дуже інтелегентний молодий чоловік, який захоплював своєю енергією. Саме в «Пласті» О. Заяць потоваришувала з Ольгою та Емілією Новицькими, Мартою та Дарією Кравцівими, Богданом Весоловським, Остапом Улицьким, які пізніше стали відомими митцями та педагогами. Молода Ольга активно займалася спортом. Її прізвище згадує Остап Савчинський у публікації «Фізичне виховання і спорт (до історії спорту в Стрию 1925 – 1939)» [11, 564].

Згодом О. Заяць вступає до «Союзу Українок». Особливо активно вона бралася до роботи в самоосвітніх гуртках. Молода членкиня готувала реферати, виступала перед сільською молоддю. Ольга була учасницею величавого Свята Селянки, яке проводилось у Стрию 28 червня 1936 року. В «Союзі Українок» вона познайомилася зі ще однією активісткою руху – Ганною Васильчишин, яка очолювала організаційну секцію. Їй Ольга допомагала проводити просвітницьку роботу по селах Стрийщини.

Восени 1938 року з ініціативи союзянки Ольги Микласевич жіноцтво влаштувало відзначення 25-річниці смерті Лесі Українки. На цей вечір була запрошена письменниця Ірина Вільде. О. Заяць також брала участь у цьому заході. Молоді членкині підготували чудову програму з творів Лесі Українки. Разом з Ольгою в концерті виступали Євгенія Смик, Марта Кравців. Ольга як скрипалька та марта як піаністка виконували на вечорі музичні твори. Свято мало великий успіх. В історично-мемуарному збірнику «Стрийщина» опубліковано світлинку з цього вечора, де крайня справа – Ольга Заяць [11, 20].

З приходом радянської влади «Союз Українок» був ліквідований. У 1939 – 1941 роках молодий педагог Ольга Заяць працює вчителькою співів і природознавства в середній школі

с. Синевідська Вижнього. Це були важкі роки більшовицького терору. Не обминула біда й родину Ольги. Був заарештований її брат Ярослав, учитель креслення, за освітою медик. Після відступу Червоної армії і приходу німців відкрилася брама в'язниці. Стрияни побачили величезне криваве гробовище. Прийшла до тюремних мурів родина Заяців, але знайти серед помордованих краян тіло брата не вдалося.

За часів німецької окупації, у 1941 – 1945 роках, О. Заяць була викладачем скрипки в Стрийській музичній школі. Навчала дітей. Від 1945 до 1975 року Ольга Заяць – директор згаданої школи. На її долю випало керувати навчальним закладом у тяжкі роки тоталітарного режиму, коли утискалося все українське. Але, незважаючи на тяжкі роки, вона залишалася національно свідомою громадянкою.

Ось як про неї згадує її колега педагог-піаністка Оксана Бурин: «Свідомо українка, патріотка – ці риси були притаманні їй впродовж усієї праці на посаді директора... Треба було вміти керувати і проводити заходи в умовах російського тоталітаризму (систематичне святкування Шевченківських вечорів, пріоритет української мови у діловодстві, диригування хором і симфонічним оркестром та керівництво лекторієм, пропаганда творів українських композиторів тощо)» [1, 590].

Ольга Заяць завжди дбала про створення високопрофесійного колективу, який поповнила колишніми випускниками філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка. До його складу ввійшли національно свідомі мистці: Дарія Каленюк, Ольга Новицька, Ірина Стасюк, Юрій Вахнянин, Олена Яцишин. «Саме вони, викладачі школи, під керівництвом Ольги Заяць зуміли зберегти високий професіоналізм, почуття відповідальності, дух аристократизму і патріотизму» [1, 590].

Наприкінці 1949 року у Стрию створено хорову капелу «Ватра», до складу якої входили освітяни. У цьому колективі завжди панувала атмосфера українства. На початку цим чудовим колективом керувала Ольга Заяць [7, 140]. Але не тільки в цьому колективі вона підтримувала національний дух. Очоливши колектив Стрийської дитячої музичної школи, де працювало багато патріотів України, вона свято берегла традиції громадського життя Стрийщини. Підготувала не один мистецький захід, овіяний національним духом. Серед них – ювілейний концерт, присвячений 100-річчю Івана Франка, який відбувся у серпні 1956 року. «Напевне, – пише дослідниця жіночого руху Зеновія Ханас, – під час

цього концерту їй згадувались довоєнні урочистості, в яких брала участь з посестрами-союзянками» [13, 140].

1964 рік у Стрию при Будинку працівників освіти створено Літературно-мистецьке об'єднання «Хвилі Стрия». При цьому об'єднанні починає діяти Клуб вишивальниць, до складу якого увійшла Ольга Заяць. Вишивальниці влаштовували виставки, популяризували українське мистецтво. Так, на ювілейній виставці, присвяченій 35-річчю заснування секції вишивальниць Літературно-мистецького об'єднання «Хвилі Стрия», експонувалися її чоловічі сорочки «Святкова» та «Урочиста» [2, 13].

Керуючи мистецькими колективами в умовах страшного тоталітарного режиму, Ольга Заяць постійно пропагувала музичні шедеври української музики. Ще до сьогодні мистці краю згадують про її керівництво постановкою у 1969 році дитячої опери М. Лисенка «Пан Коцький» (режисером дійства була Віра Обаль, а декорації та костюми зробив відомий художник Петро Обаль). Жоден концерт міста, не відбувався без участі хору і симфонічного оркестру музичної школи, якими талановито провадила О. Заяць.

Поряд з адміністративною роботою О. Заяць працювала як педагог.

Серед її учнів – З. Дашак, А. Микитка, Р. Дибайло, І. Дяк, І. Микласевич, І. Турканик, М. Марків, Б. Ворона та інші.

Примусовий вихід на пенсію за вказівкою міськкому партії (за неугоди з політиці, відвідування церкви, національно-патріотичне виховання учнів) не приніс спочинку \\\ невтомному серцю. Ольга Заяць очолила Клуб вчителів-пенсіонерів при Будинку працівників освіти. Тут вона проводила велику просвітницько-організаційну роботу, влаштовувала екскурсії історичними місцями Прикарпаття та по музеях Львівщини.

У 1986 році вона допомагала музичному педагогові Оксані Бурин створити Музей Остапа та Нестора Нижанківських. Знаходила цікаві експонати і спогади. Доповнила експозицію матеріалами про жіночий рух.

Наприкінці вісімдесятих років на стрийщині починається рух за відродження України. Ольга Заяць – активна його учасниця. У червні 1988 року в Стрию створюється клуб «Аргумент» [5, 216]. На засіданні цього клубу вона при велелюдному зібранні відважилась розповісти стріянам про комуністичний терор у стрийській тюрмі у 1941 році. У грудні 1988 року в Стрию створили Товариство української мови ім. Тараса Шевченка. Ольга Заяць увійшла до складу першої ради Товариства [6, 37]. Вона плідно працювала в

комісії вивчення та впровадження «Закону про мови а УРСР» [6, 79]. У 1993 році з нагоди відзначення 125-річчя матірної «Просвіти» та 5-річчя відновлення її у Стрию О. Заяць була нагороджена персональною грамотою за активну працю у відродженні Товариства [6, 121], у 1988 році вона стала однією з перших Почесних членів «Просвіти» [6, 122]. Ольга Заяць також брала активну участь в організації Стрийської кредитної спілки «Вигода» і була її діяльним членом [4, 219].

У травні 1990 року в Стрию відроджується «Союз Українок». О. Заяць, будучи учасницею установчих зборів товариства, виявила нестримне бажання працювати і стала членом координаційної ради. Довший час очолювала суспільно-політичну секцію [13, 154]. Саме Ольга Заяць була ініціаторкою й учасницею багатьох політичних акцій (брала участь у пікетуванні Верховної Ради на початку 90-х років, у мітингах, вічах, відновленні і посвяченні могил вояків УПА, у походах місцями боїв січового стрілецтва та повстанців, утворенні осередків «Союзу Українок» у селах району, розширенні зв'язків з жіноцтвом східної України).

Цікавим мистецтвознавчим джерелом є її спогади про свого вчителя – фундатора української музики Нестора Нижанківського [3, 555-556]. З великою теплотою вона писала: «Пригадалися мені лекції у 1939 році випускний прощальний концерт. Згадую Ваше усмінене обличчя, що чарувало нас усіх під час лекцій, замріяні голубі очі, повні глибоких знань, і ніжний тембр голосу. Як радісно ми зустрічали Вас! Бо любили за педагогічний і композиторський талант, за надзвичайну людяність, щирість і доброту» [3, 555].

Активна життєва позиція О. Заяць знайшла втілення і в роботі Товариства «Меморіал», у якому вона керувала жіночим ансамблем політв'язнів.

З жовтня 2000 року перестало битися серце Ольги Заяць [10, 4]. Але вона живе у своїх учнях, у пам'яті посестер і побратимів, колег, друзів, знайомих, у всьому тому, що вона змогла і зуміла зробити для людей. Бо її життя – це зразок невтомної і жертвовної праці, скерованої на розвиток української нації. Як жінка вольова, з почуттям особистої і національної гідності, свідома українка, вона постійно бралася за те, чого вимагав час.

Список використаних джерел

1. Бурин О. Вогнище шани. *Хвилі Стрия: Сторінки з історії культури та національно-визвольного руху; Сучасне літературно-мистецьке життя*. Стрий: Щедрик, 1995. С. 588 – 592.
2. Виставка робіт вишивальниць та ткаць, присвячена 35-річчю заснування секції вишивальниць Літературно-мистецького об'єднання «Хвилі Стрия». Стрий, 1999. 10 с.
3. Заяць О. Слово про вчителя. *Хвилі Стрия: Сторінки з історії культури та національно-визвольного руху; Сучасне літературно-мистецьке життя*. Стрий: Щедрик, 1995. С. 555 – 557.
4. Мандрик М. 10 років служіння громаді. Стрийська кредитна спілка «Вигода» в історичному контексті. Стрий: Щедрик, 2002. 200 с.
5. Мандрик М. Етапи Стрийської революції. *Хвилі Стрия: Сторінки з історії культури та національно-визвольного руху; Сучасне літературно-мистецьке життя*. Стрий: Щедрик, 1995. С. 177 – 220.
6. Мандрик М. Сторінки історії «Просвіти» Стрийщини. Стрий: Щедрик, 1998. 198 с.
7. Мандрик М. Стрийщина шлях до волі. Стрий : Просвіта; Щедрик, 1998. 626 с.
8. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. У двох томах. Т. І. Львів: Сполом, 2003. 288 с.
9. Образ з пам'яті. *Краєзнавчий вісник*. 1995. Червень. С. 3.
10. Ольга Заяць. *Гомін волі*. 2000. 3 жовтня. С. 4.
11. Пеленська І. Наше організоване жіноцтво. *Стрийщина: Історично-мемуарний збірник: У 3-х тт.* Нью-Йорк, 1990. Т. 2. С. 9 – 44.
12. Савчинський О. Фізичне виховання і спорт (До історії спорту в Стрию 1925-1939). *Стрийщина: Історично-мемуарний збірник: У 3-х тт.* Нью-Йорк, 1990. Т. 1. С. 541-572.
13. Ханас З. Нариси з історії «Союзу Українок» Стрийщини. Стрий: Укрпол, 2007. 360 с.

Ulyana Molchko

SOCIAL AND PUBLIC ACTIVITY OF OLGA ZAYATS

The article covers the life of a member of the «Union of Ukrainian Women» in Stryi. Cultural and educational activities as the director of the Stryi children's music school, conductor, teacher-violinist are considered. The analysis of public and public activity in local societies «Education», «Memorial», Credit union «Benefit» is carried out. Artistic works in the field of Ukrainian embroidery are given. A significant socio-political contribution to the development of the foothills and the establishment of ukrainianness has been proved.

Key words: «Union of Ukrainian Women», «Education», «Memorial», Stryy, Olga Zayats, ukrainians.

УДК 821.161.2

Наталія Мочернюк,
доктор філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу української літератури,
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

МОЇ МРІЇ І ТВІЙ ЗАЛІЗНИЙ МОЛОТ: ТВОРЧА ПОЛЕМІКА ГАЛІ МАЗУРЕНКО ТА ОКСАНИ ЛЯТУРИНСЬКОЇ

У статті здійснено порівняння поетичних інтенцій Оксани Лятуринської та Галі Мазуренко. Реконструйовано празький період життя і творчості поетес. Проаналізовано вірш «Вогні Купайла» Г. Мазуренко. Інтерпретація цього поетичного маніфесту розкриває засади полеміки авторки з опоненткою. Заакцентовано на відмінностях поглядів та поетики Оксани Лятуринської та Галі Мазуренко.

Ключові слова: творчість, поетика, стиль, Празька школа, Галя Мазуренко, Оксана Лятуринська.

Галя Мазуренко й Оксана Лятуринська, дві визначні постаті української літератури, мають чимало спільного у своїх біографіях. Передусім їх споріднює реалізація і в літературі, і в образотворчому мистецтві. Так, Галя Мазуренко (1901 – 2000) упродовж свого життя була незмінно віддана двом видам мистецтва – малярству і поезії. Такі творчі «вектори» її долі зумовлені й поєднанням обраних освітніх шляхів: основи мистецької освіти (малярство і скульптура) вона здобула у приватній малярській школі художника імпресіоністичної орієнтації В'ячеслава Коренєва в Катеринославі. Протягом короткотривалого перебування у Варшаві дівчина навчалася на філософському факультеті університету та студіювала скульптуру в Академії мистецтв. Емігрувавши до Німеччини, вчилася там в університеті і художньо-промисловій школі. Перебуваючи у Чехії, Г. Мазуренко була студенткою філософського факультету Карлового університету, а паралельно навчалася в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова та в Українській Студії пластичного мистецтва у Празі. Серед її викладачів – Роберт Лісовський, Сергій Мако, Іван Кулець, про яких вона залишила цікаві спогади. Від 1945 року мисткиня живе у Лондоні.

Художницею і поетесою була й Оксана Лятуринська. Прикметно, що сама Лятуринська, яка вважала себе передусім відданою образотворчому мистецтву (скульптурі, графіці, кераміці тощо), в якому досягнула великих успіхів, а до власної поезії спершу навіть ставилася як до вторинного творчого заняття, була невпевненою в її художній вартості. Оксана Лятуринська прибула до Праги 1923 року, навчалася тут на філософському факультеті Карлового університету, в Мистецько-промисловій школі, відвідувала Українську Мистецьку студію, де вивчала скульптуру в проф. К. Стахівського та рисунок у проф. С. Мако, була членом «Спілки українських мистців, письменників і журналістів», після Другої світової війни емігрувала до Німеччини, а потім до Америки.

Обом їм довелося пройти непрості випробування еміграцією, де вони й перетнулися. Реконструювати обставини зустрічі двох поетес у Празі, на жаль, не вдалося. Ба більше, немає згадок ні про їхнє знайомство, ні про спілкування, хоча обидві тривалий час входили в українські творчі середовища і мистецькі спільноти Праги. Як бачимо, празькі стежки українських мисткинь були насправду перехресними – ті самі роки перебування, ті самі освітні заклади, ті самі вчителі.

У вирі пережитого Прага для Г. Мазуренко й О. Лятуринської була щасливим місцем, у якому, незважаючи на всі матеріальні й побутові злигодні, вони мали змогу пізнавати багато нового, творчо реалізовуватися, спілкуватися в колі однодумців. Невипадково Юрій Шерех називає Прагу «щасливою інтерлюдією» у домі О. Лятуринської: «Хай проблеми особистого життя лишалися нерозв'язані, але Лятуринська знайшла собі інтелектуальне оточення чесних і відважних, талановитих і відданих. Вірніше, навіть двоє оточень. Одне була українська еміграція з її шуканнями українського світу в його своєрідності – у мистецтві, науці, світогляді. Друге – в скульптурі, в пластичних мистецтвах було також і чеське» [1, 268–269]. Юрій Шерех пише, що поетеса добре чулася в товаристві Євгена Маланюка, Олега Ольжича, Миколи Чирського, Юрія Лити та інших. Маємо і «паралельний» спогад про Гаю Мазуренко: Зоя Плітас у спогаді про Олену Телігу згадує про дискусії Лени у колі молодих поетів і літераторів («Це були Леонід Мосендз, Микола Загривний, Євген Маланюк, Галя Мазуренко, Наталя Лівицька, Микола Чирський»), а також про видання збірки віршів Галі Мазуренко за кошти, виторговані за концерт в Студентському домі в Празі [2, 341]. Імена О. Лятуринської й Г. Мазуренко дослідники майже уникають зводити поряд, хоча

поодинокі згадують у контексті «празької школи». Спроби зіставлення трапляються у дослідженні Анни Хаєцької «Поетична творчість Галі Мазуренко: джерела, генезис, стильові домінанти» (Київ, 2013). Зазначимо, що якщо літературознавство «прописало» Оксану Лятуринську у «празькій школі», то Галя Мазуренко дистанціює від поетів цього угруповання, хоча й вона трималася їхнього товариства та друкувалася в донцовському «Вістнику».

Безперечно, можемо припустити, такі дві талановиті творчі жінки мали цікаве й змістовне спілкування, яке залишилося у їхніх спогадах та викликало багато роздумів. Маємо і поетичне свідчення, яке й дало ідею для нашої розвідки: у пізній лондонській збірці «Три місяці у літері життя» (1973) натрапляємо на вірш «Вогні Купайла» з підзаголовком «(З давньої розмови з Оксаною Лятуринською)», який сама поетеса невпевнено датує 1940 роком (внизу вірша вказано «Прага 1940?»). Варто навести цей вірш повністю:

*Тобі дав Бог сувору Духа щирість і стяг шовковий
І тризуб на нім.
І побратимів щирих, мужніх, вірних.
Вогні Купайла Він лишив мені.
Гранчасті вірші із граніту крешеш, не смієш
Молота покласти ти.
До мене хилиться задумана черешня.
Все нез'ясоване у Тайні Золотій...
Не гнешся ти. Коли замкнені губи, затисла їх, щоб
Висікти Тризуба!
І не пізнаєш мрій моїх ніколи
Твоя душа і твій залізний молот.
(Прага 1940?) [3, 116].*

Отож метою нашого дослідження є інтерпретація поетичних інтенцій поетеси, їхніх засад щодо творчості, візій творчого процесу, які спробуємо реконструювати на основі вірша «Вогні Купайла», долучивши інші матеріали зі спадщини авторок та літературознавчий супровід про них.

Цю поезію можна інтерпретувати як оригінальний поетичний маніфест, що постає на основі уявної розмови Галі Мазуренко з Оксаною Лятуринською. Зазначимо, що тема творчості, митця й мистецтва належить до магістральних у всій творчості поетеси. Отже, що «приписує» Галя Мазуренко опонентці? Вже у перших трьох рядках вона протиставляє «свої» вогні Купайла і її сувору

щирість, стяг з тризубом і товариство побратимів. Образ вогнів Купайла (мислимо, що може йтися і про багаття, через які стрибала молодь, і про вогні свічок на вінках, які дівчата запускали на воду) відсилає до фольклорно-етнографічної традиції, переосмислення якої доцільно проаналізувати в окремій студії. Можна припустити, що Галя Мазуренко натякає і на перипетії особистого життя (вона – обтяжена родиною, одружена з Євгеном Равичем, народила сина і доньку, Оксана Лятуринська – вільна, цілком віддана студіям, творчості, товариству), і зумовлені цим життєтворчі орієнтири, й особливості їхніх характерів. Безперечно, поетеса має на увазі націоналістичне оточення Лятуринської, під впливом якого творилася її поезія (збірка «Гусла» виходить 1938 року, «Княжа емаль» – 1941). «Це був час, коли в українській літературі зазвучали нові нотки, життя вимагало нового героя. Ріст її таланту (О. Лятуринської. – Н.М.) зійшовся з ростом українського націоналізму, її кращі приятелі тих часів націоналісти, в ті роки проходив складний процес: перегляд причин невдачі визвольної війни. Випрацьовувався новий світогляд. Нове покоління виборювало свою правду», – писала Галина Лашенко [4, 187]. Натомість Галя Мазуренко, яка цим часом теж видає поетичні книжки (збірки «Вогні», «Стежка» (1939), «Снігоцвіти» (1941)), зосереджена на собі, своїх почуттях, тому так час фігурують у цих віршах *серце, душа, мрія*.

«Тремтить душа смутна і непокійна,/ Як під смичком натягнена струна,/ Від кожної найменшої події/ Радити, плакати готова вже вона [5, 13] – пише поетка в одному з віршів у збірці «Стежка», не намагаючись приховати свою вразливість і відсторонитися від реальності у своєму внутрішньому світі. Їй чужий «волюнтаризм», виразна історіософія «пражан», їхні інтенції до плекання форми, як у неокласиків. Йдеться про різні естетичні світогляди, різні поетичні настанови, притаманні творчим поставам поетес і мисткинь, адже і їхня творчість у пластичних мистецтвах будується, по суті, на тих самих засадах. Якщо О. Лятуринська працює над скульптурами, призначеними увічнити історичне минуле (гіпсові погруддя Т. Шевченка, С. Петлюри, Є. Коновальця, надгробок полеглим українським воякам на військовому кладовищі у Пардубицях тощо), малює серію монохромних портретів князів, гетьманів та інших історичних осіб, то Галя Мазуренко віддається легким пейзажним та символічним акварелям, малює квіти, анімалістичні мотиви, містичні сцени. Згадуючи Українську академію мистецтв у Празі, вона зізнається,

що може б і стала графіком, коли б її «не стала душити лінія»: «Чи можна так малювати, щоб не було контуру?» – запитала я в проф. Лісовського. Виявилось, що це в графіці неможливо і я покинула її за це, перейшла до акварелі, про яку навіть видала мою першу збірку віршів. В них я теж шукала недомовлене, без плям і твердих контурів» [6, 611]. На наш погляд, це дуже промовисте свідчення мисткині, що увиразнює її устремління в різних видах мистецтва.

«Гранчасті вірші із ґраніту крешеш, не смієш/ Молота покласти ти», – апелює до опонентки Г. Мазуренко, залишаючи собі світ природи і таємниці світобудови як теми поезії («До мене хилиться задумана черешня / Все нез'ясоване у Тайні Золотій...»), які могли постати, можна припустити, на основі інтересу поетеси до східної філософії та європейських містиків, що в лондонський період особливо посилювалися. Ці рядки спонукають до акцентів щодо особливостей поетики обидвох поетес. Г. Мазуренко вдало передала відзначену усіма літературознавцями лаконічність стилю і формальну витонченість віршів О. Лятуринської через означення й метафору «гранчасті вірші із ґраніту крешеш». На думку Б. Бойчука і Б. Рубчака, серед поетів Празької школи вона зуміла досягти абсолютного контролю поетичних засобів: «Контроль її творів ґрунтується на скупості засобів, аскетизмі, лаконічності, а при тому – напруженій зосередженості: та тому, що Маланюк, пишучи про її творчість, назвав «суворою ошадністю слова». В цих творах майже відсутня метафора, порівняння та епітет» [7, 133]. Літературознавці теж вдалися до порівняння творення таких поезій з фізичною працею майстра, але якщо знаряддя у Мазуренко – це молот, то у них – різець: «В рядках немає непотрібних слів. Кожне слово – мов гострим різцем вирізаний карб: рішучий, відчутний і ваговитий» [8, 133]. Поетиці ж Галі Мазуренко притаманні цілком інші настанови. Вона свідомо культивує технічно недосконалі вірші, фрагментарність чи, як зауважив І. Качуровський, «ліричні мініатюри, фрагменти поетичного нотатника» [9, 335], не дбає про словесну економію, практикує метафори, епітети й порівняння. Тому хибною, на наш погляд, видається думка А. Хаєцької, яка зближує Г. Мазуренку з О. Лятуринською та Н. Лівіцькою-Холодною якраз на основі її протиставлення естетики мистецтва політизованій літературі пражан (Є. Маланюку, Ю. Липі, О. Телізі), для яких модерно-естетичне було не на часі [10, 6]. О. Лятуринська більше не сприймала сентиментальності, «солодкого» стилю інститутських альбомів, надуживання інтимними темами, ніж

волютаризму поетів Празької школи. У статті «Моє відношення до О. Теліги, Л. Геніюш та їх творчості», пояснюючи своє ставлення до Олени Теліги, О.Лятуринська пише: «Я не проти почуття, не проти кохання й ненависти в поезії, а проти певного відтінку у формі вислову. І думаю, що інспірацією до поезії може бути багато дечого поза «він» і «вона» [11, 570]. Отже, поетичне протиставлення «гранчастих віршів» і «тайни золотої» має цілком виправдану основу, закорінену в стильових відмінностях лірики поетес.

«Не гнешся ти. Коли замкнені губи, затисла їх, щоб / Висікти Тризуба!» – стверджує Галя Мазуренко, і є сенс сказати зокрема про складний характер Оксани Лятуринської. Життєві трагедії і поразки, злигодні і розчарування, самотність і відчуженість лише поглибили різкість її натури. Юрій Шерех, характеризуючи її навернення до української міфології, говорить про її «фанатизм, спалахи гнівної злоби, ба навіть ненависть супроти інакодумців», з яким вона могла обстоювати свої позиції [12, 265]. Хоче це стосується останнього десятиліття її життя, однак такий характер формувався, очевидно, значно раніше. Оксана Соловей згадує: «Взагалі спокійна мова не була їй властива. Думки свої вона викладала з запалом, погляди боронила завзято, була скоро на присуд і в суперечці могла дошкульно вразити. І ще одна риса її вдачі: була вона уважним читачем» [13, 27]. Певна річ, інакшою була Галя Мазуренко, яка і в літньому віці гуртувала довкола себе людей, заховаючи їх до творчості, по суті, пропагуючи своєрідні форми арт-терапії, була лояльною до людей інших поглядів (навіть сам цей вірш свідчить про таке вміння сприйняти Іншого).

Кінцеві рядки поезії звучать категорично, стверджуючи світоглядну і творчу несумісність двох поетес і мисткинь. Однак обережно припустимо, що таким був ситуативний настрій Галі Мазуренко, а за сприятливих обставин вони могли б краще порозумітися з Оксаною Лятуринською, яка еволюціонувала, як відомо, від лаконізму, мужности й суворости до веселковості наступних книжок, як писав Ю. Шерех, сформувавши своє уявлення про мистецтво як особисту й національну Мрію-візію. Для Галі Мазуренко теж не чужими були й патріотичні мотиви. А. Хаєцька, порушуючи питання про гендерні проблеми у її поезії, зазначає: «Попри яскраво виражений патріотизм, навіть особисту участь у визвольних змаганнях, у її любовній ліриці репрезентовано право жінки жити і творити відповідно до власних душевних порухів. Вона декларує право своєї героїні на вибір, активність жінки у любовній сфері, яка в традиційній культурі виступала як

пасивний суб'єкт. Її героїня зосереджена на своєму внутрішньому світі, який водночас характеризується і патріотичними почуттями, і тугою за рідним краєм» [14, 8]. Тож «спільні знаменники» творчості поетес належить ще розкрити.

Таким чином, уявний діалог Галі Мазуренко з Оксаною Лятуринською у поезії «Вогні Купайла» актуалізує багато важливих проблем світоглядів поетес та їхніх підходів до поезики. Роль Праги, взаємини з поетами Празької школи, творче переосмислення народної творчості, стильові уподобання, інтереси в образотворчому мистецтві, а також гендерний аспект – такий широкий спектр питань провокує цей поетичний маніфест з жіночого голосу, який доповнює тему творчості, митця і мистецтва, що була однією з провідних у Галі Мазуренко впродовж усього її життя.

Список використаних джерел

1. Качуровський І. Про Галю Мазуренко та її творчість (3 нагоди дев'яносторіччя поетеси). *Визвольний шлях*. 1992. Кн. 3. С. 330 – 37.
2. Лашенко Г. Із спогадів про визначних письменників. *Київ*. 1955. №4. С.185–187.
3. Лятуринська О. Моє відношення до О. Теліги, А. Геніюш та їх творчості. *Лятуринська О. Зібрані твори*. Торонто: Видання Організації Українок Канади, відділ Торонто-місто, 1983. С. 570 – 573.
4. Мазуренко Г. «Творчі зусилля». Низочка спогадів про Українську Академію мистецтв у Празі. *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття: Антологія* / Упор. Р. Яців. Ч. 2. Львів, 2012. С. 608 – 612.
5. Мазуренко Г. Вогні Купайла. *Мазуренко Г. Три місяці в літері життя*. Лондон, 1973. С. 116.
6. Мазуренко Г. Ти на мене дивишся несміло. *Мазуренко Г. Стежка*. Прага: Вид-во «Дніпрові пороги», 1939. С. 13.
7. Оксана Лятуринська. *Координати: антологія сучасної української поезії на заході: у 2 т. Т. 1*. Мюнхен: Сучасність, 1969. С. 131 – 136.
8. Плітас З. Із юних стріч. *Олена Теліга. Збірник*. Детройт; Нью-Йорк; Париж, 1977. С. 340 – 343.
9. Соловей О. Спогад про Оксану. *Великодній передзвін. Писанки і поезії Оксани Лятуринської*. Торонто, 1986. С. 25– 27.
10. Хаєцька А. О. Поетична творчість Галі Мазуренко: джерела, генезис, стильові домінанти: автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.01.01 – українська література. Київ, 2013. 19 с.

11. Шерех Ю. Над купкою попелу, що була Оксаною Лятуринською. Шерех Ю. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. В 3 т. Харків: Фоліо, 1998. Т. 2. С. 244 – 277.

Nataliia Mocherniuk

**MY DREAMS AND YOUR IRON HAMMER:
CREATIVE POLEMICS OF HALIA MAZURENKO AND OKSANA
LIATURYNSKA**

The article compares the poetic intentions of Oksana Liaturynska and Halia Mazurenko. The Prague period of the poetess' life and work has been reconstructed. The verse «Kupayla's Lights» by Halia Mazurenko is analyzed. Interpretation of this poetic manifesto reveals the principles of the author's dispute with her opponent. Emphasis is placed on the differences of views and poetics of Oksana Liaturynska and Halia Mazurenko.

Key words: *creativity, poetics, style, Prague school, Halia Mazurenko, Oksana Liaturynska.*

УДК 821.161.2

Ірина Накашидзе,
кандидат філологічних наук, доцент,
Дніпровський національний університет залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна

ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

У статті розглядається типологія жіночих образів у жіночій прозі на основі наявного жіночого дискурсу. Визначено, що витoki творення образів жіночої прози присутні у фольклорі та творах про жінку кінця ХІХ ст. Протягом ХХ ст. жіночі образи змальовувались по-різному. У центрі сучасної жіночої прози є образ «нової» жінки – сильної, самодостатньої, освіченої, яка прагне знайти своє місце у посттоталітарному суспільстві. Для розкриття характерів жінок-героїнь сучасні письменниці звертаються до розкриття внутрішнього світу через зовнішні обставини.

Ключові слова: жіноча проза, сучасна література, художній образ, жіночий характер, психологізм, посттоталітарне суспільство.

Зацікавлення дослідженнями психологізму прози, зокрема проблемами літературного характеру відчутно спадає, починаючи з 1990-х років, і відновлюється лише в середині 2010-х років, коли в українському літературознавстві створюється дискурс досліджень постмодерністської прози – романів Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Іздрика, О. Ірванця, В. Неборака та багатьох інших. Помітним явищем у сучасній українській літературі яскраво позначена творчість жінок-письменниць, таких як Є. Кононенко, О. Забужко, М. Матіос, Г. Тарасюк, І. Роздобудько та ін. С. Філоненко зазначає: «Потужно й владно заявляє про себе в другій половині ХХ століття жіночий голос, проголошуючи фемінізацію людської культури, з якої віками викреслювалися жіночі цінності. Йдеться про повернення жінок до історії, політики, мистецтва, літератури, повернення не в якості об'єкта, а в якості суб'єкта» [1, 4]. Відповідно не є винятком і художня література. Серед найбільш відомих дослідників жіночої прози С. Павличко, В. Агеєва, С. Філоненко, Н. Левицька та ін. Вони виділяються і розглядають різні типи жіночих характерів, шукають їх витoki. Проте ця справа залишається незавершеною та потребує подальшого узагальнення.

Метою даної статті є дослідження типології жіночих образів у жіночій прозі на основі наявного жіночого дискурсу.

Що стосується жіночої прози, то відомий літературознавець С. Павличко, а за нею й інші науковці, зазначали, що після таких видатних постатей письменниць кінця ХІХ-початку ХХ ст., як Марко Вовчок, Леся Українка, Ольга Кобилянська, «жінки ніби «замовкли» і з'явилися в нашій літературі лише на початку 80-х рр. минулого століття» [2, 3]. Наприкінці ХХ ст. в українській літературі з'являється група жінок-прозаїків, зокрема, О. Забужко, С. Майданська, Г. Тарасюк, С. Йовенко, Є. Кононенко, М. Матіос, Г. Пагутяк, О. Пахльовська тощо, які писали твори виключно про проблеми сучасної жінки.

Жіноча проза принесла в художню літературу цілу «галерею» жіночих характерів. С. Філоненко слушно зазначає: «Художня література як велике «дзеркало» відбиває і зміну традиційних жіночих ролей, і феміністичні дискусії в сучасному суспільстві. Водночас література сама є засобом філософствування про жінку в сучасному світі» [1, 5].

У художній літературі будь-якого народу є традиція зображення жінки, що походить з усної народної творчості. Саме у фольклорі створювались жіночі образи, що втілюють етичний та естетичний ідеали народу на різних рівнях сприйняття – від побутових уявлень до філософських рівнів свідомості. Згодом ці уявлення запозичувала й переосмислювала художня література. «Письменник, в залежності від того, в якому стильовому ключі написаний твір, акцентує увагу на різних аспектах: у сентименталізмі – «життя серця», чутливість, притаманні загалом ліричній тональності народнопоетичних творів, у романтизмі – драматичні моменти, різного роду перетворення, трагедії, мотиви відчуження, фатальне кохання; у реалізмі – зосереджується на важкому соціальному становищі жінки-трудівниці, загальнолюдських і суспільних проблемах, намагається подати об'єктивний аналіз [3, 8].

Дослідники української літератури, зокрема І. Бойцун, відзначають, що традиційно образ жінки трактувався через гендерний принцип, що яскраво представлений у творах Г. Квітки-Основ'яненка. Так, з одного боку, образ Марусі – героїні, що повністю залежить від патріархального суспільства, а з іншого – образ Ївги – жінка, що сама створює своє щастя. «Подібна інтерпретація жіночих образів є дещо схематичною, спричинена залежним від чоловіків становищем жінки в соціумі й не відбивала

реальної ролі представниць прекрасної статі в ньому. Із приходом у літературу жінок-письменниць змінюється акцентуація образів героїнь творів, оскільки перед читачем постає нетривіальний світ жінки. На перший план виходить інтерпретація суті жінки: «дати початок життю, творити новий світ» [4, 7].

На межі XIX – XX ст. Леся Українка й Ольга Кобилянська – спадкоємиці «жіночої літератури», представлені М. Вовчком, Г. Барвінок, О. Пчілкою, Н. Кобринською – кинули виклик домінуючій чоловічій традиції. У літературі з'являються нові типи жіночих характерів, такі як сильна і соціально активна жінка. О. Кобилянська своїми повістями «Людина» й «Царівна» започаткувала новий етап розвитку української жіночої прози. Тут поєднались опис життя середнього класу із психологічною прозою, де на перший план виходить внутрішній сюжет. «Нова» жінка О. Кобилянської – «людина сильна характером, позбавлена романтичності, спроможна на виклик суспільству. Саме цих рис бракувало жіночим образам у чоловічій народницькій літературі» [5].

В українській літературі радянського періоду – так званому соцреалізмі – змальовувався тип жінки, позбавленої традиційних атрибутів жіночності, товариша по боротьбі та роботі (наприклад, образ Тетяни Довгопол в творі І. Ле «Історія радості»). «Жінка залучається до праці, зокрема й до найважчої у фізичному плані, до громадської активності. Значно зростає її суспільна значущість, що супроводжується розширенням кола обов'язків та посиленням відповідальності» [6, 56]. При цьому особисті почуття й переживання жінки відходять на другий план. Образ «радянської жінки» транслювався через призму патріотичної, колгоспної, виробничої теми, через сюжети, пов'язані із моральним вихованням молоді, крізь дзеркало антибюрократичної публіцистики та навіть нового переосмислення «радянської долі» за часів незалежності України» [7, 142].

Як наголошує В. Агеєва, радянська література ігнорувала «труднощі фахового становлення жінки, її дискримінації в оволодінні рядом престижних професій, недоступності багатьох суспільних ролей...» [8, 23]. Варто зазначити, що письменники були змушені йти «за вказівками держави. Так, у 1955 р. на дискусії стосовно проблем відображення сільської тематики в літературі М. Стельмах окреслив найбільш бажані образи жінок. Серед них «образ нашої жінки-вдови, яка в найтяжчі для батьківщини дні працювала і за себе, і за вбитого чоловіка, ростила дітей і

вирощувала хліб, і трудно, але гідно несла свій вдовій хрест» [7, 143]. У 80-90-х рр. ХХ ст. тип «радянської жінки» був переосмислений, в її портреті з'явилось приниження моральних чеснот, людської та жіночої гідності. «Сільська жінка, працююча, гідна, сильна, поступилася місцем міській, озлобленій, розкутій, дрібній. У такій зміні наголосів був свій підтекст: не сільська («хороша»), а саме українська жінка увійшла в тінь, і не міська («погана»), а саме зрусифікована, та, що втратила національну свідомість, зайняла її місце, точніше – стала об'єктом всебічної зневаги» [7, 143]. Тип «страшної» жінки чи не найяскравіше зобразив П. Загребельний у романі «Гола душа» – Клеопатра Січкарь, яка була керівним робітником.

Таким чином, у літературі радянського періоду поширеними були такі типи жіночих характерів, як жінка-товариш, ідейний спільник, жінка-працівник, жінка вдова, сільська жінка, позбавлена краси і жіночності.

У жіночій прозі кінця ХХ ст. формується новий тип героїні – «представниці інтелектуальної, мистецької еліти, яка усвідомлює драматизм свого буття в патріархальному світі, вбачає у творчості шлях до вивільнення з-під влади соціальних стереотипів і традиційних жіночих ролей, обстоює в добу розпаду і зневіри одвічні цінності: любов, толерантність, мудрість» [1, 5]. Йдеться про героїнь творів О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу», «Казка про калинову сопілку», С. Майданської «Землетрус», С. Йовенко «Юлія», Т. Зарівної «Каміння, що росте крізь нас», Н. Тубальцевої «З нами Бог», «Визига по-тмутороканськи» тощо. Найчастіше авторки у своїх творах намагаються відповісти на питання: «Ким є жінка? Яка її сутність? Яке її буття?» «При цьому стать концептуалізується, образи героїнь стають виявленням концепції особистості жінки» [1, 15]. Відомий літературознавець М. Крупка стверджує, що провідною рисою жіночої прози є психологізм: «Специфікою жіночої літератури є зосередженість на внутрішніх почуваннях героїв. Ця ознака зумовлюється як психологічно, адже жінці властива глибинна емоційність, так і зовнішніми обставинами, що найчастіше ставили жінку в позицію швидше почуттєвого сприйняття дійсності, ніж подієвого» [9, 146].

Коріння жіночих образів нового часу дослідники вбачають в образах емансипованих жінок межі ХІХ – ХХ ст. – героїнь Лесі Українки та О. Кобилянської. О. Стяжкіна, аналізуючи образи жінок у культурі ХХ ст., виділяє такі типові портрети: «історична (несучасна) жінка», «радянська жінка», «лірична героїні», «нова

(українська) жінка» [7]. Провідним у сучасній прозі є такий тип жіночих образів, як «нова» емансипована українська жінка.

С. Філоненко [1] виділяє такі риси героїні сучасної жіночої прози:

1) вказівка на професію: найчастіше це представники творчих професій, представники наукової, мистецької еліти, «причому художнє зображення професійного життя героїні як сфери її самореалізації позначене неабияким проблематизмом» [1, 30] (Анна у романі С. Майданської «Землетрус» – кіносценаристка, Інна у повісті С. Йовенко «Жінка у зоні» – журналістка, Рада Д. із повісті О. Забужко «Інопланетянка» – письменниця);

2) художня та інтелектуальна діяльність: любов до книг, обізнаність із класичною світовою літературою, («що не вписується в патріархальний стереотип жіночої поведінки: в повісті О.Кобилянської «Царівна», наприклад, згадується, як Наталці Веркович у родині Івановичів забороняли читати, вбачаючи в її захопленні книжками джерело непокори») [1, 37];

3) змістовне, послідовне, часто афористичне мовлення, що свідчить про насиченість внутрішнього життя;

4) гострий розум та неординарне мислення. Концепція «мислячої жінки» закономірно призводить до філософізації жіночої прози, що, на думку С. Філоненко, виявляється у спробах героїнь творити власну життєву філософію, часом екзистенційну: «філософські роздуми героїнь, введені в текст, виступають підсумком, узагальненням певної життєвої ситуації чи їх ряду» [1, 42];

5) загострене відчуття несправедливості і шукання правди, що часто пов'язано із полемічною спрямованістю жіночої прози;

6) почуття людської гідності, що проявляється в таких виявах, як «переживання права поважати себе, неможливість шахрувати, принижуватися, терпіти образи чи ображати інших, бути «вульгарною» чи дозволяти іншим так себе поводити» [1, 48]. Ця риса часто проявляється і у зовнішній характеристиці, зокрема гордовитій поставі.

За дослідженням І. Юрескул можна класифікувати образи героїнь сучасної жіночої прози залежно від: морально-психологічних характеристик; сімейного статусу; гендерних категорій; соціально-професійної ролі тощо [10, 250]. Таким чином, у жіночій прозі сформований образ сильної жінки, яка хоче знайти реалізувати себе в умовах сучасного життя.

С. Філоненко [1] зазначає, що сила характеру героїні в жіночій прозі виявляється через конфлікт протистояння рівних духом людей: конфлікт сильних характерів – жіночого і чоловічого (О. Забужко «Інопланетянка», С. Йовенко «Жінка у зоні», Т. Зарівна «Каміння, що росте крізь нас») і конфлікт рівновеликих жіночих характерів – «нової» і «патріархальної жінки» (С. Йовенко «Юлія», О. Забужко «Дівчатка»).

Досить часто художній твір будується навколо внутрішнього конфлікту – роздвоєності особистості жінки між прагненням бути сильною і одночасно слабкою, між пасивною й активною позиціями, між бажанням бути вільною і прагненням до створення родини. На думку дослідників, найбільш чітко ця проблема означена в романі О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу».

Незважаючи на зазначені вище характеристики жіночих образів, наскрізним мотивом у творах О. Забужко, Т. Зарівної, С. Йовенко, Н. Тубальцевої, С. Майданської та ін. є самотність головної героїні. Він розгортається «і як розрив суспільних зв'язків, і на рівні особистих стосунків. Важливу роль при цьому відіграє хронотоп замкненого світу» [1, 64]. Самотність часто набуває екзистенційного забарвлення, інтерпретується як непотрібність жінки у світі (наприклад, у романі С. Йовенко «Жінка у зоні»).

У сучасній прозі образ жінки часто пов'язується із темою тілесності (наприклад у творах О. Забужко, І. Роздобудько). «Нова стратегія емансипованого письма акцентує на реабілітації тіла й тілесності. Підвищена увага до проблеми тілесності може трактуватися як реакція на репресивні практики тоталітарної системи щодо тілесного як привітного, тому акцентування такого досвіду – це спосіб підірвати усталені культурні стереотипи» [11, 140]. Але часто тілесність вказує на негаразди у стосунках між чоловіком і жінкою.

Залежно від так званих «збірних» критеріїв і тенденцій у творчості сучасних жінок-письменниць, послуговуючись думками І. Юрескул [10] та С. Філоненко [1], можна виділити три групи, у межах яких є підтипи жіночих образів.

До першої групи належать жіночі образи, які відповідають традиційним уявленням про роль і місце жінки у сім'ї та суспільстві. Така жінка самостверджується у патріархальному світі. У першій групі виділяються такі типи:

– дівчина, що прагне вдало вийти заміж (Юля (Є. Кононенко «Сестра»));

– мати як берегиня сімейного затишку (мати в оповіданнях Є.Г Кононенко);

– жінка без власного «Я» (жінки в оповіданнях Г. Гордасевич).

До другої групи належать образи жінок, які заперечують патріархальні погляди на призначення жінки в суспільстві:

– аристократка за духом (Анна та Марта («Діти Ніоби» С. Майданської));

– романтик (Таня («Записки Тані М.» Г. Гордасевич));

– жінка, яка живе у своєму часі (Лена («Дівчатка» О. Забужко)).

Третю групу складають образи жінок, які відстоюють феміністичні способи мислення та позиції у суспільстві, заперечуючи традиційні для патріархальної традиції стереотипи про жінок:

– «перехідний тип» жінки (від пасивної до активної) (Валерія («Сходження на Фудзіяму» Л. Тарнашинської));

– «нова жінка», яка змушена обирати між сім'єю та роботою (Мар'яна («Імітація» Є. Кононенко));

– феміністка (Оксана («Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко)).

Таким чином, у змалюванні жінки українські письменниці вдаються до переосмислення багатьох філософських питань: про сенс життя, людської свободи та її меж, взаємин людини з часом; відбувається переоцінка тих вартостей, які були важливими в патріархальному суспільстві. У центрі сучасної жіночої прози є образ «нової» жінки – сильної, самодостатньої, освіченої, часто емансипованої, яка прагне знайти своє місце у посттоталітарному суспільстві. Витоки творення образів жіночої прози дослідники вбачають у фольклорі та творах про жінку кінця XIX ст. Для розкриття характерів жінок-героїнь письменниці звертаються до багатьох прийомів, серед яких найбільш поширеним є розкриття внутрішнього світу через зовнішні обставини.

Список використаних джерел

1. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років XX століття: Монографія / С. О. Філоненко. – К., Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 156 с.
2. Супрунець Н. П. «Жіночі голоси у вітчизняній літературі» : метод. поради на допомогу популяризації сучас. укр. худож. кн. / Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської ; уклад. Н. П. Супрунець. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2008. – 24 с.
3. Білоус Н. В. Стильові особливості моделювання жіночих характерів в українській літературі другої половини XIX – початку XX ст. автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Н. В. Білоус. – Київ, 2005. – 17 с.
4. Бойцун І. Жінка-деміург у маргінальному суспільстві в оповіданні «Березень – місяць перемін» Раїси Іванченко / І. Бойцун // Філологічний дискурс. – 2015. – Випуск 2. – С. 7 – 10.
5. Крамарська О. Новий тип героїні в українській жіночій прозі XX століття [Електрон. ресурс] / О. Крамарська // Студентські наукові записки: Збірник наукових праць. Серія «Гуманітарні науки». – 2015. – Випуск 2. – Режим доступу: <http://studopedia.info/9-60839.html>
6. Філатова О. Проблема ґендерної трансформації в радянських сюжетах (на матеріалі романістики 1930-х років) / О. Філатова // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. – 2014. – № 3. – С. 55 – 59.
7. Стяжкіна О. В. «Радянська жінка» і «лірична героїня»: створення стереотипів в українській літературі 50-х – 90-х років / О. В. Стяжкіна // Наукові праці НаУКМА. Серія Історичні науки. – 2001. – Том X. – С. 142–147.
8. Агеєва В. Жінка в пожовтневій прозі: парад стереотипів / В. Агеєва // Слово і час. – 1991. – №6. – С.23 – 29.
9. Крупка М. Ґендерний дискурс у сучасній українській літературі / М. Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. ІХ. – Рівне: РДГУ, 2000. – С.145 – 151.
10. Юрескул І. Типологія жіночих образів в українській жіночій прозі кінця XX століття / І. Юрескул // Наука. Освіта. Молодь. – 2016. – Випуск 2. – С. 250 – 251.
11. Левицька Н.Є. Своєрідність образів чоловіків у сучасній жіночій прозі / Н. Є Левицька, В. Т. Гасанова // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 211. – С. 138 – 140.

Iryna Nakashydz

TPOLOGY OF WOMEN'S IMAGES IN MODERN WOMEN'S PROSE

The article deals with the typology of women's images in women's prose based on the available women's discourse. It is determined that the origins of the creation of images of women's prose are present in folklore and works about women of the late 19th century. During the 20th century female images were depicted differently. At the center of contemporary women's prose is the image of a «new» woman - a strong, self-sufficient, educated person who seeks to find her place in a post-totalitarian society. To reveal the character of female heroines, contemporary writers turn to the disclosure of the inner world through external circumstances.

Key words: *women's prose, contemporary literature, artistic image, female character, psychology, post-totalitarian society.*

УДК 37(091)(477)(092):27-722.5

Олег Огірко,
доктор філософії, доцент кафедри філософії та педагогіки,
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького

**ПРАВЕДНИЙ МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ –
СЛАВЕТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГ ТА ОПІКУН
ШКІЛЬНИЦТВА**

У статті розглядається багатогранна постать праведного митрополита Андрея Шептицького відомого духовного та національного подвижника України, визначного українського педагога, покровителя освітніх закладів Галичини. Його багаточисленні послання і пастирські листи наповнені виховним змістом. Вони не втратили своєї актуальності і в теперішній час. Граф А. Шептицький був меценатом українських шкіл, педагогів та студентської молоді, яким допомагав матеріально та батьківськими порадами.

Ключові слова: митрополит Андрей Шептицький, педагог, християнське виховання, опікун, меценат, пастирське послання.

Знаковою постаттю на горизонті буремних подій в час зародження української державності на початку ХХ ст. був митрополит УГКЦ та граф Андрей Шептицький (1865 – 1944), який відомий не тільки в Україні, але в цілому світі. Митрополита справедливо називають етнархом (батьком народу), «українським Мойсеєм», «українським Прометеєм», «князем української Церкви», «Слугою Божим», «Апостолом правди та єдності», праведником, який провадив народ дорогою віри, любові, надії та свободи. Він був визначним діячем Церкви, який уприсутнював в собі Божі та моральні чесноти. Митрополит Андрей разом ще з двома славетними світовими діячами, зокрема, такими як Махатма Ганді та Нельсон Манделла належав до планетарних постатей ХХ ст., ідеями яких було благо народів. З української перспективи його зараховують до чотирьох найбільш відомих діячів української культури таких як Тарас Шевченко, Іван Франко та Леся Українка.

Сьогодні в інформаційному просторі України можемо прочитати, що Андрей Шептицький був стартапером, підприємцем, «бізнесменом у митрі», політиком, банкіром, музейником. Митрополит Андрей не був ні політиком, ні бізнесменом, ні

банкіром, ні музейником, а був великим сином українського народу і Церкви, який втілював євангельське вчення у всі сфери життя українського суспільства.

В цьому році відзначаємо 155-річчя від народження митрополита Андрея Шептицького й повернення українському народові справжнього виховного, культурного значення його багатогранної постаті, в також можливість поглиблення його духовно-педагогічної спадщини.

Митрополит Андрей був еромонахом Василіянського Чину, харизмою якого є місіонерська діяльність, сповнення Заповідей любові заради спасіння ближніх через проповідь, видавничу діяльність і працю з молоддю, яку він належно практикував у своєму монашому, священничому і єпископському служінні.

Великий Учитель Східної Церкви св. Іван Золотоустий, Патріарх Константинополя ще в IV ст. навчав: «Немає жодного вищого мистецтва, ніж мистецтво виховання». Дбаючи за християнське і патріотичне виховання української молоді, єпископ Станіславський Андрей Шептицький, писав: «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу» [1, 16]. Він наголошував: «Християнин має любити всіх людей, але се не перешкоджає, що найпершою любов'ю має любити свою родину і свою вітчизну. І як любов до ближнього не противиться любові до родини, так не противиться і любові вітчизни. Християнин може і повинен бути патріотом, але його патріотизм не може бути ненавистю ані не сміє накладати обов'язків, противних вірі. Те, що видавалося б патріотизмом, а було ненавистю або противилося би вірі, не є правдивим патріотизмом» [1, 16]. В Посланні до педагогів митрополит Львівський Андрей Шептицький наголошував, що у вихованні молоді християнське виховання має супроводжувати весь навчальний процес».

Праведний Андрей Шептицький – визначний вчений в галузі права, богослов'я та філософії тісно поєднував процес виховання із обов'язковою щоденною молитвою, а тому писав: «Найважливіша справа для Церкви, народу й родин, щоб діти були добре виховані... Щоб той обов'язок виховання дітей як слід виконати, пам'ятайте на мою так часто повторювану раду: спільно молитися рано й увечір вголос, по змозі з Молитвослова. При вас і мала дитина, яка ще нічого не розуміє, привикне до молитви, вслухаючись в слова Отче нашу і Символу віри. А кожне слово важливе, кожне слово є дверима до неба; воно підносить душу з болота матеріального життя і повсякденної злоби, біди й нужди до чогось вищого,

святого, чистого, – до Бога, до того життя, що нам його дає Благодать Ісуса Христа. Тому кожне слово молитви нехай буде проказане голосно, виразно, з острахом Божим, з глибоким переконанням, з душею, зверненою до неба та відверненою від гріха» [2, 110].

Вказуючи на пріоритет світоглядних принципів у вихованні підростаючого покоління, владика Андрей підкреслював: «Метою кожного виховання є такий розвій дитини, щоби з неї стався дорослий чоловік з розвиненими і старанно плеканими усіма способностями ума, волі й серця» [3, 231]. Такий розвиток, на думку митрополита, залежить як від системи виховання, так і від суспільного світогляду, який беззаперечно впливає на людину. Хтось живе, щоби задовольняти природні потреби. З такими матеріалістичними переконаннями виховання дитини спрямоване на формування в людини лише тих здібностей й задатків, які головню служать задоволенню її матеріальних потреб. Інші, для яких людина є «найвищим автономним еством», яке у постійному розвитку науки, мистецтва, культури, через виховання шукають розвитку людської природи загалом, враховуючи всі її характерні ознаки та владу, аби виховати носіїв найвищої розвинутої цивілізації. Такі особистості будуть плекати усесторонне знання, поезію і різні види мистецтва, творчого або критичного мислення, намагаючись досягти високої гуманістичного мети розвитку як людства, так і окремої особи. Домінуючою складовою виховання має скласти формування християнських чеснот, якими буде керуватись людина у житті. А. Шептицький пише: «Для нас людина – це Божа дитина, яку треба виховати на вірного і доброго слугу, на доброго сина Всевишнього Бога, достойного, о скільки це можливе, до того достоїнства, що переходить найвищі думки самих небесних ангелів» [3, 231]. Виховання має зробити з людини «святого громадянина небес» і «товариша ангелів і усіх святих у небі». Митрополит підкреслює, що для досягнення такої мети, не можна покладатись лише на виховання. Поєднання сили волі, духу і безперервної праці над собою є невід'ємною складовою кінцевого результату. Однак зацікавити і зробити настанови для організації праці над собою, навчити правильно це робити, прищепити любов в його серце любов, дати знання є завданнями виховання [3, 231].

Наголошуючи на важливості вибору життєвого ідеалу у формуванні духовного світогляду молоді, український Мойсей писав: «Думаю, що одною з найважливіших справ, то плекання в молоді високих ідеалів» [3, 232]. А. Шептицький вважає, що шляхом

виховання треба формувати героїв, «бодай так, щоби деякі з вихованих церквою молодих ставали великими християнами». Такі герої плакаються на засадах «великих Ідеалів», зокрема «ідеал наукової праці», «ідеал витривалої консеквентної і ідейної праці» для родини, суспільства, держави [3, 232]. Проте без слід пам'ятати молодим людям, що без християнських чеснот та переконань неможливо досягти «великих Ідеалів». Бо вони не будуть освічені «світлом християнської віри і Божої благодаті, легко викривляються і стаються висказом не тільки самолюбства, але нераз і грубого матеріального самолюбства» [3, 232]. Під прикриттям якоїсь ідеї може приховуватись банальне бажання корисливого і хорошого життя. Якщо сам патріотизм не є «по-християнськи понятою любов'ю свого народу», найвищі патріотичні ідеали, стають лише «матеріальним бажанням робити на патріотизмі якнайліпші інтереси!» [3, 232].

Слуга Божий Андрей вважав, що справа виховання молоді міститься у взаємодії трьох соціальних інститутів: родини, Церкви і школи. Він наголошував: «...як довго батьки не дбатимуть про виховання дітей, як довго діти не навчаться шанувати своїх батьків – так довго і чоловік, і жінка, і діти не будуть добрими християнами, хоч би і до церкви ходили та й інші християнські обов'язки сповняли!» [4, 17].

На його думку першою вчителькою і вихователькою дітей є рідна матір: «Добра матір розуміє, що виховання дітей – велика і трудна річ і що треба добре працювати над дітьми. А передусім християнка знає, як то треба діти всіма способами стеречи від злого, а частою молитвою випрошувати ласку з неба, бо добрі діти – то дар із неба, і даром з неба є знати, як поступати з дітьми, як їх добре виховувати» [5, 28].

Соратник митрополита Андрея Шептицького галицький педагог о. Юліян Дзерович (1871 – 1943) теж відстоював принципи єдності зусиль сім'ї, Церкви й держави у вихованні молоді. Сім'я, яка здійснює індивідуальне, персоніфіковане виховання, діє за природним правом. Церква, яка здійснює духовно-моральне та релігійне виховання, реалізує його за Божим правом, яке надане їй самим Господом Богом. Держава, яка відповідальна за національне й громадське виховання, діє в навчальних закладах за історичним правом.

Важливою умовою у вихованні молоді А. Шептицький вважав старання про їхню досконалість, звершенність і святість: «На мою думку, треба дитині від перших літ, як тільки приходить до розуму,

говорити про святість душі і про молитву до Всевишнього. Думаю, що і ми маємо ум Христовий, – у всіх виховних інституціях треба вчити молодь, щоб до щоденних молитов додавала благання: Зроби нас святими!» [3, 232].

Найголовнішим у педагогічній праці митрополит вважав, що: «Молодь треба виховувати в щирій любові до Вселенської Церкви і Батьківщини. Недостойний Христа той, хто патріотичні обов'язки ставить вище від релігійних обов'язків» [3, 233].

Як висококваліфікований педагог князь Церкви наголошував: «Не вистачить однак навчати і старанно навчати, треба надто і добре навчати. Треба уміти з дітьми зблизитися, стати хоч трошки до них подібними лагідністю, добротою, зичливістю. Треба дітей любити, любов їм дарувати і вибрати спосіб розмови з ними відповідний до способу мислення дітей і уживати висловів і порівнянь, наближених до уявлень дітей; а щоб зуміти це все зробити, треба над собою працювати...».

В Посланні до педагогів митрополит А. Шептицький звернув увагу на те, що процес виховання молоді як процес передачі цінностей пов'язаний не тільки з теорією, але і з практикою. Владика Андрей звертався до вихователів молоді словами: «Ви, що працюєте безпосередньо над вихованням молоді, старайтеся о просвічене їх розуму, но не менше о ублагороднене їх сердець. Давайте молоді таку просвіту, котра би їх научила не лиш теорії, але також і практики життя. Учїть їх жити... Нехай вже молоді діти учаться любити свою землю, нехай учаться діти при ній працювати... Виробляйте в молодіжї самостійність, індивідуальність, учїть їх на себе більше числити, ніж на других, не оглядатися на поміч правительства і краю, але власною ініціативою доброблятися самостійного бити» [6, 193].

Головним принципом виховання згідно вчення митрополита Андрея був принцип теоцентризму, згідно якого Бог у Пресвятій Трійці є центром всієї системи виховання. Найважливішим у вихованні молоді Андрей Шептицький вважав дотримання Десяти Заповідей Божих. Засобами духовно-морального виховання молоді український Мойсей вважав: участь молоді у Святій Літургії, молитви, слухання Слова Божого та його наслідування, важливість жити згідно Євангелія, приймання Святої Євхаристії, пильнування чистоти душі, очищуючи її у Святій Сповіді, а також правильне розуміння вчення Церкви, яка закликає бути практикуючими християнами.

Особливо у вихованні молоді митрополит наголошував на усвідомленні найбільшого зла, яке уособлював гріх. До головних гріхів Шептицький відносив такі: «гордість, лакізмство, безстыдність, гнів, непоміркованість, заздрість, лінивість» [8, 115]. Очиститись від гріхів, на думку митрополита можна було через «невинність, покаяння, чеснотливість, прийняття Пресвятої Євхаристії». До найбільших гріхів Український Мойсей відносив убивство у різних проявах: «так зване й досить поширене «заказне» вбивство; вбивство дітей в утробі матері; самогубство; політичне вбивство» [9, 265]. Також засуджував політичні вбивства, бо лише «любов ближнього є основою цілого християнського життя» [9, 265].

Наслідкування Христа та сповідання його чеснот, мають стати основними підвалинами у вихованні української молоді. Лише через «велику любов до ближніх і ворогів; покори, лагідності, терпеливості, милосердя («Я милосердя хочу, а не жертви» (Мт. 9, 13)), ревності, справедливості та мужності» [9, 265].

Найважливіше, що у нашого українського Мойсея як визначного українського педагога слова ніколи не розходились з ділами, бо як він навчав, так і робив, тобто виховував вчинками на прикладі свого власного життя, як про це красномовно говорить латинська приповідка: «Verba docent, exempla trahunt» – «Слова навчають, приклади потягають». Він, будучи дуже багатим спадкоємцем своїх батьків графського роду зрікається багатства заради добра свого українського народу, «проявляючи милосердя і турботу до убогих, скалічених, знедолених, переслідуваних, несправедливо засуджених, закликаючи бачити у ближньому самого Христа». Він дійсно сповна виконав наказ Христовий: «Коли хтось хоче йти за Мною, нехай зречеться себе самого, візьме хрест свій і йде за Мною» (Мт. 16, 24).

Дбаючи за розбудову національної освіти й культури, як за першочергове завдання, князь Церкви заснував Український Національний Музей (1905 р.), всіляко боровся перед окупантами за утворення українського університету у Львові, підтримував приватні народні школи, серед яких, зокрема, школи ім. Бориса Грінченка, князя Данила, єдину міську українську школу ім. М. Шашкевича. Матеріально і духовно підтримував численні українські товариства та організації, зокрема, «Просвіта», «Рідна Школа», Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка, читальні, школи для гімназійної і ремісничої молоді, організації «Пласт», «Луг», «Сокіл-Батько», «Українська Молодь Христові». Слуга Божий Андрей сприяв видавництву журналів для молоді: «Українське Юнацтво»,

«Наш Приятель», «Поступ». Молоді художники, музиканти вбачали в особі митрополита правдивого покровителя, заступника і мецената.

Кир Андрей матеріально допомагав багатьом школам Галичини, а окремим вчителям навіть доплачував до їхньої невеликої заробітної платні. Талановитій молоді, яка переважно походила із незаможних сімей, сприяв у навчанні в найкращих та найпрестижніших вищих навчальних закладах, семінаріях Відня, Інсбруку, Кракова, Риму, Фрібургу. Він був засновником лічниці, де безкоштовно лікували тих, хто не міг оплатити лікування. У Львові заснував Богословську Академію. Митрополит надавав грошову допомогу різним культурним, релігійним та освітнім установам. З його ініціативи засновано Львівську греко-католицьку богословську академію (1928 р., ректор о. доктор Йосиф Сліпий), Богословське наукове товариство (1923 р.), Український католицький інститут церковного з'єднання ім. Йосифа-Веніаміна Рутського (1939 р.) [7, 235].

Коштами митрополита Шептицького кожного року 20 незаможних юнаків та 20 дівчат отримували найрізноманітнішу освіту у відомих світової слави університетах світу. Він повністю оплачував їхнє навчання, проживання і виплачував їм стипендії. Владика Андрей за власні кошти збудував у Львові середню школу на вул. Замкненій (теперішня СШ №34 ім. Маркіяна Шашкевича), всіляко допомагав приватним школам. Митрополит жертвував чималі кошти дитячим установам. Після першої світової війни зібрав всіх сиріт, щоб дати їм належну опіку. Для них влаштував декілька «Сиротинців», якими опікувалися сестри монахині.

Завдяки великим грошовим пожертвам митрополита у Львові успішно діяли «Бурса Товариства педагогічного» і жіноча гімназія. Його коштами виплачувались вчителям стипендії, а Церква утримувала близько 1600 шкіл. За сприяння Андрея Шептицького було відкрито Дівочу гімназію сестер Василіанок, якій владика подарував один з найбільших будинків у Львові. Збудовано велику «Бурсу рідної школи» на 120 учнів у Львові. У 20-х роках ХХ ст. у митрополичих будинках Архикатедрального собору святого Юра працювала Українська народна школа ім. Бориса Грінченка, а у передмісті Львова Андрей Шептицький закупив три будинки під приміщення Української народної школи імені князя Лева та читальню «Просвіти». За кордоном, за його кошти навчались молоді богослови і художники.

Ще у 1899 р., ставши станиславівським єпископом, митрополит Андрей звернув увагу на шкільництво і виховання

молоді в усіх ступенях і категоріях виховної системи. Він розгорнув свою опіку над початковими, середніми й вищими, приватними і державними школами. Він був щедрим добродієм і прихильником Українського Тайного Університету у Львові (1920 – 1926). Після заборони польської влади вступати молодим українцям до вищих шкіл Львова, митрополит заснував богословські студії в межах Духовної Семінарії на вул. Коперника, 36. Він заснував у Львові мистецьку школу під керівництвом відомого художника Олекси Новаківського. Митрополит безперервно проявляв турботу до молоді та її майбутнього. А. Шептицький постійно комунікував з молоддю, цікавився її бажаннями, потребами, допомагав тим, хто потребував. Цікаво, що він відвідував майже всі шкільні імпрези сокільсько-спортивних і рідношкільних здвигах у Львові на площі Сокола Батька [10, 3].

Митрополит повчав та остерігав молодь перед гарячковими, необдуманими діями: «Не зривом одної хвилини, але безупинним трудом і многими жертвами аж до крові і смерті багатьох поколінь підноситься нарід». Для молоді він був для найвищим авторитетом.

Особливою опікою митрополит Андрей Шептицький охопив середні школи, які були під проводом сестер Василіянок. На той час у Львові існували дві державні гімназії, де вчилися хлопці, і вчительська семінарія, в якій підготовлялися хлопці та дівчата до педагогічної професії. У 1906 році митрополит заснував жіночу гімназію, а згодом і семінарію, для якої «раніше засновано народню школу вправ, де вчилися в більшості діти з сиротинця». Він подбав про добре духовне і педагогічне керівництво для гімназії і семінарії. Постійно цікавився станом і методами навчання й виховання та поступами учнів, з якими, як із дітьми народних шкіл, був у постійному контакті. Часто бував у цих школах на різних заходах [10, 3].

Коли в 1939 році радянська влада заборонила діяльність василіянських шкіл, то молодь майже в цілості залишилася в гімназії сестер Василіянок. Учениці не позбулися своїх релігійних і національних переконань, вивчаючи предмети, які подавалися тоді в нерелігійному дусі. Вони були в постійному зв'язку із своїм покровителем. Учениці постійно відвідували митрополита, подавали йому точні дані про події в школі. Митрополит давав відповідні інструкції, назначив для них катехита о. Івана Ждана, який проводив із ученицями науку релігії в будинку біля Волоської церкви [10, 4].

Від першого року існування гімназії і семінарії сестер Василянок учениці цих шкіл, як згодом і Малої Семінарії влаштували в дні празника св. апостола Андрія в своїх школах святкові концерти під керівництвом ігуменату, дирекції і вчителів. Цим висловлювали пошану і вдячність келикому покровителю. Митрополит Шептицький завжди приходив на концерти, молодь вітала його промовами, деклямаціями і співами [10, 4].

Опіка великого митрополита над школами, зокрема василіянськими, і Малими семінаріями проявлялася також у великій матеріальній допомозі не тільки поодиноким ученицям та учням, але також і управам та власникам шкіл. Саме для гімназії він давав спершу приміщення в монастирських будинках при вул. Длугоша 17 і Зиблікевича [10, 4].

Митрополит фінансово підтримував також інтернати, семінарії у Львові та Рогатині, бурсу для молоді під проводом оо. Студитів, чоловічу бурсу при вул. Ходоровського у Львові [10, 4].

На кшталт західноєвропейських католицьких інтернатів-бурс А. Шептицький заснував інтернат для гімназійної молоді «Малу Семінарію». Спочатку вона була на вул. Петра Скарги. Її керівником був о. доктор Іван Бучко. Пізніше її було перенесено на вул. Сикстуську, тепер уже під керівництвом українізованого голландця о. Якова Перрідонова, згодом генеральному вікарієві для Бельгії та Голландії. В умовах політики паціфікації 1930 року, коли в східній Галичині було ліквідовано тернопільську українську державну гімназію і закрито 7 і 8 класи в кількох інших гімназіях, митрополит Андрей доручив заснувати спершу матуральні курси для 7 і 8 клас, а від 1932 р. повну класичну гімназію. У джерелах зафіксовано, що у них навчалося близько 300 учнів «не тільки греко-католиків з Галичини та українців із югославської Бачки, але також і православних дітей із Волині та еміграції, осілих на землях Польщі» [10, 5]. Того ж року засновано також Малу Семінарію з гімназією в Рогатині [10, 5].

Митрополит Андрей подбав і про спеціальну духову опіку над нашою молоддю. Він поручив її під Покров Пресвятої Богородиці і установив день Святої Покрови шкільним святом. Це свято молодь обходила урочисто, заносючи щирі молитви за здоров'я свого покровителя великого митрополита [10, 5].

Опіка над школами була для А. Шептицького найважливішою площадкою для підготовки молоді до майбутнього. І таке покоління мало нести просвіту в український народ, Церкву, створюючи, таким чином, підґрунтя для «величного відродження» [10, 5].

Вихованці установ, якими опікувався митрополит були пройняті його ідеями, слідували його заповідями, намагались їх виконувати у силу своїх можливостей. Настанови митрополита щодо постійної праці над собою і «посвяти для нашої Церкви й народу на шляху до досягнення свободи й суверенності, вели українську молодь до кращого майбутнього» [10, 5].

Сучасна українська школа не може бути осторонь справи християнського, духовно-морального виховання молоді, про яку так ретельно дбав Андрей Шептицький. Автор статті вважає, що шкільний навчальний і виховний процес має базуватися на християнській моралі та національній духовності. Бо лише так можна сформувати свідомих, високодуховних українців, для яких первинними є «Бог і Україна». Запровадження в школах Галичини 28 років тому предмета: «Християнська етика» є свідченням того, що титанічна праця славетного українського педагога А. Шептицького в першій половині ХХ ст. не була даремною, а дала яскраві плоди в кінці цього століття, не зважаючи на спроби радянської системи виховання сплюндрувати та знищити релігійне, національне виховання, а натомість прищепити облудливе марксистсько-ленінське, атеїстичне вчення. Саме християнська етика стала найкращим живим пам'ятником українському Мойсеєві, який все життя присвятив духовному і матеріальному добробуту українського народу.

Педагогічна спадщина праведного митрополита Андрея Шептицького є неоціненним скарбом української національної педагогічної думки, яка повинна належно використовуватися у вихованні шкільної та студентської молоді, а також підготовці освітян. Настанови митрополита і сьогодні не втратили свої актуальності, бо зверненні до формування розуму, волі та почуттів людини, як образу і подоби Божої, яка покликана наслідувати Христа і святих, які виконували волю Божу.

У своїх численних посланнях митрополит Андрей залишив нам свої навчання і заповіді на майбутнє, які актуальні й сьогодні. І для нас, педагогів християн ХХІ століття, постать Слуги Божого Андрея, його пастирське служіння, особиста духовність, велика любов до Бога та людей є найкращим прикладом для наслідування.

Список використаних джерел

1. Шептицький А. Пастирські послання 1899 -1944 рр. - Т.І.-Львів, 2007.- С. 16.

2. Шептицький А. До вірних // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим. 1983. – С. 110.
3. Шептицький А. Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 231-253.
4. Шептицький А. Християнська родина (Жовква, 1900) // Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. II: Церква і суспільне питання. – Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / Упор. А. Кравчук. – Львів: Місіонер, 1998. – С. 17-36.
5. Шептицький А. Божа сійба / Андрей Шептицький. – Жовква: Печатня оо. Василян, 1913. – 133 с.
6. Шептицький А. Про четверту Божу заповідь (31 жовтня 1941) // Протоколи засідань Львівських архієпархіальних соборів 1940-1944 рр. / Упор. А. Баб'як. – Львів: Місіонер, 2000. – С. 168-198.
7. Назарко Іриней. Київські і Галицькі митрополити. – Торонто, 1962. – 271 с.
8. Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939. – С. 15.
9. Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.
10. Лев В. Митрополит Андрей, опікун українського шкільництва / Василь Лев // Наше життя. – 1991. – Грудень, чис. 11. – С. 3-5.

Oleh Ohirko

THE RIGHT METROPOLITAN ANDREY SHEPTYTSKY – THE GLORY UKRAINIAN EDUCATOR AND SCHOOL GUARDIAN

The article examines the multifaceted figure of the righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky, a well-known spiritual and national ascetic of Ukraine, a prominent Ukrainian teacher, patron of educational institutions in Galicia. His numerous epistles and pastoral letters are filled with educational content. They have not lost their relevance today. Count A. Sheptytsky was a patron of Ukrainian schools, teachers and students, whom he helped financially and with parental advice.

Key words: Metropolitan Andrey Sheptytsky, teacher, Christian upbringing, guardian, patron, pastoral message.

УДК 908:061.2-055.2(477.86)

Дарія Ониськів,
журналістка,
членкиня Національної спілки краєзнавців України

ГРОМАДСЬКИЙ АРХІВ ЖІНОЧОГО РУХУ В КАЛУШІ

У статті вперше здійснено спробу дослідити громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. Відстежено записи 1990–2017 рр. про діяльність відродженого Союзу українок в Калуші. За архівними матеріалами філії подано відомості про окремих жінок Калущини, розкрито зміст їхніх споминів.

Ключові слова: громадський архів, щоденник, світлина, Союз українок, відродження, спільнота, ініціатива, жінка, пам'ять.

Протягом останніх кількох років у Калуші значно зросла кількість історичних і краєзнавчих досліджень. Сформувалася творча спільнота, яка динамічно й ефективно працює над розкриттям багатьох таємниць історії міста. Активізують творчу думку й координують наукові дослідження працівники Краєзнавчого музею Калущини. Свідченням цього є видання збірників наукових статей «Калуські історичні студії» [1–3], «Історія музейництва на Калущині: локальний вимір» [4], проведення конференцій, дискусій, круглих столів на актуальні теми. Сформувався цілий науковий напрям – калушезнавство. Автор цього нового в історичній науці терміну доктор історичних наук Олег Малярчук вклав у нього наступний зміст: «Калушезнавство – знайомство широкого загалу з неповторним колоритом історико-культурної спадщини міста, його відомими постатями та пам'ятками природи. Це популяризація духовних скарбів і туристичного потенціалу краю в нерозривному зв'язку з минулим України та Європи» [2, 5].

Саме ці історичні й краєзнавчі ініціативи підкреслюють, наскільки ще великим і важливим для жителів Калущини є поле дослідження минулого життя як міської, так і сільських спільнот. А також засвідчують, як дослідження минулого допомагають формувати бачення майбутнього розвитку місцевих громад і як, на прикладі своєї ж історії, оминати різні перешкоди нині.

Не можу не погодитися з колишньою директоркою музейно-виставкового центру Калуша, союзянкою Уляною Паньо, що одним із найбільш безжальних аспектів дослідницьких проблем є фактор

часу. «Свідки важливих подій відходять, відповідно незафіксована інформація зникає. Надії на відкриття архівів тільки частково дозволили виправити ситуацію: інформація часто відсутня або ж спотворена радянськими спецслужбами до невпізнання. Якщо додати до цього значне розпорошення тематичних документів, фото по архівах всієї України, то дослідження саме локальної історії залишається дуже проблематичним», – наголошує вона [5, 4–5].

У контексті місцевого розвитку важливим аспектом дослідження історичної пам'яті є вивчення громадської активності у Калуші в ХХ ст. А саме цей відрізок локальної історії є мало зафіксований, проте надзвичайно важливий для формування в місцевій громаді структур громадянського суспільства і громадянської свідомості.

Калуська філія «Союзу українок» розпочала свою діяльність у місті на початку ХХ ст. і довкола цієї організації постійно гуртувалися громадські ініціативи жінок. Тож калуські союзнянки взялися за дослідження саме громадської активності жінок Калуша у ХХ ст., а також на початку ХХІ ст. На базі калуської «союзівки» створений громадський архів жіночого руху, який має значний обсяг тематичних документів, свідчень, літератури. Він дозволяє не тільки дослідити важливу частину міської історії Калуша, але й є основою для поповнення збірки і збереження матеріалів у майбутньому [5, 4–5].

Архівні матеріали Союзу українок у Калуші в джерелознавчому аспекті вивчені ще недостатньо. Дослідження в цьому напрямі, властиво, лише розпочалися. Цей громадський архів потребує також фахового упорядкування. На це потрібні і кошти, і людський ресурс. В останні три роки калуські союзнянки вирішили деякі із зафіксованих записів упорядкувати у невеличкі збірники. Наразі у рамках проекту Калуської міської філії Союзу українок «Створення громадського архіву жіночого руху в Калуші» видано три такі збірники. «Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1917–1939 років)» у 2017 р. [5] і перша частина «Збірника матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (кінець ХХ початок ХХІ століття)» у 2018 р. [6] побачили світ за фінансової підтримки Калуської міської ради в рамках реалізації в місті проектів громадських організацій. Проект калуських союзнянок «Робота над матеріалами архіву жіночого руху в Калуші кінця ХХ – початку ХХІ століття» переміг у номінації «Кращий культурно-просвітницький проект, приурочений 581-й річниці першої писемної згадки про м. Калуш».

«Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» [7] вийшов також у 2018 р. – за фінансової підтримки депутатів Калузької міської ради Тараса Ходака і Андрія Романіва, благодійник – о. Савва Дубатовк. У збірнику – біографії жінок, які вижили у часи воєн, виселення і тоталітаризму.

В архіві Калузької міської філії Союзу українок зберігаються три щоденники [8–10], в яких союзьнянки ведуть записи про роботу цього відновленого в 1990 р. громадсько-культурно-просвітницького товариства у Калуші. Вони дають нам змогу відстежити життя м. Калуш і навколишніх сіл через призму діяльності Союзу українок протягом століття. Калузькі союзьнянки у цих щоденниках не просто фіксують роботу відновленої філії, але й збирають у них інформацію (як у форматі спогадів, так і статті, поміщені в різних ЗМІ) про діяльність жінок Калущини, починаючи з 1916–1917 рр., коли в Калуші були засновані спочатку товариство «Жіноча рада», а через рік – філія «Союзу українок» [5, 5]. Записи про роботу відновленої філії Союзу українок м. Калуша протягом 27 років веда членкиня цієї громадської організації Марія Чіх. Розпочала записи у 1990 р. «Я вирішила зберегти про них пам'ять... і почала вести альбоми-хроніки, ілюстровані світлинами, вирізками з газет, вітаннями з нагоди релігійних і громадських свят, про життя, роботу в «Союзі українок» багатьох членкинь. Сила і успіх «Союзу українок» в силі духу його членкинь», – такий запис зробила ініціаторка створення архіву 12.09.2017 р. [8, арк. 83–84; 6, 26]. Спогади велися мовою респонденток, нічого не редагуючи.

Щоденник 1 [8] в основному містить спомини жінок Калущини. Для нього використано фотоальбом. Аркуші паперу, на яких записані від руки спомини жінок, як і газетні вирізки, вклеєні в нього. У Щоденнику 1 пронумеровано 90 аркушів. Формат: 30x20,5. Кулькова ручка: синя, фіолетова, чорна. Почерк: розбірливий. Щоденник 1 відкриває Гімн Союзу українок. На наступній сторінці – емблема Союзу українок, нижче каліграфічним почерком виведено: «Українські жінки, починаючи з часів святої княгині Ольги і закінчуючи учасницями підпілля ОУН – УПА, доказали світові, що вони є вірними доньками свого народу». Споминам передують і слова Мілени Рудницької, виведені тим же каліграфічним почерком: «Служба для Нації була і є одною з провідних ідей українського жіночого руху, з якої він черпає свій етнос і своє остаточне оправдання». Зібрані в цьому щоденнику

спомини послужили основою для створення «Збірника матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» [7].

Щоденник 2 [9] «з Богом розпочато з 1990 р. з описом подій, дат. Закінчено 2010 р.». Опис продовжено в Щоденнику 3 [10] з узагальнених історичних подій і фактів, які пов'язані з 1 січня. Завершує Щоденник 3 інформація про прощання Калущини з учасником АТО, бійцем батальйону «Айдар», уродженцем с. Ріп'янка Василем Боднаром, який загинув у ніч з 26 на 27 вересня 2014 р. біля міста Щастя [10, арк. 166–168]. Для обох щоденників використано записники. Формат: 28,4x20,8. У Щоденнику 2 пронумеровано 112 аркушів. У Щоденнику 3 – 167 аркушів. Кулькова ручка: синя, чорна. Почерк: розбірливий. Обидва щоденники закінчуються змістом.

За записами у Щоденнику 2 і Щоденнику 3 можна відслідкувати діяльність відродженого на Калущині Союзу українок за майже три останні десятиліття років. Щоденники 1 і 2 Марія Чіх вела під заголовком: «Союз українок: день за днем». Тут зустрічаються як безпосередньо записи, так і вклеєні вирізки з газет, де йде мова про діяльність цієї чи інших громадських організацій, світлини, на яких зафіксовані визначні події в краї. Є тут і сценарії заходів, які проводили союзнянки з метою відродження наших традицій (такі як Шевченківські дні, Андріївські вечорниці, бойківське весілля), і виступи союзниць на різного рівня конференціях, презентаціях тощо. До прикладу, зафіксовано відзначення 90-річчя з часу заснування «Союзу українок» у Калуші. Цій даті була присвячена виставка в історико-краєзнавчому музеї Калущини, де виступали голова філії Любов Липовська (див. *Світлина 1*), союзниця Марія Волочанська [9, арк. 39–42].

Також йдеться про участь калуських союзниць у Всеукраїнській конференції «Український жіночий рух: історія і соціокультурна перспектива», яка проходила в Івано-Франківську 12–13 квітня 2008 р. [9, арк. 40–41]. З перших сторінок Щоденника 2 дізнаємося про відродження Союзу українок у Калуші та її ініціаторок: «В 1989 р. ініціативна група в складі п. Сохацької Ірини, п. Волочанської Марії і п. Безрукої Роксолани порушила питання про відродження Союзу українок – громадсько-культурно-просвітницького товариства в м. Калуші. І так 29.09.1990 р. вперше відбулася конференція «Союзу українок»...» [9, арк. 5–6].

Світлина 1. Голова Калуської міської філії Союзу українок Любов Липовська упорядковує архівні фотоматеріали (з архіву автора)

Крім щоденників, в архіві Калуської міської філії Союзу українок зібрано книги різної тематики, а також понад тисячу світлин. Більшість архівних світлин – копії. Усі вони зберігаються в п'яти фотоальбомах. Приблизно сотня цих світлин датується 1920–1939 рр. На них – союзянки Калуша і сіл Калущини, калуські міщани, просвітянські хори, сільські й міські громади. Неабиякої уваги заслуговують старовинні світлини, які зафіксували загальні збори «Союзу українок» і «Просвіти» в 1920-х рр. (див. *Світлина 2*) [5, 7], сиротинець у Калуші під опікою

Світлина 2. Калуські членкині «Союзу українок» перед родинним будинком Анни Йонкер, який після її смерті стараннями українського жіноцтва в Канаді в 1938 р. перейшов у власність філії «Союзу українок» у Калуші. Підготовка до передачі цього майна жіночій організації йшла ще за життя Анни Йонкер [5, 7]

«Союзу українок» [5, 8], приватні дитячі садочки в Калуші, дівочий хор [5, 9–10] чи господарчо-кулінарські курси (див. *Світлина 3*) [5, 12], що діяли при «Союзі українок», та багато інших, із яких перед нами відкривається історія Калуша і навколишніх сіл в особах,

Світлина 3. Господарчо-кухарські курси «Союзу українок» у Калуші. 1932 р. [5, 12]

пейзажах, побутових сценках. Частина світлин належить до середини минулого століття і, в основному, стосується тих, хто пережив Другу світову війну і брав посильну участь у національно-визвольній боротьбі 1940–1950 рр. Решта фотоматеріалів свідчать про відновлення незалежності України в 1991 р. і діяльність багатьох громадських організацій Калуша, які активно створювалися у цей час. Чимало у союзянському архіві й сучасних світлин. На всіх цих знімках ми можемо побачити, як протягом століття наші країни одягалися, чим займалися, як виглядав їхній побут – святковий і повсякденний. До речі, із архівних матеріалів калуської «союзівки» дізнаємося, що в січні 1991 р. з ініціативи Ірини і Зоряни Сохацьких у приміщенні філії, що на площі Героїв у Калуші, була відкрита одна з перших виставок старовинної фотографії. Тут зафіксовані відгуки про цю виставку. Зокрема, калушанка Ольга Івасів записала: «Виставка дає уявлення про побут, культуру, освіченість, громадську роботу, архітектуру міста, про його славних і звичайних, погинулих і тих, що живуть дотепер, людей. Це сприяє вивченню нашого краю в минулому, нагадує про колишні визначні події» [11]. Молоді калуські союзянки, вдивляючись в обличчя краян на цих старих світлинах, були

вражені. «Вони повні благородства, доброти, розуму, якогось світла. І це не зважаючи на те, що жили вони у дуже непрості часи! Обличчя селян випромінюють якийсь неволвимий блаженний спокій і гідність. Вони справді щиро любили свою землю. Маю на увазі не якусь абстрактну, невизначену, а цілком конкретну – землю, яку вони обробляли, землю, яка їх годувала. Ця земля наповнювала їхнє життя тим змістом, якого нам зараз дуже бракує. Їм не було чого соромитись, бо вони працювали чесно і самовіддано», – зауважує членкиня молодіжного осередку Оксана Петрів [7, 4; 12].

Вважаю, що варто детальніше зупинитися у цій статті на записах у Щоденнику 1 про жінок, які боролися за незалежну Україну в лавах УПА і за це в часи радянської окупації зазнали катувань у тюрмах, поневірялись на засланні, але не скорилися. Вони заслуговують особливої уваги. Ці жінки вижили в ті буремні часи. Вижили, бо мали віру в Бога, волю до життя і любов до України. І саме ці мужньої долі жінки з перших днів відновлення діяльності Союзу українок у Калуші поповнили його ряди. Архів містить не просто чийсь записи про цих жінок, тут збережені їхні особисті спогади, деякі з яких записані їхньою ж рукою. «Їхнє життя – гідне наслідування, вони були активними членкинями «Союзу українок», – пише Марія Чіх 12.09.2017 р. [8, арк. 83–84; 6, 26].

Серед цих гідних наслідування жінок – союзанка довоєнного покоління, лицарка Бронзового Хреста Заслуги, підпільниця ОУН і УПА, розвідниця, зв'язкова, референтка Українського Червоного Хреста (УЧХ) Станіславівщини й Дрогобиччини Юлія Ганушак (1915–1997), відома під псевдо «Галичанка». Архів калуських союзанок зафіксував день похорону патріотки: «...7 серпня 1997 року громадськість Калущини провела в останню дорогу нашу славному краюнку сл. п. Юлію Ганушак-Галичанку. Її любили і шанували не тільки на рідній землі, але і в далекій діаспорі – за патріотизм, за відданість ідеї. Бог і Україна для неї були понад усе. Зі всіх куточків Галичини прибуло багато побратимів, щоб віддати шану цій скромній і багатій душою жінці. Із Калуша приїхали два автобуси з колишніми вояками УПА, хор «Меморіалу». Отці Михайло Чернега і Петро Хемій відправили панахиду в оселі покійної. Потім процесія рушила до церкви Довпотова. Багатолюдно було у храмі Святого Михаїла, не всі змогли пройти в середину. Біля труни Юлії Ганушак стояли прихилені синьо-жовтий і червоно-чорний прапори. Труну з тілом померлої колишні вояки УПА несли до місця

останнього спочинку... Про Юлію Ганущак-Галичанку, її участь у національно-визвольному русі говорили тодішній голова міськрайонної організації КУН Калущини Євген Гірник, гості з Івано-Франківська пп. Михайло Зеленчук і Федір Володимирський». Також у архіві знаходимо запис про освячення напередодні 82-ї річниці утворення ЗУНР, у жовтні 2000 р., пам'ятника на її могилі [8, арк. 5–6; 7, 5–6]. До речі, в день 105-ї річниці від дня уродин Юлії Ганущак, 31 січня 2020 р., її 99-річна подруга по боротьбі Катерина Гаврилів з Болехова, відома як підпільниця «Зелена», наголосила, що якби ми мали таких героїв, як «Галичанка», наша Україна була б найславніша в світі: «... незважаючи на хворобу (повернулася із заслання інвалідом I групи з діагнозом «деформуючий поліартрит». Важко хворіла. – Д. О.), не нестачу найнеобхіднішого (допомагали їй односельці й мешканці сусідніх сіл), Юлія Ганущак останні гроші висилала на газети, допомагала будувати у Гошеві приміщення для перестарілих. Вона не переживала за бідність, в якій жила, вона переживала за ті умови, в яких знаходилася наша прекрасна Україна» [13; 14].

Запис від 13.01.2009 р. свідчить про віншування напередодні Нового року калуськими союзницями Емілії Петраш, уродженки с. Залуква Галицького р-ну, яка пішла в підпілля в 1944 р., була замісником повітової провідниці Духович Марії на теренах Галицького р-ну (Станіславщина). Її псевдо – «Катруся». Багато працювала з молоддю, виховувала в патріотичному дусі, вела антирадянську пропаганду. У 1946 р. була заарештована і засуджена на 10 років позбавлення волі. Відбувала каторгу в Красноярському краї, в Іркутській області. На Україну повернулася в 1955 р й оселилася в Калуші [7, 7]. У 2004 р. п. Емілія писала: «Якби ці тюрми заговорили, то світ потьманів би від дикого жаху» [7, 8]. Її ім'я занесено в книгу «Українські жінки у визвольній боротьбі 1940–1950 рр.» [7, 7]. Цю книгу Емілія Петраш подарувала калуському Союзу українок, так що це видання теж поповнило громадський архів.

Активною членкинею відновленого Союзу українок стала й Ольга Сербин-Петровська, яка оселилася в Калуші, відбувши 25-річне покарання в мордовських таборах. Військовий трибунал військ МВС Львівської області 17.07.1950 р. засудив її на такий термін за те, що спочатку доставляла повстанцям медикаменти, а згодом пішла в підпілля й була районною пропагандисткою. Мала псевдо «Дикунка» [8, арк. 1–2]. Цікаві спогади про Олену Степанівну, записані Ольгою Сербин-Петровською для созівського

архіву у липні 1993 р.: «Ніколи не зітреється в пам'яті моя зустріч з Оленою Степанівною. До нашої камери ввели старшу жінку, років десь біля 70. Одягнена була скромно, на плечах тілогрійка, а на голові берет. Обличчя інтелігентне. Волосся сиве, а очі голубі, голова злегка тряслася. Поставила клуночок на підлогу, а сама почала проходжуватися по камері. Хід був енергійний. Я з зацікавленням спостерігала. Другого дня при переключенні я довідалася, що це Олена Степанівна, наша легендарна хорунжа Січових Стрільців, яку наш народ оспівав у пісні «Ой на горі, на Маківці»... її було засуджено через належність до Січових Стрільців. Хоч історія давня, але для більшовиків давності не було...» [8, арк. 7–8; 7, 9–12].

Уродженка с. Підгірки (нині – належить до Калуша), підпільниця Осипа Лучко зафіксувала свої спогади про допити, очні ставки її ще неповнолітньої. А в 1950 р. отримала 25 років тюрми, 5 років позбавлення прав. Рідну землю покинула на Різдво Пресвятої Богородиці 1951 р. «Разом з нами у товарних вагонах їхала і Ольга Дучимінська. Ми, молодь, на згадку про рідну Україну взяли квіти, а п. Дучимінська – жменьку землі рідної. В дорозі дошкуляли холод і голод. Через Єнісей проїжджали на понтонному мосту. Поїзд вихитувало, як човен на воді. Ніхто ні з ким не розмовляв, а тільки молився, благав Господа, щоб допоміг щасливо переправитись через сибірську ріку... У 1956 році я повернулася додому. Я вистояла, не скорилася, бо була сильніша від катів». І ця сила в ній була, ймовірно, ще й від того, що, згідно з її архівними записами, «десятиліттями велася підготовка молоді до боротьби за волю України» [8, арк. 3–4, 22–23; 7, 13–14; 15].

Із запису від 12 грудня 2007 р. дізнаємося про підпільну пропагандистку, медсестру сотні «Бея» (пізніше надавала медичну допомогу пораненим бійцям конспіративно по домівках Калуського р-ну), одну з ініціаторок відродження Союзу українок на Калущині Марію Волочанську (з роду Тимків). У 1945 р. доглядала пораненого сотенного «Гонту» (Матвія Сьомака. – Д. О.) в с. Берлоги (нині – Рожнятівщина). Оскільки передбачувалася облава з боку енкаведистів, то всі разом з «Гонтою» сховалися в криївці, яка знаходилася між стінами в коморі. «Цей період в житті Марії був дуже відповідальний перед воїнами, які боролися за незалежність України. Не одному бійцеві врятувала життя, даючи медичну допомогу», – акцентують у записі [8, арк. 26–27; 7, 21–23].

У найтяжчі хвилини життя віра в Бога і Україну допомагали вистояти зв'язковій станиці, кур'єрці сотні «Гонти» Катерині Рисей-«Ірині». Жорстокість енкаведистської системи катувань спізнала 17-

річною юнкою. Засуджена на 10 років позбавлення волі, в 1948–1952 рр. будувала залізничну дорогу «Москва–Пекін» через Монголію: «Сипучі піски, холод, голод, важка фізична праця. Все витримали жіночі руки таких, як вона, невільниць» [8, арк. 44–45; 7, 23].

Із союзянських архівних матеріалів дізнаємося про кілька зошитів з віршованими рядками станичної с. Голинь Марії Ткачук, які народилися в холодних лісах сталінських таборів (у 1947 р. військовий трибунал за ст. 44,1-а засудив її до десяти років каторги, вдома залишилась грудна дитина). Коли повернулася додому, не кожен мав сміливість стати до розмови з «бандерівкою». Але вона була впевнена, що «Настане весна і для нас, // І доля до нас посміхнеться. // Воскресне ще доля для нас – // Україна з пут підніметься» [7, 24–26].

Союзянські архівні матеріали свідчать і про жінку, котра влітку 1950 р. зшила саме той синьо-жовтий прапор, який робітники калійного комбінату в Калуші вивісили на високій заводській трубі. Мова йде про медсестру-підпільницю УПА Марію Музичко (Яців) під псевдо «Чорноброва». Доля арешту обминала її, коли переносила штафети. А за пошитий національний прапор – 25 років ув'язнення [8, арк. 77–78; 7, 29–30].

Історія калузької союзянки Дарії Пітулей – яскраве свідчення шляхетного й патріотичного виховання в галицьких священничих сім'ях. Народилася в сім'ї пароха с. Модрин коло Дрогобича, греко-католицького священника о. Теодора Німиловича. Ще в юні роки брала участь в акціях на підтримку політв'язнів, до відзначень річниць ЗУНРу, бою на горі Маківка. В старших класах була активною учасницею молодіжних патріотичних рухів, спортивного товариства «Сокіл», а згодом стала членкою ОУН (М). З 1943 р., закінчивши курси медсестер, працювала в структурі УЧХ УПА Служба здоров'я. У 1946 р. її засудили за ст. 54-1 «а» і «54-11» КК УРСР на п'ять років ув'язнення у виправно-трудових таборах. «Дуже любила театр, гарно співала, збрала велику бібліотеку української і світової класики. Не тільки сама багато читала, але й заохочувала інших, особливо молодь, читати і навчатися. Досконало знала латинську, польську, німецьку мови», – згадує донька Наталія Стасюк [7, 30].

Цікава історія союзянки Марії Ващук, яка народилася в сім'ї Івана Рогожинського, завдяки якому нині славляться заліщиківські помідори, бо саме він, ветеринар і агроном за фахом, у 1930-х рр. навчив заліщанців вирощувати виноград, помідори, сади, квіти. А

їздив сюди 25 км з Городенківщини на Станиславівщині, бо з головного агронома цукрового заводу в Городенці його звільнив поляк відразу, як тільки він віддав доньку в українську школу. Задля того, щоб дівчина могла вчитися в Городенківській приватній українській гімназії, Іван Рогожинський не лише пожертвував роботою, а й продав поле. А для доньки свобода батьків стала важливішою за власну долю: як тільки дізналася після Другої світової війни (у той час Марія опинилася на англійській території Відня, потрапила сюди з дипломом магістра фармації. – Д. О.), що батькам загрожує виселення, бо вважають, що вона в УПА, дівчина, не задумуючись, пішла в комендатуру й зголосилася радянській владі. Правда, додому потрапила аж через півроку: працювала там перекладачкою (знала кілька мов) за умови, що ті повідомлять НКДБ про неї і її батьків не чіпатимуть. Коли приїхала в 1946 р. до Львова, цілувала землю... А ще за п. Марію та її нащадків моляться й молитимуться сім поколінь дев'яти євреїв, яким під час Другої світової війни в Городенці вона врятувала життя [16; 7, 32–35].

Містить архів калуських союзниць історії не лише уродженок Галичини, доля яких закинула на Калушину. Одна з історій стосується вчительки з Києва – Ольги Коломиєць, яка була завучем у Підгірках і яку восени 1948 р. через зраду заарештували. А в неї і література підпільна була, і листівки друкували, й не раз допомагала «хлопцям з лісу». Засудили за ст. 54-1А-11 на 10 років таборів і 5 років позбавлення прав [17; 7, 36–38].

Нелегка доля і союзниці в другому поколінні Віри Пілянської, яка поповнила ряди цієї відродженої громадської організації за прикладом матері – учениці відомої прогресивної галичанки Костянтини Малицької Софії Дякон (з роду Романко). Сім'я її батька (четверо чоловік. – Д. О.) – просвітянина, народного вчителя, старшини УГА Ярослава Дякона в 1950 р. була виселена в Томську область. Три роки до цього найстарший брат Ігор за те, що заготовляв ліки для УПА, був засуджений на 10 років виправно-трудових робіт і 5 років позбавлення прав. Через те, що була виселена, після повернення на рідну землю, Віру не взяли на курси медсестер. А вже працюючи медреєстраторкою в тубдиспансері (1970 р.) не могла навіть брати участі в будь-яких медичних зібраннях: головний лікар не допускав її, всім працівникам наказував нічого при ній не говорити, наголошуючи «бо знаєте, хто вона» [8, арк. 75–76; 18, 40–41; 7, 28–29].

А чого варте «Я звинувачую і вимагаю суду!» Анастасії Фікерт (Мойсей), яка добре володіла словом і написала це у перші роки відновленої незалежності. 17 лютого 1951 р. за антирадянську діяльність серед студентів (вірші, листи, зв'язки з бандерівцями) Анастасії Фікерт (Мойсей) була засуджена до 10-ти років позбавлення волі. Її звинувачення подаємо дослівно: «Я звинувачую московських окупантів, їх комуністичну партію і вимагаю суду над ними за свою розтоптану і знівечену юність та молодість, за рабську працю в московських ГУЛАГах. Я виступаю від імені тих, хто ніколи вже не встане перед вами. Я говорю від імені шваґра Северина Підлісецького і вуйка Григорія Фостуна, замордованих у 1941 році в Станіславській тюрмі. Я звинувачую окупантів за смерть свого батька Сильвестра Мойсея – січового стрільця, члена ОУН, УПА, в'язня Кемеровських ГУЛАГів. За смерть брата Івана Мойсея – референта Крайового Проводу, члена ОУН, УПА, вбитого в Чорному лісі. За смерть шваґрів Василя Стефанківа і Івана Гуцуляка – вояків УПА. За понівечене життя матері Парасковії Мойсей, висланої в Караганду. За загублене життя сестер: Марії – «Германи» – підрайонної медсестри сотні «Блакитного», Юстини – «Гореславни», Ганни – «Русалки» – зв'язкових УПА. Я, дочка свого народу, пройшла кривавою страшною дорогою, якою ішов мій народ, і я маю право говорити від його імені. Я говорю від імені мертвих: старих, молодих і дітей, яких викидали з товарних вагонів, що везли наших людей на заслання. Я звинувачую від імені тих тисяч ненароджених немовлят, він нашої ненародженої еліти, батьки яких загинули в жорстоких боях, кривавих тюрмах, у пекельних московських ГУЛАГах. Послухайте передсмертні крики розстріляних, замодованих, вбитих голодом – це вони вимагають міжнародного справедливого суду. Я звертаюсь до всіх, хто живе і буде жити на нашій землі: вивчайте героїчну і трагічну історію свого народу. Будьте готові захищати нашу волю!» [7, 39].

Зафіксовані історії жінок Калущини вчать власним прикладом, не нав'язливо так, по-жіночому мудро, молодих союзнок. «Історії цих жінок розвінчують загальноприйнятий стереотип, що Калуш – це глибока, глуха провінція, що люди тут не можуть жити активно і цікаво. Ці жінки вірили в Бога. А від віри в Бога походить і їхня віра в людей. Вони були достойними, гідними особами і зуміли створити відповідну ауру довкола себе. Вони вміли працювати заради загального блага, відкинувши особисті егоїстичні амбіції і упередження. Вони мали дух істинного альтруїзму і жертвності... не були байдужими до будь-яких потреб суспільства», – зауважує у

вступному слові до «Збірника матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки)» Оксана Петрів [7, 4].

Голова Калуської міської філії Союзу українок Любов Липовська вважає, що це покоління є дуже цінним для нас: «... відчутно, що це люди, які мали традиційне й християнське виховання. А це була дуже сильна основа на все життя. Вони були вірні своїм переконанням. У них на першому місці були закон і мораль... Це покоління усвідомлено вело себе в суспільстві. Їхні переконання були не від того, що «мені зробили». Україну вони сприймали не як споживачі – «що мені зробила Україна?». Вони сприймали її як духовне явище, як те, чому вони служили, як ідею, яка їм давала ціль у житті. І тому ні репресії, ні арешти, ні залякування не могли убити їхніх переконань. Це ще було покоління, яке знало чітку християнську мораль і тому воно дуже цінне для нас. У них такі поняття, як брехати чи жити двійною-трійною мораллю, були недопустимі. Вони вміли підкорити свої бажання сильним моральним законом. Це – надійні люди, яким можна довірити.

Вони дуже багато зберегли в нашій культурі. По-перше, зберегли себе – своїм світоглядом, своїми переконаннями, своєю любов'ю до землі, в якій народилися. Вони зберегли традиції, які передали нам у союзівці, зберегли традиційну українську кулінарію й кухню. Вони зберегли вишивку, етнографію, пісню, музику. Їхні спомини – це спомини про справжнє життя. І тому завдяки їхній непоказовій дії фактично маємо картину справжньої України – живу Україну з усіма її принадами» [18, 68–69].

Спогади союзянок старшого покоління про пережите під час Другої світової лягли в основу проекту Калуської міської філії Союзу українок «Місце пам'яті. Діалог», який калуські союзянки втілювали з вересня 2012 р. до жовтня 2013 р. за підтримки німецького фонду «Пам'ять. Відповідальність. Майбутнє» у співпраці з Всеукраїнською благодійною організацією «Турбота про літніх в Україні». Зібрані матеріали, чимало з яких від калуських жінок (не лише членкинь Союзу українок) записали молоді союзянки, були використані при створенні вистави «Війна – слово нез'ясованого роду», яка протягом двох місяців була представлена молодіжним театром «ЛюбАрт» (керівник Л. Липовська) на різних майданчиках. Після цього проєкту архів союзівки поповнився підсумковим перекидним календарем «Місце пам'яті. Діалог» [19].

Ініціатори дослідження саме громадської активності жінок ставили за мету зафіксувати специфічний жіночий аспект у діяльності багатьох громадських організацій Калуша – як у першій

половині ХХ ст. (Союз українок, ПЛАСТ, «Зоря», «Боян», «Маслосоюз», Допомоговий комітет), так і після проголошення Незалежності в 1991 р. (Комітет солдатських матерів, Союз українок, «Меморіал», «Просвіта», Бізнес-центр, Ліга ділових жінок Калуша, Товариство репресованих, станиця Братства УПА та ін.) [5, 4]. І це правильний шлях, бо, як наголошує одна з найвизначніших дослідниць історії українського жіночого руху Марта Богачевська-Хомяк, відхилення від традиційного підходу до історії, поставлення діяльності чи життя населення або громад у центр дослідження може дати повнішу картину нашого минулого [20, 23–24]. Отож, вивчення і дослідження досвіду громадської активності серед жінок сприятиме підвищенню громадської активності сьогодні. Історична інформація згуртовує громаду й дає позитивні приклади для формування структур і свідомості громадянського суспільства.

Громадський архів може зацікавити широку категорію користувачів ще й через те, що люди часто цікавляться етнологічним аспектом минулого: як в той чи інший історичний період одягалися, як святкували, як подорожували, що їли. А традиційні архіви не завжди дають відповідь на ці запитання.

Беззаперечним є той факт, що формування громадського архіву є актуальним. І його актуальність визначає фактор часу. Залишилося не так багато живих свідків історичних подій і з кожним днем калуська громада ризикує втратити важливу інформацію.

Зібрані союзнянками історичні відомості, фотоматеріали є складовою частиною історії міста Калуша й Калущини. Їхнє належне опрацювання й зберігання стане вагомим внеском у збереження національної пам'яті українського народу.

Список використаних джерел

1. Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. ред. і упоряд. І. Тимів. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 160 с.

2. Калуські історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калуської торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. – 178 с.

3. Калуські історичні студії. Т. 3. Збірник наукових статей, присвячений 150-річчю створення товариства «Просвіта» / за заг. ред. О. Малярчука, І. Тиміва. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 308 с.

4. Історія музейництва на Калушині: локальний вимір / Упор. та відп. наук. ред.: Іван Тимів. – Івано-Франківськ :Фоліант, 2017. – 88 с.
5. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1917–1939 років). – Калуш : ПП «Артекс», 2017. – 24 с.
6. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (кінець ХХ–початок ХХІ століття) / Частина I. – Калуш : ПП «Артекс», 2018. – 48 с.
7. Збірник матеріалів архіву громадського жіночого руху в Калуші (1940–1950 роки). – Калуш : ПП «Артекс», 2018. – 41 с.
8. Щоденник 1 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 90 арк.
9. Щоденник 2 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 112 арк.
10. Щоденник 3 / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок. – 167 арк.
11. Виставка старовинної фотографії. Книга відгуків / Рукопис // Громадський архів Калуської міської філії Союзу українок.
12. «Союз українок» Калуша презентував збірник «Архів громадського жіночого руху в Калуші 1917-1939 рр.» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Su6iAsZkuMs>
13. Ониськів Д. На Калушині запровадять премію імені Юлії Ганушак –«Галичанки» / Д. Ониськів // Вікна. – 2020, 7 лют. – № 6. – С. 10.
14. Когут Г. У Довпотові вшанували лицарку Бронзового Хреста Заслуги Юлію Ганушак «Галичанку» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kalushnews.city/read/events/63121/u-dovpotovi-vshanuvani-licarku-bronzovogo-hresta-zaslugi-yuliyu-ganuschak-galichanku>
15. Лучко О. Сяйво любові до людей [Спогади про О. Дучимінську] / О. Лучко // Дзвони Підгір'я. – 1994, 12 берез. – № 26. – С. 2.
16. Ониськів Д. Я – націоналістка і цього не встидаюся [Про калушанку Марію Ващук] / Д. Ониськів // Дзвони Підгір'я. – 2012, 3 серп. – № 31. – С. 9.
17. Когут М. Вас пам'ятають, пані вчителько! [Про Ольгу Коломиєць] / М. Когут // Дзвони Підгір'я. – 1993, 1 квіт. – № 36. – С. 2.
18. Мельник Д. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Д. Мельник. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 176 с. + 40 с. вкл.
19. Ониськів Д. Слово нез'ясованого роду // Дзвони Підгір'я / Д. Ониськів. – 2013, 18 жовт. – № 44. – С. 13.
20. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884–1939 / Центр жіночих студій і УКУ. – Львів : Український католицький університет, перевидання, випр. і доповн., 2018. – 520 с. + 20 іл.

Dariia Onyskiv

PUBLIC ARCHIVE OF WOMEN'S MOVEMENT IN KALUSH

It is the first attempt at research public archive of Kalush branch of Ukrainian National Women's League. The author has monitored the records from 1990 to 2017 about the activities of the branch of Ukrainian National Women's League in Kalush. The article contains information about women from Kalush district and their memoirs. This information are based on archival materials.

Key words: *public archive, diary, photo, Ukrainian National Women's League, revival, community, initiative, woman, memory.*

УДК 821.161.2(092)Українка

Юлія Павленко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ЖИТТЄВІ УНІВЕРСИТЕТИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Авторка вкотре відкриває для себе і читачів визначну постать в історії нашої держави – Лесю Українку. Незвичайну і надзвичайну, скромну та з міцним внутрішнім стержнем людину, жінку із живими емоціями та пристрасною любов'ю в серці, таку, якою вона була насправді, а не затиснуту в рамки класичного шкільного портрету, як це було протягом багатьох років. На основі аналізу відомих фактів про геніальну особистість та її непросте життя й у результаті розгляду різних інтерпретацій і точок зору, щодо її феномену, визначено ключові періоди й умови життєдіяльності – життєві університети – в яких відбулося сходження Лариси Косач до Лесі Українки, Провісниці української нації.

Ключові слова: Лариса Петрівна Косач-Квітка, Леся Українка, становлення генія, національне виховання.

Леся Українка – ім'я, яке кожен українець знає з дитинства, воно гримить далеко за межами нашої держави. Геніальна жінка передових європейських поглядів, глибока інтелектуалка, людинолюбка, яка досконало й переконливо продемонструвала усьому світові красу й силу української мови, мала снагу й потужність змінювати час, у якому жила, й зрештою – ідентифікувати українську націю. Все, що створене нею, є надбанням не лише української, а й загальносвітової гуманістичної культури.

Сучасні соціальні проблеми, пов'язані із утвердженням демократичних цінностей, формуванням громадянськості й патріотизму у дітей та молоді, загальна педагогічна криза, яка на різних рівнях простежується у більшості країн світу, невблаганно повертають нас до нових переосмислень і відкриттів, щодо життя, думок, ідей і творчості справжнього генія, подвижниці Лесі Українки. Адже знання правди про її життя та намагання зрозуміти її думки, мрії і переживання надихають на власну творчість та самоствердження.

У 1934 році у науковій праці «Наші визначні жінки» відома українська педагогиня, літературознавця і громадська діячка, професорка С. Русова про Лесю Українку написала: «Вона до цього часу є найбільша українська поетеса і бажано, щоб стала виховницею нашої молоді генерації. Щоб наша молодь якнайкраще перейнялася її ідеалом широкого націоналізму, її постійним шуканням правди й краси у внутрішній гармонії слова, життя і думки» [1, 78]. І хоча минуло вже майже сто років, після проголошення цього далекоглядного побажання, його глибока мудрість не втратила актуальності й нині. Високоідейна й гіперсучасна Леся Українка залишається прекрасним прикладом молодому поколінню українців початку ХХІ століття. Перебуваючи у Софії, столиці Болгарії, в листі до М. Павлика вона чітко проголошує свої українолюбні й гуманістичні погляди та сподівання: «Знаєте, я все ж таки трошки оптимістка, чи то скоріш прогресистка, і думаю, що світ іде не до гіршого, а до кращого, тільки коли б він скоріше йшов, а то стільки сили й людей даремнісінько гине. А у нас, на Україні, ще багато мусить загинути марне (чи, може, так буде здаватись, що марне?), поки що-небудь людське вийде. І я і всі мої товариші, певне, роковані на марну згубу, та й нехай би, якби ж з того просвіток був комусь...» [2, Т. 10, 282].

Про Лесю Українку вже сказано багато. Вчені ретельно описують віхи в її біографії (І. Веремеева, І. Денисюк, Н. Зборовська, А. Костенко, Л. Мірошніченко, М. Мороз, Т. Скрипка, Н. Чіп та інші лесезнавці), різнобічно вивчають світоглядні орієнтири (А. Бичко, А. Диба, О. Забужко, В. Костенко, Л. Памірська, Я. Поліщук, Й. Харада й інші автори), ґрунтовно досліджують мистецько-літературну творчість (Г. Аврахов, Л. Голомб, О. Дейч, Л. Кулінська, М. Моклиця, О. Рисак та інші науковці), вшановують пам'ять видатної українки засобами слова, творів мистецтва, пам'ятників, тематичних виставок, музеїв, флешмобів тощо.

Попри незгасаючу увагу дослідників до життя і творчості Провісниці української нації, постійно залишається помітна поверховість у її сприйнятті. Так, знана публічна інтелектуалка О. Забужко, авторка сучасної фундаментальної історико-культурної праці «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій», докорінно переосмислює феномен Лесі Українки, за її словами: «найгірше прочитаної і найдраматичніше недооціненої письменниці з пантеону наших національних класиків» [3].

Відома грузинська кінорежисерка та сценаристка Н. Джанелідзе, яка до 150-річчя від дня народження української поетеси наразі творить автобіографічний художній фільм, в одному з інтерв'ю, красномовно говорить: «У мене є відчуття, що навіть ви, українці, не знаєте Лесю Українку: її швидко закрили в такий собі чавунний портрет, щоб не відчувався її вулканічний талант, і віддалили від вас» (перекл. з рос. – авт.) [4].

Лариса Петрівна Косач-Квітка, знана як Леся Українка (1871–1913), всупереч тяжкій хворобі, прожила яскраве, сповнене різноманітними подіями й насичене емоційними переживаннями життя, усю багатогранність якого нам ще тільки належить дослідити. «Щоб стати Лесею Українкою, – пише директор Музею родини Косачів у Новоград-Волинському В. Онопрійчук, – вона отримала від долі вдосталь болю, фізичного, що загнав у ліжку, «скував липкими кайданами» та ... дав час учитись...» [5].

Сучасники письменниці згадують, що сама вона не любила особливої уваги, жалості до власного фізичного стану, уникала розголошення фактів особистого характеру. Іще в юному віці м'яку й ліричну, енергетичну й потужну водночас І. Франко назвав «чи не єдиним мужчиною на всю новочасну соборну Україну, де нині немає поета, що міг силою і різносторонністю свого таланту зрівнятися з Лесею Українкою» [6].

Лариса Косач була багатою на таланти людиною, прославилася не лише як поетка, а й як драматургиня, перекладачка й, зрештою, стала ідейницею цілої нації. Так, зокрема, С. Русова згадує: «...серед київських товаришок лісова волинянка визначається своїм розвитком, своєю широкою ідейністю» [1, 74]. При цьому відомо, що ніяких закладів освіти вона не закінчувала, а життєві університети, які впродовж недовгого життя довелося пройти, сформували величну особистість і відкрили шлях до вічного життя і свободи. Сама Леся про себе писала (із листа до Агатангела Кримського): «Життя ламало тільки обстанову навколо мене (ну, і кості мої, як траплялось), а вдача моя, виробившись дуже рано, ніколи не мінялась та вже навряд чи й зміниться. Я людина еластично-уперта (таких багато між жіноцтвом), скептична розумом, фанатична почуттям, до того ж давно засвоїла собі «трагічний світогляд», а він такий добрий для гарту» [2, Т. 12, 371].

Індивідуальний розвиток людини залежить від багатьох факторів, зокрема: біологічного успадкування, природного і соціального середовища, активної діяльності, подій, які відбуваються в житті та в державі, в якій вона живе, а також від

самоосвіти. Аналіз життєвого шляху Лариси Косач, розказаного її біографами та музейниками, її власних думок, висловлених, головним чином, у творах та листуванні, спогадів про неї, якими поділилися сучасники і рідні, дозволяє умовно виділити такі періоди життя – життєві університети: **1.** Дитинство: волинська лісова пісня. **2.** Шкільні («нешкільні») роки: домашня освіта, материнська школа, родинна педагогіка. **3.** Юність: культурно-освітнє середовище. **4.** Молодість: чужі землі та міцна дружба **5.** Зрілість: Велике кохання та заміжжя.

«Найперші, наймиліші роки життя, що уплили вже вони злото-блакитним струмочком у прірву минулого і вже не приплинуть ніколи назад...» [2, Т. 7, 300], – так ніжно про свої дитячі роки пише Леся Українка. Пройшли вони (до 8 років) на Волині: Новоград-Волинський (колишній Звягіль), Луцьк, с. Колодяжне під Ковелем й інші тамешні села з їх унікальною природою, самобутніми народними традиціями та вишуканою українською мовою стали основою світогляду поетеси, її уподобань і переконань й, звісно, дали імпульс до натхненної творчості.

Із ранніх років маленька Леся демонструвала різнобічну обдарованість. Нині її б, напевно, назвали дівчинкою-індиго, адже у чотири роки вона вже вміла читати, залюбки малювала, у п'ять років – грала на фортепіано, у шість – майстерно вишивала, а в дев'ять – написала свій перший вірш «Надія». У той же час, це була звичайна сільська дитина, яка гралася разом із дітьми простих селян, активно спілкувалася «мужицькою мовою», потайки від батьків бігала до лісу, сподіваючись зустріти мавку...

Завідувачка літературно-меморіального музею Лесі Українки В. Римська про Ларису Косач пише: «любила поратися по господарству, доглядала маленьку сестричку Олю, гарно танцювала, любила плавати, стрибати, бігати наввипередки, лазити по деревах, тобто любила всі рухливі ігри» [7].

Отже, завдяки перебуванню у природному середовищі родини і простого люду майбутня видатна українська письменниця пізнавала народну мудрість, вивчала фольклор, народні пісні, казки, легенди тощо. Та були періоди, коли їй через загострення хвороби й операції доводилося нерухомо лежати у ліжку, міркувати, мріяти і, напевно, замислювати свої неперевершені поетичні образи й будувати плани на майбутнє.

Відомо, що Леся Українка ніяких закладів освіти не закінчувала, вона була змушена самотужки та з мудрим супроводом батьків опановувати основи наук. Т. Панасенко у книзі

«Леся Українка» пише: «Батьки завжди добирали дітям добрі книжки, вчили забавок, виховували власним прикладом, щиро розповідали про світ і людину, про поведінку й мораль, про різноманітні життєві явища. Не шукаючи й не чекаючи порад і підказок, не перекладаючи виховання на освітні заклади, навчали дітей так, як знали і вміли» [8].

Сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк залишила багато спогадів про батька і матір, стосунки між членами родини Косачів. Зокрема, вона пише: «Хто шанує Лесину пам'ять, той повинен віддати належну пошану і пам'яті її найщирішого, найкращого приятеля-друга, пам'яті її батька, що за все своє життя не поклав і марної стеблинки поперек Лесиної дороги, а навпаки, як тільки міг і вмів, промітав тую дорогу для неї» [9]. «Мати – ні, це занадто велика фігура, занадто складна, занадто значна її роль і її місце в житті не лише всіх нас, особливо ж Лесі, а в цілому українському житті, і не з моєю кебетою писати про неї в цілому об'ємі її значення для української культури. Скажу лише, що розумніших за неї людей я знала мало, а, може, й зовсім не знала» [10, 36].

Тож, Петро Косач, батько родини, був добрим, делікатним, стриманим. Мати Лесі – Ольга Петрівна Драгоманова-Косач (знана під літературним псевдонімом Олена Пчілка) була протилежного темпераменту: горда, принципова і вимоглива, певна в правоті своїх думок і переконань, іноді навіть жорстка, зокрема й до тих людей, які її любили. При цьому Олена Пчілка – любляча дружина і турботлива мати, берегиня сімейних традицій, надзвичайно працьовита й ідейно свідомою, а також одна з найосвіченіших українських жінок межі XIX – XX століть.

Слід відмітити особливий вплив Олени Пчілки на формування юної Лесі Українки. Як зазначає С. Русова, «у свої молоді роки Лариса Косач розвинулась під міцним впливом своєї матері, від неї вона захопилася тим романтичним націоналізмом, який так відбився на її перших творах, від неї глибоко вкорінилася в її душі демократична і беззастережна любов до свого рідного краю» [1, 74].

Для Лесі мати була взірцем, навіть ідеалом, а також першим критиком. Ольга Петрівна всіляко сприяла розвиткові поетичного таланту доньки: під наглядом матері маленька Леся вчиться літературної майстерності у класиків української та світової літератури (читає їх твори в оригіналі), опановує чужі мови (досконало знала їх близько десятка), пише вірші рідною мовою й робить перші спроби перекладів. Завдяки Олені Пчілці твори юної Лесі Українки, від її тринадцяти років, друкуються у періодичних

виданнях. До слова, підписатися таким красномовним псевдонімом Лесі порадила також мама.

Олена Пчілка постійно і послідовно боролася за право української культури зайняти гідне місце серед інших культур світу. Всіляко утверджувала статус української мови, вивчала фольклор, здійснювала унікальні етнографічні розвідки й у 1876 році видала наукову працю «Украинский народный орнамент: вишивки, тканини, писанки» [11], котра й нині не втратила актуальності. Т. Панасенко відзначає важливість цієї праці не лише для всієї України, а й для дітей Олени Пчілки: «перша книжка («мамині узори») мала великий виховний вплив на Михайла і Лесю: діти з самого початку свого свідомого життя бачили, що їхня мати серйозно й наполегливо працює над узорами, – збирає, класифікує, перемальовує, спілкується зі знавцями в цій галузі. Така наполеглива робота найкращої, найрозумнішої, найталановитішої для дітей жінки без переконувань і пояснень навчила їх поважати роботу, ставитися серйозно до найдрібнішої праці» [8].

Науковці, які вивчали історію родини Косачів підкреслюють, що саме Олена Пчілка перша з-поміж тодішніх українських діячок вчила своїх дітей рідною мовою, при відборі найманих учителів вимогу викладати українською ставила – як першочергову. Отож, зі старанно підібраними вчителями Леся Українка приватно засвоїла програму чоловічої гімназії, користувалася послугами найбільших бібліотек світу.

Теплі стосунки панували у родині Косачів між усіма її членами. Старші діти – Михайло і Леся – стали на все життя найкращими друзями, ще з дитинства вони мали спільне назвисько – Мишелосіє. «Близькою поетеса була й з молодшою на шість років сестрою Ольгою (Лілею), із якою листувалася впродовж усього життя. Менші діти, Оксана, Микола й Ізидора, народилися, коли Леся вже була підлітком, тому у спілкуванні з ними вона виявляла вже швидше материнські почуття, опікаючи і доглядаючи їх» [12, 61] і, навіть, написала підручник «Стародавня історія східних народів» для навчання молодших сестер і брата, тоді письменниці було лише дев'ятнадцять років.

Вочевидь, домашня освіта, материнська школа, народна (зокрема, родинна) педагогіка й стали міцною базою для самостійного життя й високого рівня особистісного розвитку Лесі Українки. Завдяки неабиякій материнській вимогливості й водночас педагогічному чуттю, та всілякій батьківській педагогічній підтримці, заснованій на широких родинних

традиціях, особистому прикладі, заохоченні, принципах гуманності, активності й свідомості навчання, особистісно-орієнтованому підході та урахуванні інтересів дитини донька Ольги Петрівни і Петра Антоновича Косачів Леся без формальної освіти стала прогресивною людиною свого часу, і, як відзначає М. Драй-Хмара, – «вийшла серйознішою і освіченішою від багатьох дітей свого часу... здобула солідну освіту» [13, 9].

«Духовно найбільша наша поетеса – Леся Українка, розвилася в щиро українському, ідейно-піднесеному оточенні» [1, 72]. Справді, батьки Лесі товаришували з багатьма найвідомішими українськими діячами науки, культури і мистецтв того часу: Володимиром Антоновичем, Павлом Житецьким, Михайлом Коцюбинським, Агатангелом Кримським, Миколою Лисенком, Олександром Олесем, Панасом Мирним, Іваном Нечуєм-Левицьким, Михайлом Павликом, Тадеєм Рильським, Олександром Русовим, Михайлом Старицьким, Іваном Франком, Павлом Чубинським та ін. Так, Ольга Косач-Кривинюк зазначає: «Батько справді був приятелем не тільки багатьох окремих українських письменників, він був приятелем усієї української літератури й культури взагалі» [9].

Та й сама по собі родина Косачів-Драгоманових була знаною і знатною, займала чільне місце серед української інтелігенції межі ХІХ – ХХ століть. Рідний брат Олени Пчілки – Михайло Драгоманов брав активну участь у громадсько-політичних і культурних ініціативах Київської Громади і мав неабиякий вплив на юну Лесю Українку. Племянниця часто гостювала у дядька в Софії, де «поширилися її ідейні обрії, там змінився її світогляд, прокинулись ширші інтереси, і Леся стає не тільки поетом України, але й великим співцем всенародніх змагань до волі, до правди моральної і соціальної» [1, 75].

Також необхідно згадати про дружбу Лесі Українки з іще однією відомою українською письменницею – Ольгою Кобилянською, яка на довгі роки стала близькою подругою Лесі. У жінок було багато спільного: обоє не закінчували навчальних закладів, були обдарованими й вольовими за характером, обоє переживали особисту драму через чоловіків.

Леся Українка побувала у багатьох країнах світу (Єгипет, Греція, Німеччина, Австрія, Естонія, Італія, Німеччина, Болгарія, Грузія та ін.). Родина Косачів була заможною і тому вона могла собі дозволити далекі подорожі та й любила вона подорожувати, навіть мріяла здійснити подорож навколо світу. Крім того, письменниця від'їжджала за кордон з надією, що лікарі все-таки вилікують її від

туберкульозу. Досить емоційно, яскраво й далекоглядно відгукувалася вона про чужі землі. У листі до Михайла Драгоманова Леся Українка пише: «Сидячи тут, поки робиться моє діло, розглядаюсь я собі на тую «Європу» та європейців; певне що не все можна отак, сидячи збоку, побачити, але все ж хоч дещо. Перше вражіння було таке, ніби я приїхала в якийсь інший світ – кращий світ, вільніший. Мені тепер ще тяжче буде у своєму краї, ніж досі було. Мені сором, що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно» [2, Т. 10, 83].

Однак, наймилішою для Лесі на всій землі країною була, безсумнівно, Україна, її рідна Волинь, а також Полтавщина, земля, де народилася її мама й, куди разом з усім сімейством Косачів приїздила на дачу в урочище Зелений Гай, що у Гадячі. Саме ці місця видатна українка в листі до Ольги Кобилянської, назвала «найукраїнішою Україною».

Вагомою віхою в житті Лесі Українки були її стосунки з представниками протилежної статі. Як людина творча й емоційна вона закохувалася часто і пристрасно, що сильно впливало на її становлення як жінки. У листі до сестри Ольги вона відверто пише: «Я не завжди тямлю, за що і через що я кого люблю... Не знаю і, скажу правду, знати не домагаюсь. Люблю і вже. Любов абсолютної справедливості не знає, але в тім її вища справедливість. У світі стільки несправедливо-прикрого, що якби не було несправедливо-лагідного, то зовсім не варто було б жити. Не від нас залежить поправити більшу половину всесвітньої несправедливості безпосередньо, будем же поправляти її іншою несправедливістю – любов'ю!» [2, Т. 11, 381].

Взірцем поета й мужчини для Лесі став Генріх Гейне – один із найбільш визначних німецьких поетів та журналістів ХІХ століття. Українська письменниця багато читала Гейне й активно перекладала його твори на рідну мову. О. Забужко підмітила, що саме «гейневський» фізіономічний тип мали чоловіки, які щось для Лесі значили – Максим Славінський, Нестор Гамбарашвілі, Сергій Мержинський і Климентій Квітка [3].

З Максимом Славінським Лариса зустрілася, коли їй було п'ятнадцять, а йому вісімнадцять років. Він товаришував із братом поетеси Михайлом. Молодих людей об'єднало захоплення поезією Генріха Гейне, однак романтичні стосунки не розвинулися, а залишилися дружніми. Поетеса присвятила Славінському вірш «Сон літньої ночі».

У двадцять чотири роки Лесю захопив Нестор Гамбарашвілі, грузинський хлопець, який у будинку її родини знімав кімнату. «Вона навчала його французької мови і любові до України, він її – грузинської і любові до Грузії» [14]. Гамбарашвілі згодом розбив серце відомої українки, оженився на багатій поміщиці, чим доклав багато страждань поетесі. Відомо, що у 1958 році уже літній грузин плакав на могилі Лесі Українки у Києві на Байковому кладовищі.

Справжнім зрілим коханням Лесі Українки дослідники називають її друга по нещастю – хворого на сухоти білоруського революціонера Сергія Мержинського. Молоді люди познайомилися в Ялті в 1897 році, перебуваючи на лікуванні. Їй тоді було двадцять шість років, йому – двадцять сім. Знайомство швидко переросло у дружбу, а для Лесі – у глибоке кохання. Вони часто зустрічалися, їздили один до одного в гості та в 1901 році хвороба здолала Сергія. Він помер на руках у Лесі Українки в Мінську, а вона, під враженням від страшної втрати, за одну ніч написала поему «Одержима».

Одружена Леся Українка була з Климентом Квіткою. Багато дослідників вважають, що стосунки Лариси й Климента будувалися за моделлю «мати-син». Вона лагідно називала його «Квіточка» і «Кльоня», інколи писала про нього в листах у середньому роді, як про дитину [12, 66].

Відтак, життя Лесі Українки було непростим, насиченим на всілякі події та переживання. Як показала історія, випробування долі кували її характер та розширювали світогляд. Всіма своїми діями, всім своїм життям ця слабка тілом і сильна духом жінка показує, як упевнено йти до мети, боротися з труднощами, робити правильний вибір, бути успішною, відкритою і щирою до людей та до кінця відданою своїм переконанням і своїй Батьківщині.

Ми знаходимося лише на початковій стадії осягнення величі особистості Лесі Українки, яка захоплює, виховує, надихає...

Список використаних джерел

1. Русова С. Наші визначні жінки : літературні характеристики-силуети / С. Русова. – Виннипег : Вид. заходом Союзу Українок Канади, 1945. – 105 с.
2. Українка Леся. Зібр тв. : У 12 т. – Київ : Наук думка, 1976. – Т. 7. – 568 с.; 1978. – Т. 10. – 542 с.; 1978. – Т. 11. – 478 с.; 1979. – Т. 12. – 694 с.
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / Оксана Забужко. – Київ : Комора, 2018. – 656 с.

4. Мойнихан М. Режиссер байопика «Леся Українка. Узлісся» – о судьбе, сильных женщинах и конкуренции в кино [Электронный ресурс] / Марина Мойнихан // Телекритика. – 31.10.2018. – URL: <https://telekritika.ua/nana-dzhanelidze-intervyu/>

5. Онопрійчук В. Та, що «вийшла з ікони»: чому феномен Лесі Українки зміг відбутися / Валерія Онопрійчук // Україна молода. – № 134. – 2017. – С. 12.

6. Franko I. Lesa Ukrajinka / Ivan Franko // Slovansky Prehled. – 1900. – № 4. – S. 161–162.

7. Римська В. Золото-блакитний струмочок Лесиного дитинства [Електронний ресурс] / Віра Римська // Віртуальний музей міста Звягель. – URL: <https://www.zviahel.info/museum/room7/1>

8. Панасенко Т. М. Леся Українка / Т. М. Панасенко. – Харків : Фоліо, 2013. – 123 с.

9. Що Ольга Косач-Кривинюк писала про батька і Лесю Українку: стаття львівської газети від 1943 року [Електронний ресурс] // НОВОГРАД.city. – 9.02.2018. – URL: <https://novograd.city/read/people/2483/scho-olga-kosach-krivinyuk-писала-pro-batka-i-lesyu-ukrainku-stattya-lvivskoi-gazeti-vid-1943-roku>

10. Косач-Кривинюк О. Звягельський період Лесиного життя // Леся Українка: хронологія життя і творчості / Ольга Косач-Кривинюк. – Нью-Йорк : Вид. Спілки «Гомін України». – 1970. – 926 с.

11. Косач О. Український народний орнамент : вишивки, ткани, писанки / собрала и привела в систему О. П. Косачева / Ольга Косач. – Київ : Тип. С.В. Кульженко, 1876. – 17 с.

12. Тищенко О. Леся Українка: листи, троянди і блакить / Олена Тищенко // НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія. – № 2 (103). – 2019. – С. 60–66.

13. Драй-Хмара М. Леся Українка: життя й творчість / М. Драй-Хмара. – Київ : Державне видавництво України, 1926. – 156 с.

14. Рудяченко О. Леся Українка. Порятуй мене від самої себе [Електронний ресурс] / Олександр Рудяченко // Укрінформ. – 19.07.2020. – URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3063075-lesa-ukrainka-poratumene-vid-samoi-sebe.html>

Yuliia Pavlenko

LIFE UNIVERSITIES BY LESIA UKRAINKA

The author once again discovers for herself and the readers a prominent figure in the history of our state – Lesia Ukrainka. An unusual and extraordinary, modest man with a strong inner core, a woman with vivid emotions and passionate love in her heart, as she really was, and not confined to the framework of a classic school portrait, as it had been

for many years. Based on the analysis of known facts about the genius and its difficult life and as a result of consideration of different interpretations and points of view on its phenomenon, the key periods and conditions of life – life universities – in which Larysa Kosach ascended to Lesia Ukrainka, the Herald of the Ukrainian Nation

Key words: *Larysa Kosach-Kvitka, Lesia Ukrainka, formation of genius, national education]*

УДК 342.722:305

Олександра Проць,
кандидат юридичних наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ПРИНЦИП РІВНОСТІ У ПРАВІ ТА ЙОГО ҐЕНДЕРНА СКЛАДОВА

У статті досліджено принцип ґендерної рівності як елемент загального принципу рівності у праві. Доведено, що ґендерна рівність є ознакою справедливого суспільного устрою та запорукою демократичного розвитку держави. Підтверджено, що принцип ґендерної рівності відображений у законодавстві України відповідно до міжнародних стандартів у цій сфері. Установлено, що для успішної реалізації принципу ґендерної рівності необхідна консолідація зусиль держави і громадянського суспільства.

Ключові слова: ґендер, ґендерна рівність, позитивна дискримінація, принципи права, принцип рівності.

Постановка проблеми. Основою права як провідної соціонормативної системи виступає низка принципів, які втілюють у собі загальноцивілізаційні цінності та мають самостійне значення у регулюванні суспільних відносин. Особливе місце серед них займає принцип рівності – багатогранний за своїм змістом і функціональною спрямованістю. Він охоплює всі сфери суспільного життя, являє собою базу для розбудови правової та соціальної держави. Принцип рівності має універсальний характер. Він означає відсутність будь-яких привілеїв чи обмежень прав і свобод особи за ознаками раси або кольору шкіри, політичних поглядів і релігійних переконань, статі та соціального статусу, майнового стану і місця проживання тощо. До загальної конструкції принципу рівності належить такий важливий елемент, як рівність за ознакою статі, тобто рівність жінок і чоловіків, яку інакше називають ґендерною рівністю. У сучасних умовах ґендерна рівність є ознакою справедливого суспільного устрою, в якому політико-правові механізми забезпечують однакову реалізацію прав кожної особи – як жінки, так і чоловіка. У зв'язку з цим дослідження ґендерної складової загальноправового принципу рівності є актуальним завданням юридичної наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в Україні є чимало публікацій з проблем ґендерної рівності. Зокрема, Центр

правових досліджень гендерної політики при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України підготував низку монографій [1], у яких ґрунтовно проаналізовано правове регулювання гендерних процесів в Україні з урахуванням світового та європейського досвіду, сформована науково обґрунтована модель державної гендерної політики, осмислені проблеми, пов'язані з гендерним розвитком, досліджена практика реалізації сучасної гендерної політики в Україні. Розроблений навчально-методичний посібник для суддів «Основи гендерної рівності» [2], що має своєю метою сприяти впровадженню ідеї гендерної рівності у діяльність судової влади в Україні, а перший підручник «Основи гендерного права України» позиціонує гендерне право як нову комплексну галузь національної системи права [3].

Представники сучасної вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції та галузевих юридичних наук, серед яких Ю. В. Івченко, М. І. Крочук, О. Л. Львова, Л. О. Макаренко, Н. М. Оніщенко та ін., розглядають різні аспекти гендерного права: гендерну правотворчість, гендерні правовідносини, механізми забезпечення гендерної рівності тощо. Однак на сучасному етапі правового розвитку України особливої уваги потребує принцип гендерної рівності як невід'ємний елемент правового принципу рівності, що забезпечує демократичний розвиток суспільства і держави.

Метою статті є з'ясування сутності принципу гендерної рівності у контексті загальноправового принципу рівності та виокремлення його особливостей.

Виклад основного матеріалу. Основними принципами права, як відомо, є свобода, справедливість і рівність, які тісно між собою пов'язані. Зокрема, у рішенні Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 наголошується, що зазвичай справедливість розглядається як властивість права, яка виражена в рівному юридичному масштабі поведінки; відповідно у сфері реалізації права справедливість проявляється у рівності всіх перед законом [4]. Рівність стосується і міри свободи, що має бути однаковою для всіх. Нормативно-регулятивна сила вказаних принципів права проявляється в тому, що вони «набувають значення загальних правил поведінки, які мають загальнообов'язковий, владний характер» [5, 41].

Зміст принципу рівності й нині юридичною наукою повною мірою не розкритий. Здебільшого він розуміється у двох аспектах: 1) як забезпечення рівних можливостей; 2) як забезпечення рівних

результатів. Рівність можливостей передбачає надання кожній особі однакових шансів задовольнити свої потреби та інтереси, досягти успіхів у житті. Коли всі перебувають в рівних умовах, індивідуальні досягнення зумовлюються лише здібностями особи, а не її національністю, походженням, кольором шкіри, статтю тощо. У другому аспекті рівність інтерпретується як необхідність забезпечення однакових результатів шляхом справедливого перерозподілу різних соціальних благ, що інакше іменується позитивною дискримінацією. Як слушно вважає С. Погребняк, обидва ці аспекти рівності проявляються у сфері правового регулювання. Так, концепція рівності можливостей втілюється найперше у загальноправовому принципі рівності перед законом, що походить ще з давньоримського права [6, 10].

Рівність у праві означає, що кожний суб'єкт рівною мірою наділений правами й обов'язками, а держава повинна забезпечувати всім особам рівний захист за законом. Інакше кажучи, рівність конкретизується у рівноправності. При цьому те, що всі люди різні за своєю природою, не суперечить принципу рівності, адже для права набагато важливіші спільні ознаки людей, ніж відмінності між ними, зумовлені національними, релігійними, соціальними, економічними та іншими чинниками. Тобто «саме в рівному, однаковому значенні всіх людей у сфері політичного, правового, соціального й економічного життя суспільства й полягає головне розуміння рівності» [7, 69].

Водночас принцип рівності не слід тлумачити формально, як тотожність усіх суб'єктів права. Безперечно, рівність має забезпечуватися з урахуванням указаних вище відмінностей між людьми; тобто держава повинна враховувати умови, у яких перебуває той чи інший суб'єкт, і реально гарантувати принцип рівності шляхом подолання різних форм прояву фактичної соціальної нерівності. Інакше кажучи, у законодавстві можуть бути закріплені певні переваги і пільги для окремих категорій осіб, щоб урівноважити різний правовий статус різних суб'єктів. Така політика держави, спрямована на усунення дисбалансу між можливостями різних осіб однаковою мірою реалізовувати свої права, у юридичній літературі отримала назву «позитивна дискримінація» (або «реверсна» дискримінація чи стверджувальні дії держави) [8, 27].

Позитивна дискримінація охоплює різні суспільні групи, серед яких – жінки, оскільки, на думку Н. М. Оніщенко та Л. О. Макаренка, «жінка й чоловік є рівними, але відмінними, і

вони рівноправні у своїй відмінності. Їхні відмінності – це особливості тієї чи іншої статі, і їх потрібно враховувати шляхом надання жінкам і чоловікам особливих груп прав й відповідних механізмів для реалізації цих прав. Водночас особливості цих прав не мають бути протиставлені й використані для побудови соціальної ієрархії» [9, 11]. Мова йде про те, що стверджувальні дії держави мають своєю метою забезпечення рівності жінок і чоловіків у правовому аспекті, тобто ґендерної рівності. Адже з точки зору права «ґендер – це впорядкована модель соціокультурних відносин, яка передбачає рівність соціальних та юридичних можливостей, що не залежать від статі особи» [10, 8–9].

Проблема гарантування ґендерної рівності набула актуальності як у міжнародному масштабі, так і для кожної держави зокрема з початку ХХ століття. Міжнародне визнання принципу рівних прав жінок і чоловіків знайшло своє відображення у таких документах, як Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1951) [11], Конвенція про охорону материнства (1952) [12], Конвенція про політичні права жінок (1952) [13], Конвенція про громадянство заміжньої жінки (1957) [14], Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960) [15], Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу (1962) [16]; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) [17] та ін.

Відповідно до міжнародних стандартів формується і ґендерне законодавство України. Принцип рівності жінок і чоловіків у нашій державі закріплює Конституція України, яка у ч. 3 ст. 21 визначає основи ґендерної політики та загальні напрями її реалізації у громадсько-політичному і культурному житті, сферах освіти, професійної підготовки і трудової діяльності [18]. Більш детально принцип ґендерної рівності регламентований Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005), метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства [19]. Згідно із Законом, ґендерна рівність передбачає, по-перше, рівність прав, тобто наділення осіб чоловічої та жіночої статі однаковими правами, по-друге, рівність можливостей, тобто гарантування на практиці однакових умов для реалізації вказаних прав, недопущення будь-якої дискримінації за ознакою статі.

Варто погодитися з твердженням, що ґендерний вимір мають норми всіх без винятку галузей права України [20, 469]. Водночас

галузеве законодавство України враховує об'єктивні природні та соціальні відмінності між жінкою і чоловіком, надаючи жінці особливі права, порівняно з чоловіком, і навпаки – чоловікові порівняно з жінкою. Наприклад, Закон України «Про охорону праці» (1992), що закріплює систему заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності усіх людей у процесі трудової діяльності, акцентує на особливостях охорони праці жінок (ст. 10) [21].

На утвердження принципу ґендерної рівності у політичному аспекті шляхом покращення можливостей доступу жінок до політики спрямовані новели виборчого законодавства України. Виборчий кодекс України (2019) закріпив 40%-ву ґендерну квоту на етапі висування кандидатів у народні депутати України (ст. 154), при формуванні виборчих списків кандидатів у депутати обласних і міських (міст з кількістю виборців 90 тисяч і більше) рад (ст. 219) та 30%-ву квоту – при формуванні виборчих списків кандидатів у депутати усіх інших рад (ст. 220) [22]. Однак варто зауважити, що запровадження вказаних квот не вирішує проблему рівного делегування жінок і чоловіків до представницьких органів державної влади і органів місцевого самоврядування, оскільки конкретні результати виборів можуть залежати лише від політичної волі самих виборців.

Загалом, на нашу думку, практична реалізація принципу ґендерної рівності в Україні залишається на доволі низькому рівні. Це підтверджують результати звіту Всесвітнього економічного форуму: Україна посідає 59 місце (зі 153) в рейтингу ґендерної рівності, а в рейтингу політичних можливостей для жінок – 83 місце [23]. Вітчизняні дослідники ґендерних проблем указують, що «європейські країни прискореними темпами переводять у практичну площину давно задекларовані положення про те, що розширення можливостей жінок, їх участь на основі рівності в усіх сферах життя суспільства – один з найголовніших чинників розвитку» [24, 129]. Євроінтеграційний напрям зовнішньополітичного курсу Української держави зобов'язує її створити ефективний національний механізм забезпечення ґендерної рівності в усіх сферах життєдіяльності людини, оскільки гарантування рівних прав і можливостей жінок – один із провідних напрямів політики Європейського Союзу.

Крім адаптації ґендерного законодавства України до відповідного законодавства ЄС, ґендерно орієнтована діяльність держави передбачає розробку й виконання конкретних завдань для

дотримання принципу рівності жінок і чоловіків у всіх сферах життя українського суспільства. Зокрема, 2018 року Кабінетом Міністрів України затверджено Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року [25]. Програма закріплює комплексний підхід до розв'язання проблем гендерної рівності та охоплює заходи, спрямовані на реалізацію таких пріоритетів: удосконалення вітчизняної нормативно-правової бази; урахування гендерного компонента в програмах соціально-економічного розвитку та програмах реформ; удосконалення механізму гендерно-правової експертизи; розширення статистичної інформації, диференційованої за статтю; зменшення гендерного дисбалансу у сферах державної служби та управління людськими ресурсами; захист від дискримінації за ознакою статі; подолання гендерних стереотипів тощо. Останній з указаних пріоритетів має принципове значення для реалізації гендерної політики. Річ у тім, що «громадянське суспільство в Україні ще не стало силою, здатною впливати на гендерну ситуацію» [24, 133] здебільшого тому, що в суспільній свідомості міцні позиції займають гендерні стереотипи – стандартні моделі поведінки, які напрацьовані у суспільстві і базуються на відповідному тлумаченні понять «чоловіче» і «жіноче» [26, 8]. Гендерні стереотипи значною мірою перешкоджають рівній участі жінок і чоловіків у життєдіяльності суспільства, зокрема, саме через них «недосконалим ще залишається механізм впровадження принципу гендерної рівності на особистісному рівні людини, взаємовідносин між статями в межах сім'ї та побуту. Засоби масової інформації переповнені фактами насилля та жорстокості у цих, прихованих від очей спільноти, сферах особистого життя» [27, 220].

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, варто підкреслити, що принцип рівності, разом із принципами свободи та справедливості, є запорукою розвитку сучасного цивілізованого суспільства та демократичного поступу держави. Невід'ємним елементом принципу рівності є рівність гендерна, тобто рівність прав людини незалежно від статі. Гендерний аналіз законодавства України свідчить, що за змістом воно відповідає основним міжнародним і європейським стандартам у цій сфері, оскільки закріплює передумови для рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, але не забезпечує належної практичної реалізації цього принципу. Крім науково обґрунтованої та фінансово забезпеченої діяльності держави щодо

виконання гендерних пріоритетів, важливе значення для утвердження гендерної рівності має подолання гендерних стереотипів, які досі існують у свідомості суспільства та не дають йому змоги позитивно впливати на гендерну ситуацію в країні.

Список використаних джерел

1. Центр правових досліджень гендерної політики при Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України : офіційний сайт. URL: http://idpnan.org.ua/centr_pravovih_problem_gendernoi_politiki.html (дата звернення: 28.09.2020).
2. Фулей Т. І. Основи гендерної рівності : навч.-метод. посіб. для суддів. Київ : Тютюкін, 2010. 240 с.
3. Аніщук Н. В. Основи гендерного права України : підруч. . Одеса : Фенікс , 2013. 208 с.
4. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання). *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975.
5. Колодій М. А. Принципи права : генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 40–44.
6. Погребняк С. Втілення принципу рівності в юридичних актах. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3(46). С. 8–20.
7. Васильченко О. П. До питання про співвідношення категорій рівності та рівноправності. *Право і громадянське суспільство*. Науковий журнал. Електронне видання. 2013. № 3. С. 67–73. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-4-2013/item/123-do-pytannia-pro-spivvidnoshennia-katehorii-rivnosti-ta-rivnopravnosti-vasylchenko-o-p> (дата звернення: 28.09.2020).
8. Журавльова Г. Стверджувальні дії держави і принцип рівності. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. Numărul 3(25). P. 27–30.
9. Оніщенко Н. М., Макаренко Л. О. Гендерні виміри сучасного українського суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 11–14.
10. Івченко Ю. В. Філософсько-правовий аналіз гендерної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2009. 19 с.
11. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності: міжнародний документ від 29.06.1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text (дата звернення: 28.09.2020).
12. Конвенція про охорону материнства: міжнародний документ від 28.06.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text (дата звернення: 28.09.2020).

13. Конвенція про політичні права жінок: міжнародний документ від 20.12.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text (дата звернення: 28.09.2020).
14. Конвенція про громадянство заміжньої жінки: міжнародний документ від 29.01.1957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_158#Text (дата звернення: 28.09.2020).
15. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти: міжнародний документ від 14.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174#Text. (дата звернення: 28.09.2020).
16. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу: міжнародний документ від 10.12.1962. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_242#Text (дата звернення: 28.09.2020).
17. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: міжнародний документ від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 28.09.2020).
18. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
19. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
20. Крочук М. І. Гендерна рівність як складова загального принципу рівності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 464–471.
21. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 28.09.2020).
22. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
23. Еволюція гендерного складу Верховної Ради України за останні 30 років. Вісник Центральної виборчої комісії. Березень 2020. URL: https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/2020_3_visnik_cvk.pdf (дата звернення: 28.09.2020).
24. Майор М. Законодавчі засади інституціоналізації гендерної рівності в Україні. *Політичний менеджмент*. 2009. № 6. С. 127–134.
25. Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.09.2020).

26. Магдюк Л. Гендерні стереотипи. Вплив гендерних стереотипів на представлення жінок і чоловіків на ринку праці. *Маркетинг в Україні*. 2011. № 5–6. С. 7–10.

27. Львова О. Л. Принцип рівності у праві як ціннісна складова гендерної політики. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 217–221.

Oleksandra Prots

THE PRINCIPLE OF EQUALITY IN LAW AND ITS GENDER ELEMENT

The article investigates the principle of gender equality as an element of the general principle of equality in law. It is proved that gender equality is a sign of a fair social structure and a guarantee of democratic development of the state. It is confirmed that the principle of gender equality is reflected in the legislation of Ukraine according to the international standards in this sphere. It is established that for successful realization of the principle of gender equality, consolidation of efforts of the state and civil society is necessary.

Key words: *gender, gender equality, positive discrimination, principles of law, principle of equality.*

УДК 396 (477.83)(091)

Зеновія Ханас,
заступник директора з наукової роботи,
Стрийський краєзнавчий музей «Верховина»

ПЕРШЕ ЖІНОЧЕ ВІЧЕ У СТРИЮ – ФОРУМ ПРОГРЕСИВНИХ ІДЕЙ

Дослідження присвячене ролі Наталії Кобринської в організації першого жіночого віча у Стрию і прийнятті ухвал. Розглянуто питання, які піднімалися жіноцтвом, а саме: допуск жінок до навчання у вищих школах, відкриття жіночої гімназії, організації охоронок для дітей та харчування на час жнив. Висвітлено історію виходу у світ жіночого видання «Наша доля». Доведено, що цей форум був переломною подією у розвитку демократичних зрушень в Україні кінця ХІХ століття.

Ключові слова: *Наталія Кобринська, жіноче віче, місто Стрий, «Наша доля».*

Спілкуючись з прогресивно настроєними галичанками, Кобринська зрозуміла, що потенціал жінки треба розвивати. Освіта, участь у громадському житті дадуть змогу перетворити жіноцтво з інертної маси у творчий матеріал розбудови нації. Розвою і руху вперед потребували її товаришки і знайомі, селянки, міщанки, попадянки.

Наталія Кобринська була небайдужою до найглибших жіночих ран, завданих тогочасним суспільним порядком. Ці думки вкладалися у рядки майбутніх статей: «Смутна історія народа і смутна доля его жіноцтва. Бідний той нарід можна порівняти до стятого дерева, котрого корінь не усох і сильні пускає однолітки...» [5, 68]. Чому жінки інших народів, на відміну від українок, впевнено йшли вперед, досягаючи прав і свобод? Письменниця порівнювала українську жінку з американками, англійками, австрійками, німкенями, які успішно домагалися своїх прав, скликали мітинги, писали петиції до урядів. Кобринська закликала русинок: «Від Вас самих, мої милі любі жінки руські, залежить головно дальший розвій нашого руху. Най кожна з нас як може стараєся для нього служити, най вишукує відповідне поле для своєї діяльності. А тоді й загал наш буде інакше глядіти на наші змагання» [2, 16].

Розгортаючи жіночий рух, Кобринська зазнала багато прикросців з боку влади, політиків, та й самих жінок, які відкидали засади фемінізму. Незважаючи на це, вона береться за вирішення конкретних завдань: допомога жінкам-трудівницям шляхом організації захоронок, боротьба за доступ жінок до здобуття вищої освіти. На це згодом вказує письменниця у своїй статті «Жінка а свобода», наголошуючи: «Простою, проте, логікою історії заворушилися уми і нашого жіноцтва. Воно спізнало, що настала хвиля, коли і жінка може про себе заговорити» [1, 376]. Глибоке усвідомлення проблеми штовхнуло її на подальші організаційні кроки, що привели до першого жіночого віча Стрию та видання альманаху «Наша доля».

Наталія Кобринська відважно розпочинає копітку працю: готує жіночий форум, на який покладає великі надії. Вона заручилася підтримкою Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко, Климентини Попович, Ольги Франко, Михайлини Рошкевич, Ольги Левицької, Олесі Бажанської, Софії Окуневської, Євгенії Ярошинської.

За участю Ольги Кобилянської письменниця готує дві петиції до Ради Державної у Відні. Перша, 1890 року, на жаль, не була розглянута. Тому від імені галицького жіноцтва вона подає у 1891 році другу петицію. Попри те, нав'язує дружні контакти з чеськими емансипантками, пропонуючи їм доєднатися до підписантів петиції. Це давало змогу агітувати за справу дозволу вступу жінок до університетів від імені цілої Австро-Угорщини.

Побувавши у липні 1891 року на ювілейній Крайовій промисловій виставці у Празі, Кобринська у двох числах «Зорі» надрукувала дорожній репортаж «Спомин прогульки з Праги». Тут вона познайомилася з молодою буковинською письменницею Євгенією Ярошинською і залучила її до участі у підготовці жіночого віча.

Місцем проведення віча Кобринська обирає Стрий. На це рішення вплинуло кілька чинників. Найвагомим з них був той, що у місті плідно працювала українська громада. До того ж, Стрий розбудовувався як ошатне європейське місто. Громадський діяч та адвокат Євген Олесницький так зазначає: «Стрий був у тім часі в стадії скорого розвитку. По великій пожежі 1886 р. виростав він з малого повітового містечка в окружне місто, одно з більших у краю» [4, 215]. Вірогідно, що вибір Кобринської залежав і від того, що Стрий мав добре транспортне сполучення у всі сторони, був великим вузловим центром і залізничною станцією.

На Стрийщині також проживало активне жіноцтво, до якого належали їмость Осипа Бобикевич, дружина директора школи Ганна Іллюк, дружина гімназійного професора Вахнянинова та їмость Федусевичева.

На віче у Стрию 1 вересня 1891 року прибуло чотири десятки жінок. На жаль, немає історичних джерел, які б підтвердили місце проведення віча. Імовірно, воно відбувалося у залі жидівського готелю «Під чорним орлом», що знаходилося на Ринку, де час до часу мали свої засідання члени товариства «Руське казино». Слід зазначити, що цей форум відбувався без участі чоловіків. До Стрия прибули жінки з різних сторін: з Бродів, Бережан, Коломийщини і Буковини. Учасницями віча були Наталія Кобринська, Євгенія Ярошинська, Марія Олесницька, Софія Окуневська, Євгенія Рибаківа, Олеся Бажанська-Озаркевич, Ганна Іллюк, Коблянська, Калинович, Куровцева. У репортажі з віча часопис «Народ» писав: «Хоть збір не імпував числом, за те був доказом, що явилися на нім лиш ті жінки, котрі вийшли думкою по за круг домашніх занять і зрозуміли, що добро їх, як добро їх родин, залежить від добра і щастя цілої суспільности, серед котрої живуть» [6, 284]. Головувала на вічу Наталія Кобринська, вела секретаріат Євгенія Ярошинська.

З промовою виступила організаторка зборів. Виступ Наталії Кобринської був доступним і зрозумілим, ясні думки як бойовий марш, вливалися в душу. Було висунуто важливі питання: вступ жіноцтва до гімназій і вищих учбових закладів, умови праці сільської жінки, харчування під час жнив, організація захоронок на селі.

Ці пропозиції спонукали до роздумів: як втілити їх в життя. Софія Окуневська зобов'язувалась зайнятись збиранням коштів на охоронки та спільні кухні. Кобринська вважала, що цей проект слід віддати на розгляд провінційним радам. Учасниці віча зобов'язувались писати відозви до жіночих товариств і впливати на процес створення жіночих комітетів, котрі б цю думку поширювали серед мас.

На вічу розглядалося ще одне питання, яке викликало дискусію. Євгенія Ярошинська висловила думку про потребу видання другого жіночого альманаху (на зразок «Першого вінка»). Справа знову впиралася в кошти, які слід було зібрати. Олеся Бажанська-Озаркевич вважала, що треба видавати не альманах, а періодичне видання, тобто жіночу газету. Кобринська, опираючись на свій досвід, заперечила цю думку. Адже жінки-активістки, які б

могли взяти на себе підготовку газети до друку, мешкали переважно на провінції. Бажанська-Озаркевич залишилася при своїй думці.

Учасниця віча Ганна Ілляк виступила з пропозицією обрати комітет пань, які б збирали гроші на друковане видання. До складу комітету увійшли: Рибаківа, Олесницька, Ілляк, Коблянська та Ярошинська. Очолила цей комітет Бажанська-Озаркевич, до рук якої мали б поступити всі датки.

Віче прийняло кілька ухвал, серед яких – допущення жінок до навчання в університетах, заснування бодай однієї жіночої гімназії, організація охоронок (дитячих садків) та спільних кухонь на селах під час жнив чи інших польових робіт. Вирішено також видавати жіночу газету і другий жіночий альманах як засоби для поширення освіти серед жінок.

Про проведення Стрийського жіночого віча були освідомлені широкі кола української інтелігенції, представники яких відгукнулися на цю подію. Під час зборів надійшли вітальні телеграми: від товариства «Січ» з Відня, від Кліментини Попович-Боярської і Марії Вояковської (згодом дружини Михайла Грушевського – З. Х.). Прийшло вітання від буковинських русинок, які надіслали на збори свою заяву на підтвердження спільної позиції і поглядів. Заяву підписали Емілія Смаль-Стоцька, Ольга Кобилянська, Ольга Устиянович, Мальвіна Паславська, Олена Дубецька, Марія Кучинська, Михайлина Михайчук, Мальвіна Жидачинська, Сідонія Зубик.

Віче тривало близько двох годин. На закінчення Наталія Кобринська подякувала учасницям віча, які на її заклик прибули до Стрия. Зі свого боку присутні виявили признання невтомній піонерці жіночого руху Галичини і Буковини.

Вітали цю подію й інші діячі української культури. Поет Олександр Колесса присвятив зібранню поему «Мрії». Напередодні віча Уляна Кравченко видала свою збірку «На новий шлях» з програмним віршем.

Про Стрийське віче була інформована Леся Українка. Про це дізнаємося з її листа до Михайла Павлика, написаного у травні 1892 року. Ведучи мову про жіночу пресу, вона запитала Павлика: «Чи се те саме віче, що то в Стрию було, чи який регрес!» [3, 133 – 134].

Як вже зазначалося, чоловіків на допустили до роботи віча. Такі обмеження були запроваджені з ініціативи Наталії Кобринської. Вона мала гіркий досвід з приводу того, що в Галичині

є дуже мало чоловіків, які б з розумінням справи ставилися до жіночих питань. В основному, протилежна стать з насмішками і цинізмом трактувала ці змагання жіноцтва. Газета «Народ» зазначала: «Тяжко проте згодитися жінкам в Стрию на допущене до їх наради мущин, котрим в більшій частині ніколи до голови не приходило питане жіноче та котрі хіба лиш раді би були нагоді посміятися з «дурних бабів» [6, 284]. Звичайно, збір жінок не заперечував, що серед загалу є такі панове, які заслуговують на їх довіру (як наприклад, д-р Є. Олесницький). Але одноголосно було вирішено не допускати чоловіків на віче. Залишився за дверима навіть кореспондент газети «Діло», з приводу чого був дуже обурений.

Резолюція віча була опублікована у часописі «Правда». Звичайно, послідували їдкі коментарі, які вразили Наталію Кобринську та її соратниць. Не були реалізовані плани у справі видання жіночої газети. А Кобринська продовжувала йти обраним шляхом. Вона взялася за видання альманаху «Наша доля», перша книжка якого вийшла друком у Стрию 1893 року, друга – у Львові 1895 року. Їх вихід у світ активно підтримував Іван Франко і відгукнувся на цю подію статтею «Жіноча бібліотека». Видає Наталія Кобринська».

Перше жіноче віче, проведене у Стрию, стало зразком боротьби громадськості під керівництвом Наталії Кобринської за впровадження демократичних зрушень. У кінці XIX століття молоді пагони жіночого руху міцно вкорінювалися в Галичині, а нові віяння захоплювали все ширші терени краю.

Список використаних джерел

1. Кобринська Н. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1980. 446 с.
2. Кобринська Н. Відповідь на критику Жіночого альманаха в «Зорі» 1887. Львів, 1887. 24 с.
3. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Т. 10. Київ: Наукова думка, 1978. 541 с.
4. Олесницький Є. Сторінки з мого життя/передрук видання 1935 р. з додатковими матеріалами. Стрий: Щедрик, 2007. 381 с.
5. Перший вінок. Жіночий альманах. Львів, 1887. 465 с.
6. Перші жіночі збори в Стрию. *Народ*. 1891. Ч.20-21. с.284.
7. Ханас З. Слідами жіночого віча у Стрию. Стрий: Щедрик, 2011. 79 с.

Zenovia Khanas

FIRST WOMEN'S CHAMBER IN STRYY – FORUM OF PROGRESSIVE IDEAS

The study is devoted to the role of Natalia Kobrynska in the organization of the first women's council in Stryi and the adoption of resolutions. The issues raised by women were considered, namely: admission of women to higher education, opening of a women's gymnasium, organization of security for children and meals during the harvest. The history of the publication of the women's edition «Our Destiny» is covered. It is proved that this forum was a turning point in the development of democratic changes in Ukraine at the end of the XIX century.

Key words: *Natalia Kobrynska, Women's Chamber, Stryi, «Our Destiny».*

УДК 930.2 : 94(477.81/86) "1848/1914"

Лілія Шологон,
доктор історичних наук, професор,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

**УКРАЇНСЬКЕ ЖІНОЦТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТ.: ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЇ НЕ(РІВНОСТІ)
НА СТОРІНКАХ ЛІТЕРАТУРНИХ ПРАЦЬ**

У статті проаналізовано літературні праці українських письменників Галичини та Наддніпрянщини, де піднімалася проблема гендерної нерівності та пропонувалися частково шляхи її вирішення. Особлива увага приділяється громадській та літературній праці Наталії Кобринської, процесу видання та змісту літературно-публіцистичного альманаху «Перший вінок», серійного видання «Жіноча доля».

Ключові слова: українське жіноцтво, гендерна проблематика, Галичина, Буковина, Наддніпрянщина, літературні праці

В історії української літератури друга половина ХІХ – початок ХХ ст. пов'язана з формуванням нового типу української людини. Процес цей звичайно був неоднорідний, бо мав різні можливості на східних і західних землях. У Галичині початок нового руху слід шукати в 1870 – 1880 рр., а на східноукраїнських землях в 1890 рр. [1]. Модернізм в літературі та формування модерної національної свідомості співпали із поширенням феміністичних ідей в Європі. Саме тому на проблемі безправного становища жінки було акцентовано українськими громадськими діячами та письменниками насамперед через літературу.

У літературно-публіцистичному журналі «Правда» у 1877 р. з'явилася повість «Скошений цвіт» Володимира Барвінського. Читачів вразила трагічна доля головної героїні Меланії. Обдарована красою тіла й душі дівчина не зі своєї волі вийшла за підлого нікчому і, не витерпівши лихої долі, закінчила життя самогубством. Її словами автор, говорячи сучасною мовою, виголосив твердження, що тільки соціально реалізована жінка може уникнути такого життєвого сценарію.

Оригінальним у плані фемінізму був Михайло Павлик. Він не так намагався змінити ставлення до жінки у суспільстві, як її саму.

М. Павлик справедливо зазначав, що проблема жінки полягає не в тому як ставляться до неї, а як вона ставиться до себе. Те про що писав М. Павлик у 70-х рр. XIX ст. частково й досі залишається актуальним для українського жіноцтва. Страх залишитися самотньою часто спонукає на вчинки, за які доводиться розплачуватися до кінця життя [2].

Щодо твору М. Павлика «Ребенщуківа Тетяна», то він є сміливим і неоднозначним навіть для XXI ст. Тому не дивно, що за це оповідання автор потрапив під суд. Його героїня, нещасна в подружжі Тетяна наважилася жити з другим, якого любила. Це гасло «вільної любові» Павлик обстоював весь час, за що часто отримував саркастичні зауваження від М. Драгоманова.

Іван Франко, ще перед судом (в січні, 1878 р.) назвав виступи М. Павлика проти інституції подружжя «ідеєфік». За це Павлика було засуджено на півроку тюрми, а судовий процес проти автора «Ребенщуківої Тетяни» був невеличкою сенсацією у Львові.

У 1883 р., ще до створення Товариства українських жінок у Станиславові, з'явилось оповідання Наталії Кобринської «Шумінська» (пізніша назва – «Дух часу»), а через рік – повість «Задля кусника хліба». На цю повість опублікував рецензію «Літературно-науковий вісник» в рубриці «Сучасне українське письменство в його типових представниках». Її автор О. Грушевський акцентував увагу на тому, як Н. Кобринська показала типовий образ із реального життя, коли бідна дівчина «вийшла заміж за нелюба, щоб лише мати кавалок хліба». Згадана літературна праця та інші переконливо довели, що головним завданням, яке поставила перед собою Н. Кобринська – змінити ставлення до жінки в суспільстві, допомогти своїй сучасниці стати високоосвіченою, матеріально незалежною і здатною самостійно вибирати «власну стежину в житті» і не «конче стояти о ласку чоловіка чи родини» [3]. Листування І. Франка та Н. Кобринської також переконливо засвідчує, що видатний український письменник заохочував її до подальшої літературної праці, давав цінні поради як підвищити художній рівень творів молоді письменниці.

У свою чергу виступаючи на святі з нагоди 25-літнього ювілею літературної праці І. Франка у 1898 р. Н. Кобринська зазначила, що він як визначний реаліст, майстерно показав типові образи українських жінок; симпатизував своїм скривдженим героїням (Анні в «Украденому щасті», Ганні в оповіданні «На дні»), змалював облік емансипованої жінки (повість «Маніпулянтва») та ін. Оскільки

І. Франко щиро переймався долею українського жіноцтва, підтримував їхнє прагнення здобути якомога більше громадських прав, то, беззаперечно, заслуговував глибокого визнання і вдячності за свою працю, яке й висловила у своїй промові Н. Кобринська.

Під час святкування століття з дня відродження української літератури 1889 р. вона мала нагоду виступити з доповіддю про роль жінки-письменниці в літературі. Н. Кобринська звернула увагу на творчість видатних своїх сучасниць: Марко Вовчок, Лесі Українки, Ольги і Михайлини Рошкевич, Юлії Шнайдер, Ольги Кобилянської, Євгенії Ярошинської. При цьому вона зазначила: «Жінка все і всюди уміла зрозуміти дух свого часу і вимоги своєї суспільності» [4]. Авторка закликала до подальшого залучення жіноцтва до різних сфер національно-культурного та суспільно-політичного життя держави.

У «Автобіографії» Наталія Кобринська зазначала, що створене нею Товариство українських жінок мало насамперед займатися виданням часопису та створенням читалень для жінок, оскільки сама письменниця завдяки художній та публіцистичній літературі зрозуміла настільки непросте становище жінки в суспільстві і намагалася виправити його на краще [5].

В цей час руку допомоги їй простягнула Олена Пчілка, активна учасниця руху за жіночі права на Великій Україні. Вона також виношувала план видати жіночий альманах. Але оскільки надрукувати його українською мовою у Росії було неможливо, то вона дала на це половину потрібних грошей.

Незважаючи на різні перешкоди, задуманий Н. Кобринською альманах під назвою «Перший вінок» побачив світ у Львові в червні 1887 р. Видання містило 464 сторінки. В ньому вміщені прозові, поетичні та публіцистичні твори, а також етнографічні й антропологічні розвідки, статті про історію та розвиток жіночого руху тощо. Авторами були 17 жінок зі Сходу та Заходу України: Н. Кобринська, Олена Пчілка, Л. Старицька, Ганна Барвінок, Уляна Кравченко, Дніпрова Чайка, О. Хорунжинська-Франко, С. Окуневська, М. Рошкевич-Іванець, О. Бажанська-Озаркевич, О. Кобилянська, А. Павлик, К. Попович-Боярська [6].

«Перший вінок» було видано, що називається, «заходами й коштом» двох жінок – 32-річної Наталі Кобринської і 38-річної Олени Пчілки. Їхній тандем символізував єдність західних і східних українських земель, хоча, звісно, головне – не символіка, а просто близькість людей, які мали спільні цілі, задля досягнення яких і

поєднали свої зусилля. Що ж до творчого тандему Наталя Кобринська – Олена Пчілка, то починався він із приятельських стосунків двох письменниць, які познайомилися під час одної із закордонних поїздок Олени Пчілки (Ольги Петрівни Драгоманової). На час виходу «Першого вінка» літературна біографія Олени Пчілки також ще тільки починалася. До альманаху вона подала свою «студентську» повість «Товаришки», сюжет якої має цілком очевидну автобіографічну основу. Йдеться в повісті про alter ego авторки – Любу Калиновську, яка з провінційного містечка (в ньому вгадується «драгоманівський» Гадяч) вирушає на навчання у Швейцарію. Із характерною для української прози 1880-х «чорнобілою» контрастністю зображення Олена Пчілка зіштовхує в конфлікті дві життєві програми – альтруїстичну, народницьку (Люба Калиновська) і егоїстичну, вузько-прагматичну (Раїса Брагова). Звичайно, в обох випадках важливу роль відіграють love stories – у них якраз чи не з найбільшою очевидністю віддзеркалюються такі несхожі уявлення Люби і Раїси про життєвий ідеал.

Пафосом, моральними конфліктами, спричиненими появою нових ідей та «нових людей», повість «Товаришки» Олени Пчілки близька до оповідання Наталі Кобринської «Дух часу», яке також з'явилося на сторінках «Першого вінка». В обох письменниць помітне прагнення показати атмосферу, в якій заявляє про себе «нова жінка». У напруженій внутрішній роботі вона вибудовує нову систему ціннісних орієнтацій. Важливі складники цієї системи – усвідомлення самоцінності свого «Я»; готовність до бунту проти рутини і несприятливих обставин (заради захисту того ж таки самобутнього «Я») [7].

«Перший вінок» – це результат культурної й суспільної праці гурту жінок, які пройнялися ідеєю звільнення української жінки з духових кайданів, накладених на неї віками несправедливості й упередження. Вдалося зібрати так багато літературних матеріалів, що планувався «Другий вінок». Зокрема, в нього мали увійти оповідання О.Кобилянської, спомини Уляни Кравченко, вірші юної Лесі Українки й твори інших авторок, які не вдалося опублікувати в «Першому вінку». На жаль, випустити в світ «Другий вінок» не вдалося [8].

У періодичному виданні вміщено низку публіцистичних праць Н. Кобринської. У статті «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах» вона констатувала той факт, що, незважаючи на запровадження з 1868 р. загальнообов'язкової початкової освіти і

покарання батьків за невідвідування занять дітьми, багато дівчат ходили до школи примусово, оскільки вважали навчання для себе зовсім не важливим. Закінчивши школу і навчившись читати, писати й рахувати, вони не хотіли «заглянути до книжки», тому втрачали здобуті знання.

Громадська діячка критикувала, як пережиток минулого, переконання багатьох людей, згідно з яким «жінка з вищою освітою не могла бути ані доброю господинею, ні жінкою, ні матір'ю» [9], та закликала своїх сучасниць активно включитись у боротьбу за власні права, руйнувати стереотипи, що склалися.

У праці «Про первісну ціль товариства руських жінок в Станиславові зав'язаного 1884 р.» в черговий раз підняла досить важливу проблему для багатьох її сучасниць – неможливість отримання належної освіти. «Вищі студії – то дорога перед нами цілком заперта, і мусимо вдовольнитися знанням, котре навіть не вирівнює мужицьким середнім школам» [10], – зазначала Н. Кобринська. Оскільки тодішнє суспільство не було готове допустити жінку до повноцінної середньої та вищої освіти (до навчання в гімназіях та університетах, дозволялося тільки в учительських семінаріях), то вона пропонувала більше уваги приділити самоосвіті жіноцтва. Саме це вважала найважливішим у діяльності створеної за її ініціативою громадської організації.

На сторінки цього видання, як уже зазначалося, потрапило також її оповідання «Пані Шумінська», де йшлося про драму немолодої вже пані, на очах якої руйнується усталений стан речей. Дружина ксьондза, вона звикла до життя, визначеного багатовіковою традицією. Усе має бути так, як давно заведено: сини виростуть – і теж стануть священиками, і доньки вийдуть заміж за ксьондзів, і житимуть усі в добрі й достатку... Пані Шумінська, однак, не помітила, як у налагоджене, здавалося б, життя її сім'ї увірвався незрозумілий їй «дух часу», який зламав «віковий порядок», поселивши в її душу страх. Діти зажадали жити іншим життям, зовсім не тим, що уявлялося їхній матері! Виявляється, у батьків і дітей зовсім різні уявлення про цінності; звідси – непорозуміння між старшими й молодшими, що переростають у прикрі конфлікти.

1899 р. Н. Кобринська вперше побувала на Наддніпрянській Україні, відрізаний від західноукраїнських земель державним кордоном. У Києві відбувався археологічний з'їзд («з'їзд українців» – називала його Кобринська), отож з'явилася нагода погостювати в Михайла Старицького, Івана Нечуя-Левицького, Олени Пчілки,

побувати в Чернігові, де тоді мешкали Б. Грінченко та М. Коцюбинський [11].

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Н. Кобринська, вже поза межами створеного нею товариства, продовжувала через видавничі проекти пропагувати ідею гендерної рівності. 1893, 1895, 1896 роках завдяки її зусиллям виходив жіночий альманах «Наша доля» (містив твори українських письменниць). І. Франко як головний редактор літературно-публіцистичного часопису «Житє і слово» опублікував на його сторінках рецензію на «Нашу долю», де високо оцінив зміст видання, та висловив побажання щодо художнього оформлення та редагування. У серійному виданні «Жіночої бібліотеки» (містила художні твори зарубіжної літератури, де були приклади відстоювання жінками своїх прав) їй вдалося видати до 1914 р. лише два томи [12]. Втілювати в життя видавничі проекти Н. Кобринській допомагали буковинська вчителька та письменниця Євгенія Ярошинська та дружина Пантелеймона Куліша – Ганна Барвінок.

Проте діяльність Н. Кобринської та її соратниць не була даремною. Поступово як віденська влада, так галицьке суспільство запроваджували в життя окремі аспекти гендерної рівності, насамперед це стосувалося можливості навчатися в університетах та гімназіях. Позитивним наслідком цього стала професійна реалізація жінок, насамперед через вчительський фах, роботу в адміністративних установах, літературну працю тощо [13].

Підсумовуючи огляд варто зазначити, що українські письменники як Галичини, Буковини, так і Наддніпрянщини приділили немало уваги на сторінках своїх праць проблемам гендерної нерівності. Активно до цього процесу залучилося й освічене жіноцтво, оскільки це був шлях експресивно, з усією гостротою показати суть проблеми та шляхи її вирішення. Безперечно, публіцистичні праці такого резонансу не мали. Тодішні жіночі та інші громадські товариства, створені за згоди та сприяння чоловіків, особливої уваги не приділяли вирішенню гендерної проблематики. Таким чином, внесок насамперед національно свідомого та освіченого українського жіноцтва у руйнування гендерних стереотипів був справді вагомим і поступово давав свої реальні результати.

Список використаних джерел

1. Модернізм в українській культурі кінця XIX – початку XX століття // URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-170629.html>; Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура: цивілізаційний вимір. Київ: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. С. 336.
2. Павлик М. І. Проза. Публіцистика. Листування (З маловідомої спадщини) / упоряд. Качкан В. А. Львів: Світ, 1995. 156 с.
3. Шологон Л.І. Джерела про громадську і літературну діяльність Наталії Кобринської // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. XIV. Серія: історія: Збірник наукових праць. Вінниця, 2008. С. 41.
4. Там само. С. 40.
5. Там само. С. 39.
6. Фенканін А. Наталя Кобринська – основоположниця жіночого руху в Західній Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка. Тернопіль, 2008. С. 69–70.
7. Панченко В. Феміністка. Шлях Наталії Кобринської // День. 2008. № 29 (16 лютого) // URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/feministka>
8. Фенканін А. Наталя Кобринська – основоположниця жіночого руху в Західній Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: педагогіка. Тернопіль, 2008. С. 70.
9. Кобринська Н. Руське жіноцтво в Галичині в наших часах // Перший вінок. 1887. С. 68–102; Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного руху українців Галичини (1848 – 1914 рр.). Івано-Франківськ: Симфонія-форте, 2015. С. 285.
10. Кобринська Н. Про первісну ціль товариства руських жінок в Станіславові зав'язаного 1884 р. // Перший вінок. 1887. С. 457–463; Шологон Л. Джерела з історії національно-культурного руху українців Галичини (1848 – 1914 рр.). Івано-Франківськ: Симфонія-форте, 2015. С. 286.
11. Панченко В. Феміністка. Шлях Наталії Кобринської // День. 2008. № 29 (16 лютого) // URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/feministka>
12. Коренець О. Наталія Кобринська (Громадська діячка і письменниця) // Літературно-науковий вісник. 1930. Т. 2. Кн. 4. С. 523–532.
13. Черчович І. Професійна реалізація жінок кінця XIX – початку XX століття: на прикладі українського суспільства Галичини // Новітня доба. Львів: Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України, 2014. С.7–18.

Liliia Sholohon

UKRAINIAN WOMEN OF THE SECOND HALF OF THE XIX – EARLY XX CENTURIES: THE PROBLEM OF GENDER IN(EQUALITY) IN THE PAGES OF LITERARY WORKS

The article analyzes the literary works of Ukrainian writers in Galicia and the Dnieper region, where the problem of gender inequality was raised and suggested ways to solve it. Particular attention is paid to the public and literary work of Natalia Kobrynska, the process of publishing and content of the literary and journalistic almanac «The First Wreath», the serial edition «Women's Fate».

Key words: *Ukrainian women, gender issues, Galicia, Bukovina, Dnieper Ukraine, literary works*

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКА ЖІНКА
У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ:
історія, сучасність, майбутнє**

**Збірник наукових праць
за матеріалами**

II Міжнародного наукового форуму

6 листопада 2020

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – проф. **Світлана Щудло**
(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).

Заступник редактора – доц. **Оксана Зелена** (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка).

Здано до набору 15.10.2020 р.
Підписано до друку 02.11.2020 р.
Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура. Bookman Old Style. Наклад 100 прим.
Ум. друк. арк. 9,0
Друк ТзОВ «Трек ЛТД». Зам. № 38.
м.Дрогобич, вул. Д.Галицького, 1
Тел.. (244) 1-08-90. drukstv@gmail.com

